

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA POVIJEST

DIPLOMSKI RAD:
POVELJA 77

MENTOR: BOŽENA VRANJEŠ ŠOLJAN

ZAGREB, 2015.

MARINA LIST

SADRŽAJ

1. Uvod
2. Normalizacija
3. Proturežimska opozicija novog tipa
 - 3.1. Alternativna kultura
 - 3.2 *The Plastic People of the Universe*
4. Nastanak *Povelje 77*
5. *Povelja 77*
 - 5.1. Organizacija aktivnosti *Povelje 77*
 - 5.2 VONS
 - 5.3 *Povelja 77* u 80-ima
 - 5.4 *Povelja 77* u Baršunastoj revoluciji
6. Čehoslovački tisak u doba normalizacije
 - 6.1. Službeni tisak
 - 6.1.1 *Rudé právo*
 - 6.2 Samizdat
 - 6.2.1. *VOKNO*
 - 6.2.2 *Voknoviny*
 - 6.2.3 *Střední Evropa*
 - 6.3 Časopisi u egzilu
 - 6.3.1 *Svědectví*
 - 6.3.2 *Listy*
7. Prikaz *Povelje 77* u čehoslovačkom tisku
 - 7.1 *Rudé právo*
 - 7.2 *VOKNO*
 - 7.3 *Voknoviny*
 - 7.4 *Střední Evropa*
 - 7.5 *Svědectví*
 - 7.6 *Listy*
8. Zaključak

1. UVOD

Za temu svog diplomskog rada odabrala sam proturežimski pokret koji je nastao u Čehoslovačkoj 1977. pod nazivom *Povelja 77* (Charta 77). Kad je u pitanju čehoslovačka suvremena povijest, najpoznatiji događaj je Praško proljeće 1968. Ja sam na primjeru *Povelje 77* htjela prikazati događaje nakon toga, događaje u sedamdesetima i osamdesetima, a prije Baršunaste revolucije. Kako je *Povelja 77* gotovo jedini oporbeni pokret u tom dobu, odabrala sam nju. Osim prikaza same *Povelje* i događaja oko nje, ovim diplomskim radom sam htjela istražiti i kako je o *Povelji 77* pisao i tadašnji čehoslovački tisak. I to onaj službeni i neslužbeni. Od službenog tiska, nažalost sam uspjela doći samo do primjeraka dnevnih novina *Rudé právo*, dok je broj neslužbenih časopisa koje sam obradila veći.

28. rujna 1918. Čehoslovačka je proglasila samostalnost od Austro-Ugarske. U međuratnom razdoblju je bila jedna od gospodarskinajrazvijenijih i politički najstabilnijih zemalja srednje i istočne Europe s razvijenim sustavom parlamentarne demokracije. Dolaskom Adolfa Hitlera na vlast u Njemačkoj 1933. znatna njemačka manjina na zapadu Čehoslovačke u Sudetima se priklonila nacističkoj ideologiji i podupirala ideju ujedinjenja toga područja s Njemačkom. Nakon sporazuma u Münchenu 1938. Francuska i Velika Britanija dopustile su Njemačkoj okupaciju svih područja u Češkoj u kojima su Nijemci činili većinu. Godine 1939. njemačka je vojska okupirala Češku i Moravsku pretvorivši ih u protektorat, a Slovačka je postala nezavisna država iako je tijekom cijelog Drugog svjetskog rata vojno i politički bila podređena Njemačkoj. U kolovozu 1944. na istočne granice Čehoslovačke došla je sovjetska vojska, a zemlja je konačno oslobođena u svibnju. Nakon završetka rata Čehoslovačka je bila obnovljena, ali bez Zakarpatske Ukrajine koja je pripojena SSSR-u. Samostalnost poratne Čehoslovačke je bila oslabljena. Već se tada u čehoslovačkoj politici mogla vidjeti ovisnost o Sovjetskom savezu. U svibnju 1946. održali su se prvi poslijeratni izbori. U Češkoj je pobijedila Komunistička partija Čehoslovačke sa 40 % glasova, dok je u Slovačkoj pobijedila Demokratska stranka s 62 % glasova. Ali komunisti su ukupno osvojili 38 % glasova i postali najjača stranka u zemlji. Formirana je koalicijska vlada. Predsjednik je bio Edvard Beneš, a premijer Klement Gottwald. Zbog nesuglasica oko prihvaćanja Marshallovog plana ta se vlada raspala. U jesen 1947. Staljin je povećao svoj pritisak na čehoslovačke komuniste da konačno sami zavladaju Čehoslovačkom. Komunistički puč je dovršen 25. veljače 1948. (taj dan se do 1989. slavio kao „Pobjednička veljača“). Nekomunistički ministri su podnijeli ostavke te su zamijenjeni komunistima, predsjednik Beneš je dao ostavku, a novi

predsjednik je postao Gottwald. Tijekom kratkog vremena režim se promijenio u pravu diktaturu. Izbori su bili neslobodni, vodeća skupina funkcionera je odlučivala o svemu, iako je svaki njihov korak bio kontroliran iz Sovjetskog saveza. I Čehoslovačka je, kao i ostale zemlje socijalističkog tabora, prošla etapu preventivnog terora. Tako su sve skupine koje su bile protiv režima pogubljene. Godine 1953. umro je Gottwald, novim predsjednikom je postao Antonín Zápotocký. No on je umro već 1957., a zamijenio ga je tadašnji glavni tajnik partije Antonín Novotný. Njegovim dolaskom na vlast su pomalo prestajala pogubljenja, posljednje je bilo 1960. Formalno je bilo završeno pretvaranje države u socijalističku pa je promijenjen i naziv republike u Čehoslovačku Socijalističku Republiku. Zemlja je ušla u duboku gospodarsku krizu. Godine 1968. Novotný je smijenjen. Za novog partijskog vođu je izabran Alexander Dubček, a za novog predsjednika je postavljen Ludvík Svoboda. U vodstvo Komunističke partije su postavljeni ljudi skloni reformama, „socijalizmu s ljudskim licem“. 5. travnja donose novi politički i gospodarski program reformi čime započinje tzv. Praško proljeće. Započete su industrijske i poljoprivredne reforme, povećana građanska prava i slobode, obnovljena je sloboda tiska, pojedine skupine intelektualaca nastojale su organizirati nove oblike političkog okupljanja (npr. obnova Socijaldemokratske stranke), ojačao je utjecaj kršćanskih crkava, 27. lipnja objavljen je dokument *Dvije tisuće riječi* u kojem su tražene još brže reforme. Iako je Dubček uvjeravao SSSR da može kontrolirati demokratsku promjenu Čehoslovačke, pet zemalja Varšavskog pakta se odlučilo za intervenciju. Dana 20. kolovoza 1968. vojne su postrojbe ušle u zemlju i okupirale ju. Dubček je smijenjen, sve reforme Praškog proljeća su ocijenjene kao opasne za socijalizam. Nastalo je doba učvršćenja režima, tzv. normalizacija. Sljedeća dva desetljeća su nazivana vremenom „realnog socijalizma, tzv „socijalizma s gušćjom kožom“. Ponovo su ideološki nepodobni ljudi bili odstranjeni, a namješteni ljudi podobni režimu. Godine 1977. skupina vrlo hrabrih ljudi, spremnih na suočavanje s posljedicama svog čina, potpisala je peticiju *Povelja 77* protiv režima i za poštivanje ljudskih prava u Čehoslovačkoj. Mnogi su bili zatvoreni, mnogi emigrirali, neki su platili i životom, posljednji Pavel Wonka koji je 1988. umro u zatvoru. Ta je skupina imala vodeću ulogu u takozvanoj Baršunastoj revoluciji kojom je ukinut socijalizam u Čehoslovačkoj potkraj 1989. godine.

2. NORMALIZACIJA

Razdoblje u Čehoslovačkoj nakon Praškog proljeća, koje je trajalo do Baršunaste revolucije 1989., se naziva doba normalizacije. Termin normalizacija proizlazi iz Moskovskog protokola potpisanog 27. srpnja 1968. Puni naziv protokola je *Protokol o djelovanju delegacija SSSR-a i ČSSR-a*. Taj dokument je rezultat zasjedanja dviju delegaciju u Moskvi od 23. do 26. srpnja 1968. Čehoslovačku su predstavljali predsjednik republike Ludvík Svoboda, prvi tajnik Centralnog komiteta Komunističke partije Čehoslovačke Alexander Dubček, predsjednik vlade Josef Smrkovský, potpredsjednik vlade Gustáv Husák i još 18 članova predsjedništva CK KPČ i ministara u vladi. Jedini koji je odbio potpisati Protokol bio je František Kriegel. Sovjetsku stranu je predvodio Leonid Brežnjev. Točke protokola su diktirali Sovjeti, a značile su potpuno negiranje Praškog proljeća, prihvatanje „bratske pomoći SSSR-a“ i „normalizaciju“ situacije u zemlji¹. Dana 16.9.1968. potpisan je ugovor o „privremenom boravku sovjetske vojske“ na čehoslovačkom tlu. Do kraja 80-ih u Čehoslovačkoj je bilo 73 500 sovjetskih vojnika. Posljednji su otišli tek 1991.

Početak normalizacije se odvijao u tri faze kojima su predstavnici Praškog proljeća gubili moć i utjecaj. U prvoj fazi se radilo na postupnom odstranjenju Dubčeka (poslan kao veleposlanik u Tursku, a 1970. izbačen iz Partije), drugu fazu su obilježile stranačke čistke i ukidanje mnogih organizacija. Treća faza je završila 1970. godine 13. kongresom KPČ-a².

Na plenumu CK KPČ 17.4.1969. za prvog tajnika izabran je Gustáv Husák. Ukinute su sve reforme Praškog proljeća, čak i reforme provedene prije 1968.28.1.1970. s mjesta predsjednika vlade je smijenjen O. Černík, naslijedio ga je L. Štrougal. Proces normalizacije je potvrđen zasjedanjem CK KPČ 11. i 12. prosinca 1970. Novo Husákovo vođenje partije je na njemu objavilo dokument *Pouke iz kriznog razvoja u zemlji i društvu poslije XIII. kongresa KPČ*. U tom dokumentu konstatiraju da se zemlja od 1968. nalazi u krizi, a za to su krivi desničari u partiji. Invaziju sovjetske vojske smatraju bratskom internacionalnom pomoći čehoslovačkom narodu. Za postizanje normalizacije prije svega treba oblikovati zdrave sile u partiji, razotkriti desničarske oportuniste i njihove stvarne namjere, poraziti desnicu u otvorenoj

¹[http://cs.wikisource.org/wiki/Protokol_o_jednání_delegace_SSSR_a_ČSSR_\(1986\)](http://cs.wikisource.org/wiki/Protokol_o_jednání_delegace_SSSR_a_ČSSR_(1986))

²www.totalita.cz, Bedřich Marjánko: Obdobi normalizace

političkoj bitci, uzeti iz njihovih ruku medije i osloboditi široki sloj radnika njihovog utjecaja, obnoviti i učvrstiti savez sa Sovjetskim Savezom³.

Na početku 70-ih uvedena je oštra cenzura. Iz partije je izbačeno oko 327 000 ljudi, posao je izgubilo oko 350 000 ljudi, s vodećih mjesta su morali otići ljudi s liberalnim načelima, postavljeni su režimski ljudi, režim je ograničavao utjecaj crkve, mnogim mladim onemogućeno je studiranje, pokušalo se kontrolirati i manipulirati sa znanostima, kulturom i umjetnošću. U okviru masovnih čistki režim je likvidirao ne samo cijelo krilo reformnih političara, već je u biti devastirao bilo kakav intelektualni potencijal društva. Dolazi do osnivanja novih organizacija koje postaju osnova normalizacijskog režima. U studenom 1970. održala se osnivajuća konferencija Socijalističkog saveza mladeži. Nezavisne organizacije mladeži, poput *Junaka*, su likvidirane. Osnovani su novi Savezi čehoslovačkih pisaca i dramskih umjetnika, kao i Socijalistička akademija. Stotinama pisaca je zabranjeno objavljivanje, knjige su bacane iz knjižnica, zabranjeni su filmovi. Među zabranjenim umjetnicima su bili J. Menzel, M. Forman, L. Vaculík, M. Kundera, J. Škvorecký, I. Klíma, V. Havel, P. Kohout. Cijelo vrijeme postojao je popis zabranjene književnosti koji se s vremenom mijenjao; kritiziranje autora išlo je ruku pod ruku sa zabranjivanjem njihovih djela i osobnim proganjanjem, a sve to pod borbenim geslom: protiv dekadentne buržoazijske kulture, protiv kozmopolitizma, trockizma, dekadencije, pesimizma, oportunizma itd. Novi režim namjeravao je nametnuti svoju kulturnu politiku, država je od kulture očekivala da postane predstavnik režimske kulture i partijski pomoćnik, da podupire autocenzuru i održi ideološki program socijalističkog realizma kao jezgru službene kulture. Tisuće ljudi je ili bilo prisiljeno ili je dobrovoljno napustilo zemlju. Razina građanskih i gospodarskih sloboda se vratila na onu u drugoj polovici 50.-ih godina. Normalizacijsko vođenje je opet dovelo do birokratizacije državnog aparata. Likvidiralo je opozicijsku i nepartijsku inteligenciju u znanosti, kulturi i umjetnosti, moć stranačke nomenklature je bila apsolutna. Posljedica je bila snižavanje razine u ekonomskom i političkom upravljanju zemljom. A zemlja se postupno izolirala od ostatka svijeta, ponajviše u tehničkim i društvenim znanostima.

Građani su bili prisiljeni aktivno sudjelovati na akcijama i proslavama koje je priređivao režim. Neprestano su bili pod kontrolom StB-a, Državne sigurnosti. U javnosti su morali govoriti samo ono što je od njih tražila komunistička propaganda. Ako bi im se vlastiti nazori razlikovali od onih oficijalnih, u boljem su slučaju bili onemogućeni u napredovanju u poslu ili im je snižena plaća. Prijetio im je i gubitak posla, izbacivanje sa studija, šikaniranje od strane državnih ureda, pretresi kuća, čak i zatvor. Djecu su roditelji posebno upozoravali o čemu se ne smije govoriti izvan kuće. Slobodno su mogli putovati samo u tzv. zemlje socijalističkog tabora.

³ Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ, www.totalita.cz

U ostale zemlje(uključujući i Jugoslaviju) su mogli putovati samo izabrani s posebnim dozvolama⁴.

3. PROTUREŽIMSKA OPOZICIJA NOVOG TIPA

Godine 1975., kad se činilo da se situacija u zemlji potpuno stabilizirala, kad je Husák dobio i simboličku potvrdu svog položaja, jer je izabran i predsjednikom, počeli su se javljati glasovi za koje se mislilo da su ušutkani. Mišljenja i ideje nije bilo moguće pomoću zakona i naređenja promijeniti. Normalizacijskom režimu nije uspjela potpuna pacifikacija društva. Normalizacijsko društvo je bilo pasivo i depolitizirano, ali ne i lojalno. A tu je bila i polumilijunska „stranka izbačenih“. To su bili ljudi stavljeni izvan društva, bez mogućnosti ostvarivanja profesionalne karijere, nisu imali što izgubiti, a ni režim im nije ništa nudio. Tako su u društvu postojale razne enklave koje režim nije imao pod svojom kontrolom⁵.

Češka kultura se podijelila na manji dio kolaborantskih umjetnika, većina su bili oni koji šute ili su bili ušutkani, te na one koji su bili mali zameci budućeg aktivnog otpora. Počele su se javljati nove nezavisne inicijative, uglavnom ograničene na nekoliko stotina „ljudi pera“. One su imale dalekosežan značaj za buđenje građana, pokazali su da se je moguće braniti ne samo demonstracijama, nego i širenjem mišljenja.

Dana 21.7.1969. skupina od 10 potpisnika, među kojima je glavni bio Václav Havel, adresirala je vladi i KPČ manifest *Deset točaka* u kojem su odbacivali normalizaciju i protestirali protiv oficijelnog političkog kursa zemlje. Na jesen su bili optuženi za prevrat protiv republike, no odsluženje kazne im je odgođeno na neodređeno⁶.

Važan je bio i samizdat. Termin samizdat (rus. Самиздат) postao je poznat za vrijemeSovjetskog Saveza kao način kojim građanski aktivisti zaobilaze cenzuru u represivnom režimu. Samizdat su pisana djela dokumentarnog ili literarnog karaktera, koja su pojedinci ili skupine osoba napisale i razmonažavale, a u zemlji svog nastanka nisu zbog cenzure mogla biti objavljena ili raširena putem službenih medija. U Čehoslovačkoj se cenzura nije ticala samo pojedinih djela, nego su bili zabranjeni autori, sva njihova prošla i buduća djela. Zabranjeni su

⁴ Jaroslav Pánek, Oldřich Tůma a kolektiv, *Dějiny českých zemí, Unrvezita Karlova v Praze, Nakaldatelství Karolinum, Praha, 2008.*; www.totalita.cz Bedřich Marjánko:Obdobi normalizace, společnost zaživa Pohřbená

⁵ Jaroslav Pánek, Oldřich Tůma a kolektiv, *Dějiny českých zemí, Unrvezita Karlova v Praze, Nakaldatelství Karolinum, Praha, 2008.*

⁶ Eda Kriesová: Václav Havel – životopis, Atlantis, Brno, 1991.

bili J. Gruša, V. Havel, B. Hrabal, I. Klíma, P. Kohout, E. Kriseová, K. Sidon, L. Vaculík. Ideja samizdata je bila izdavati mali broj primjeraka, obično pisanih na papiru za kopije na pisačem stroju. Knjige su izdavane bez ikakve korekture, nisu imale uvoda, mjesto izdavanja, njihov jedini cilj je bilo daljnje širenje teksta. Svaki čitatelj koji je dobio primjerak, bio je potican da ga prepíše i proslijedi dalje. Kod policijskog ispitivanja su tvrdili da „se to vjerojatno objavilo samo“. „Na primjer underground literatura, nisam imao ni najmanji problem s publikacijama. Čim sam to napisao, jednostavno sam taj rukopis dao dečkima, a oni su se postarali za sve ostalo. Ja sam najviše napravio prvu korekturu, ali u stotinama i stotinama primjeraka, koji su se tada mogli razmnožavati samo na pisačim strojevima, jer kopirnog uređaja nije bilo, ničeg sličnog nije bilo⁷“ rekao je Egon Bondy o samizdatskim izdanjima. Ludvík Vaculík osnovao je 1972. ediciju *Petlice* (Spona) koja je do 1989. objavila preko 400 naslova češke poezije i proze. Ediciju *Expedice* je 1975. osnovao Václav Havel sa svojim bratom Ivanom i ženom Olgom. Ta edicija je značila kraj „divljeg“ i većinom anonimnog samizdata i prijelaz k regularnoj izdavačkoj djelatnosti, ali s velikim osobnim rizikom i u potpuno neregularnim uvjetima. Svaki svezak je objavljen s imenom edicije, brojem sveska, nazivom djela, imenom autora ili izdavača. Većinom knjige nisu potpisivali autori, nego izdavač. Do odlaska u zatvor to je činio Havel, kasnije je to na sebe preuzela njegova žena Olga. Edicija je izlazila u dva dijela. Prvi dio, „crni“ je izlazio od 1975-1981. Zbog Havelovog kaznenog proгона, edicija je prekinuta. 1983. je počela izlaziti „bijela“ edicija koja je trajala do 1989. Sveukupno je izašlo 279 naslova, od toga 47 nije nikad dospjelo u opticaj⁸.

U samizdatu su izlazile i novine (*Vokno, Střední Evropa, Revolver Revue, Prostor, Kritickýsborník*). Samizdat je imao veliku ulogu u zbližavanju češke kulture s egzilom. Izlazili su časopisi u egzilu, najvažniji su bili *Svědectví* koje je Pavel Tigrid objavljivao u Parizu i *Listy*, njih je Jiří Pelikán izdavao u Rimu. Na širenje kulturnih vrijednosti u inozemstvu i njihov učinak u zemlji, veliki je utjecaj imala nakladnička kuća *Sixty-Eight Publishers* u Torontu Josefa Škvoreckog⁹.

Veliki odjek su imala i pisma upućena partijskim i vladinim predstavnicima. Posebno se među njima ističe pismo V. Havela kojeg je 8. travnja 1975. poslao G. Husáku. To je jedan od najbitnijih Havelovih tekstova i temeljni tekst čehoslovačkih disidenata. Havel u njemu vrlo precizno analizira strah, ravnodušnost, sebičnost, licemjerstvo i poniženje ljudi u

⁷ Josef Alan, Alternativní kultura. Příběh české společnosti 1945-1989, Lidové noviny, Praha, 2001.

⁸ Johanna Posset, Česká samizdatová periodika 1968-1989.; Eda Kriesova, Václav Havel – životopis, Atlantis, Brno, 1991.; Josef Alan, Alternativní kultura. Příběh české společnosti 1945-1989, Lidové noviny, Praha, 2001

⁹ Lenka Kalinová, Konec nadějí a nová očekávání, K dějinám české společnosti 1969-1993, Academia, Praha, 2012

komunističkom društvu. Detaljno opisuje život ljudi u tom dobu i na kraju moli vladajuće da se situacija promijeni. „Kao građanin ove države otvoreno i javno molim Vas i s Vama sve ostale vodeće predstavnike današnjeg režima da posvetite pozornost na povezanosti na koje sam Vas se trudio upozoriti, da bi u njihovom svjetlu procijenili svoju povijesnu odgovornost i ponašali se u skladu s njom¹⁰“. Husák nije nikad na pismo odgovorio, ali je ono izašlo u samizdatovim i egzilovim časopisima te su se ljudi počeli buditi i djelovati. Tim pismom zapravo počinje novo doba čehoslovačke povijesti.

3.1 ALTERNATIVNA KULTURA

Čehoslovačka kultura se podijelila na službenu i neslužbenu. Neslužbenu kulturupredstavljala je šarolika smjesa struja za koje se više-manje ustalio naziv alternativa. Zajednička im je crta otklon od vladajuće struje socijalističkog državnog režima. Tijekom dvadesetogodišnjeg razdoblja normalizacije neslužbenu kulturu je moguće podijeliti na četiri razdoblja ili generacije: underground, prvi val alternativnih strujanja kojeje započeo malo prije normalizacije. Na njega se u drugoj polovici nadovezuje drugi val, alternativa. Treća generacija, novovalna, pojavljuje se u prvoj polovici osamdesetih, a u drugoj polovici dolazi overground koji prvi svojim djelovanjem privlači široku publiku¹¹.

Pojam underground odnosi se na slobodno društvo ljudi okupljeno oko nekoliko rock skupina nekomercijalne i od 1969. zabranjene glazbe. U literaturi on predstavlja otpor prema konformnoj i konvecionalnoj kulturi i njenim normama, te teži neposrednom izražavanju čežnje za oslobođenjem iz banalnog i konzumentskog životnog stila, šokantno su otvoreni, posebice u području morala i seksa. Underground je više bio životni stil, nego vid umjetnosti. Filip Topol kaže: „Underground se ne može svirati, to nije glazbeni stil, niti je slikarski, niti književni, nije to umjetnički stil, to je životni stil, undergroundu može pripadati i čovjek koji ništa ne stvara¹².“ Pripadnici undergrounda odbijali su, odnosno ignorirali, totalitarni režim i njihove institucije. Njihove ideje predstavljale su obliksojevrnog otpora, ali taj otpor nije bio namjeran, njihove aktivnosti ispolitizirao je ustvari sam režim pa su se sukladno tome pripadnici alternativnih skupina počeli intezivno zanimati za goruća društvena i politička pitanja.

¹⁰ Václav Havel, Eseje a jiné texty z let 1970-1989., Torst, Praha, 1999.

¹¹ Josef Alan, Alternativní kultura. Příběh české společnosti 1945-1989, Lidové noviny, Praha, 2001

¹² Josef Alan, Alternativní kultura. Příběh české společnosti 1945-1989, Lidové noviny, Praha, 2001.

Nekoliko je događaja utjecalo na „samosvijest undergrounda“. „Prvi festival druge kulture“ koji se odvijao 1. 9. 1974. u Postupicama gdje je društvo zapravo prvi put shvatilo kako je bogat njihov kulturni spektar. Utopijski roman Egona Bondya *Invalidna braća* kojeg je moguće interpretirati kao poziv k potpunom raskidu veza s oficijalnom kulturom. Ivan Martin Jirous je 1974. uredio zbornik Egonu Bondyu za 45. rođendan koji je prihvaćan kao prva manifestacija širokog spektra undergroundove književnosti. I. M. Jirous je bio poznat pod nadimkom Magor (Luđak) i bio je smatran vodećom osobom češkog undergrounda. Bio je umjetnički voditelj grupe The Plastic People of the Universe. Zbog svog djelovanja je pet puta bio u zatvoru. Njegov tekst *Izveštaj o trećem češkom glazbenom preporodu*, izašao 1975., se smatra manifestom češkog undergrounda. U njemu piše o najvažnijim rock skupinama (*Plastic people, DG 307, Uměla hmota*) undergrounda te o važnijim književnim djelima. Dao je i svoju definiciju undergrounda: „Underground je duhovna pozicija intelektualaca i umjetnika koji se svjesno kritički ograničuju prema svijetu u kojem žive. To je proglas borbe protiv establishmenta. To je pokret koji spretno radi s umjetničkim sredstvima, ali njegovi predstavnici shvaćaju da umjetnost nije i ne mora biti krajnjim ciljem nastojanja umjetnika. Underground čine ljudi koji su shvatili da se unutar legalnog ništa ne može promijeniti i koji se ne trude biti legalni¹³.“

3.2 THE PLASTIC PEOPLE OF THE UNIVERSE

Rock glazba je u Čehoslovačkoj bila vrlo popularna, a rock scena još 1969. vrlo živopisna i bogata. Tad su počeli problemi. Rock je režimu bio sumnjiv ne samo kao uvoznik zapadne kulture i nedopuštenog utjecaja na mladež, nego i teško prihvatljiv zbog svoje autentičnosti i estetske različitosti od standarda koji je režim smatrao obaveznim. Rock skupine su na početku sedamdesetih podvrgavane sramotnim preslušavanjima gdje glazbenike nisu ispitivali samo poznavanje glazbe, nego i poznavanje marksističko-lenjinske filozofije. Tek je polaganje takvih ispita i odobravanje repertoara značilo odobravanje daljnjeg postojanja grupe, najčešće na godinu dana, nakon toga se cijela procedura ponavljala. Ali i dozvoljene skupine su bile izložene daljnim pritiscima i preprekama. Morale su se riješiti engleskih naziva i dugih kosa. Sve češće se koncerti nisu održavali zbog tehničkih razloga, a sve više skupina uopće više nije smjelo svirati, neke na određeno vrijeme, a neke uopće više nisu smjele

¹³ Ivan Martin Jirous: *Zpráva o třetím českém hudebním obrození, „Hněda kniha“ o procesech s českým undergroundem*, Ústav pro studium totalitních režimů, Praha, 2012.

postojati. Najpoznatije grupe undergrounda su bile *DG 307* (ime im označava psihijatrijsku dijagnozu za shizofreniju), *The Primitives Group*, *Sen noci svatojánské band*, *Uměla hmota*, a najpoznatiji među njima su bili *The Plastic People of the Universe*¹⁴.

Skupinu je 1968. osnovao Milan „Mejla“ Hlavsa zajednos Michalom Jernekom, Jiřijem Števehom i Josefom Brabecom. Svoju glazbu nadovezali su na njujoršku grupu *The Velvet Underground* i Franka Zappu. Ime im je dao Michal Jernek po Zappinoj pjesmi *The Plastic People*. Godine 1969. umjetničkim voditeljem grupe postaje I. M. Jirous. Godine 1970. gube status profesionalne grupe. Kako je Jirous bio član Saveza umjetnika, mogao je dobiti dozvolu za održavanje predavanja. Pod krinkom predavanja su neko vrijeme održavali koncerte, no policija im je i to zabranila. Posljednji javni nastup imali su 1. prosinca 1973., od tada nastupaju samo u privatnim prostorima, mogla je doći samo pozvana publika. Uglavnom se radilo o raznim proslavama, na primjer vjenčanja. Prijelomni trenutak u povijesti *Plastic Peoplea* dogodio se 21. veljače 1976. godine na Drugom festivalu druge kulture u Bojanovicama, koji je zapravo bio organiziran kao proslava vjenčanja I. Jirousa i Juliane Stritkove. Policija je intervenirala i uhitila sve članove *Plastica*, kao i članove drugih grupa koje su nastupale na festivalu: Pavela Zajíčka, Svatopluka Karáseka, Pavela Zemana, Karela Soukupa i druge¹⁵. Optuženi su za kazneni čin izgređništva jer su od 1971. do 1976. nastupali kao amaterske skupine i pjevači, a tijekom nastupa su javno predstavljali tekstove pune nepristojnosti. Većina zatvorenih bila je postupno puštana. 23. rujna 1976. sud je osudio Jirousa (18 mjeseci zatvora), Zajíčka (godina dana zatvora), Karáseka (8 mjeseci zatvora) i Brabenca (8 mjeseci zatvora) jer su „organizirali i sudjelovali u nastupima grupa „Plastic People Universe“ i DG 307, čiji je program želio stalnim ponavljanjem i naglašavanjem vulgarnih izraza izazvati neučtivost prema društvu i prezir prema društvenim moralnim vrijednostima¹⁶“. Samo oni su osuđeni jer su smatrani „mozgovima undergrounda“.

Neki od članova grupe naglašavaju kako nisu nikad namjeravali imati ništa s politikom. Njihova psihodelična glazba sadrži vrlo malo političke tematike. Njihove se pjesme nisu bavile komunističkom vladavinom ili sovjetskom okupacijom, nego alkoholom, smrću, religioznim temama, konstipacijom i sličnim opskurnim tematikama. Uglavnom su uglazbljivali tekstove mladih čeških pjesnika i pisaca, a najznačajniju suradnju su ostvarili s Egonom Bondyjem. On je u underground krugovima bio cijenjen zbog svog programa totalnog realizma, a njegova

¹⁴ Lovorka Šuljić, *The Plastic People of the Universe u povijesnom kontekstu* – diplomski rad, Zagreb, 2003.

¹⁵ Lovorka Šuljić, *The Plastic People of the Universe u povijesnom kontekstu* – diplomski rad, Zagreb, 2003.

¹⁶ Rozsudek, „Hněda kniha“ o procesech s českým undergroundem, Ústav pro studium totalitních režimů, Praha, 2012.

ironična i groteskna poezija je savršeno funkcionirala s glazbom *Plasticsa*. Članovi grupe nisu sebe smatrali disidentima, ali je službena vlast ocijenila njihove pjesma kao ekstremno vulgarne, antisocijalističke, koje veličaju nihilizam, dekadenciju u nihilizam.

Namjere režima bile su da se zauvijek slomi underground i drugima na primjeru *Plasticsa* pokaže da takvo ponašanje neće biti prihvatljivo, ali učinak je bio potpuno suprotan. Umjesto razbijanja zajednice, pomogli su stvaranju puno veće zajednice koja je sada imala zajednički cilj. Iako su alternativne grupe podzemlja bile međusobno nepovezane, njihove aspiracije nisu bile toliko različite, tako da to što su se disidenti okupili da podrže i založe se za glazbenike kojima se sudilo, ne može se smatrati potpuno neočekivanim. Václav Havel je izjavio: „Suđenje *Plasticsima* je bio neobičan događaj. Zgrada suda je bila preplavljena, mogao si vidjeti fakultetskog profesora kako prijateljski razgovara s članom komunističke partije i dugokosim glazbenikom, a svuda okolo bila je policija. To je predstavljalo simbol jedinstvenosti povelje – ujedinila je brojne različite ljude zbog njihovog otpora prema totalitarizmu i zbog njihove želje da promijene sustav¹⁷“. Potaknuta sudskim procesom koji je zapravo bio suđenje glazbi i kulturi koja se nije uklapala u zamisli režima, nastala je Povelja 77.

4.NASTANAK POVELJE 77

Václav Havel imao je vikendicu u selu Hrádeček kraj Trutnova. Početkom sedamdesetih su se tamo svaka tri mjeseca sastajali pisci, bivši komunisti i disidenti. Među njima su bili L. Vaculík, I. Klíma, P. Kohout, J. Gruša, K. Sidon, J. Trefulka, Z. Urbánek, J. Hiršal. Početkom 1976. je povjesničar umjetnosti František Šmejkal upoznao Havela s Ivanom Jirousom. Susreli su se u Pragu i tamo mu je Jirous dao svoj *Izveštaj o trećem češkom glazbenom preporodu*, puštao pjesme *Plastica*, *DG 307* i objasnio mu svoje viđenje undergrounda. Havel je shvatio da to nisu nekakve ludosti ili pokušaji da se bude ekstravagantan pod svaku cijenu kao što su mu prije govorili, nego da je to autentični izraz životnog osjećaja ljudi potresenih bijedom ovog svijeta, shvatio je da se tu radi o važnoj i pravednoj stvari, da je pravda na strani tih ljudi makar imali dugu kosu do poda i govorili proste riječi koliko žele. Činilo mu se da je taj Jirousev underground pokušaj da daju nadu i onima najočajnijima, da je u njihovoj glazbi poezija koja

¹⁷ Pospíšil, Tomáš, Making Music as a Political act: or how the Velvet Underground Influenced the Velvet Revolution

čezne za pravdom i slobodom. Ovog puta se nije radilo o napadu na ljude s neakvom političkom proslošću, bili su to ljudi koji su željeli živjeti po svome i svirati glazbu koje vole.

Kad su Jirousa i skupinu zatvorili, Havel je odlučio da nešto treba poduzeti. Znao je da će teško naći širu obranu, od ljudi s kojima se družio nitko nije znao Magora i nije imao ništa konkretno čime bi ih uvjerio da to nisu ti alkoholičari, narkomani i izgrednici kakvima ih je režim prikazivao. Znao je da se undergroundu približio njegov bivši kolega iz časopisa Tvař (Lice) Jiří Němec, psiholog i filozof. Počeli su zajedno raditi na kampanji za *Plasticse* i otpočetak su nailazili na otpor i nepovjerenje, no to se ubrzo promijenilo. Različite sredine su vrlo brzo shvaćale da je u slobodi tih ljudi ugrožena sloboda svih i da se za njih treba založiti. Pogotovo zato jer su nepoznati. Brzina reakcije je ovisila i o tadašnjoj situaciji. Bilo je to vrijeme prvog buđenja, različitim skupinama je bilo dosta izolacije i osjećali su da se moraju pokrenuti.

Prvo su poslali vijest o sudskom procesu Amnesty Internationalu koji je taj slučaj označio politički motiviranim. Od početka travnja 1976. o procesu su informirali i zapadne medije. Potpori zatvorenih glazbenika se pridružio i niz značajnih domaćih i inozemnih osoba. Dana 9. travnja 1976. predsjedniku Husáku pismo su poslali filozof Jan Patočka i pisci, prevoditelji i kritičari Josef Hiršál, Jiří Kolář, Jindřich Chalupecký i Zdeněk Urbaněk. Dana 12. lipnja zajedničko priopćenje su potpisali književni kritičar i povjesničar Václav Černý i pisci Václav Havel, Ivan Klíma, Pavel Kohout i Ludvík Vaculík u kojem su spojili slučaj undergroundovih glazbenika s ugrožavanjem slobode bilo kojeg umjetničkog izričaja: „Budu li danas bez osvrtnja osuđeni mladi ljudi s dugom kosom zbog svoje nekonvencionalne glazbe kao kriminalni delikventi, lako mogu sutra isto tako biti osuđeni bilo koji drugi umjetnici za svoje romane, pjesme, eseje i slike – i čak neće biti ni potrebno da imaju dugu kosu kao dekor kriminalne optužbe.¹⁸“ Pridružio se i Jaroslav Seifert (kasniji dobitnik Nobelove nagrade za književnost) te su 16.8.1976. poslali otvoreno pismo Heinrichu Bölleu koje je objavljeno u *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. U pismu stoji: „Već ste mnogoputa izrazili brigu za sudbinu češke kulture, mnogoputa se Vaš glas podignuo na obranu svih koji su u Čehoslovačkoj ugroženi zbog svojih nazora, stavova i za svoj rad. Zato se i zbog ove stvari obraćamo upravo Vama i molimo Vas da posvetite pozornost i ovom slučaju, da iskoristite svoj umjetnički i ljudski autoritet i apelirate češkim službama da otkazu pripreme za sudsku predstavu i da eventualno potaknete interes i drugih osoba u kulturi, koji nisu ravnodušni prema osudi slobode duha na europskom kontinentu, za ovaj slučaj. Obraćamo Vam se i zato jer naši glasovi ostaju

¹⁸ Prohlášení, „Hněda kniha“ o procesech s českým undergroundem, Ústav pro studium totalitních režimů, Praha, 2012.

bez odaziva, nitko nije reagirao ni na privatne apele predsjedniku republike, a ni na proglas koji su neki od nas poslali najprije češkim medijima, a poslije objavili i u inozemstvu.¹⁹ Vrhunac kampanje je bila velika peticija koju je potpisalo preko 70 ljudi. Javili su se i pravnici, 10 vodećih čeških pravnika, predvođeni Zdeněkom Mlynářem, poslalo je „Otvoreno pismo institucijama ČSSR“ u kojem protestiraju protiv administrativnih političkih intervencija u procesu i kršenja elementarnih osnova pravnog poretka.

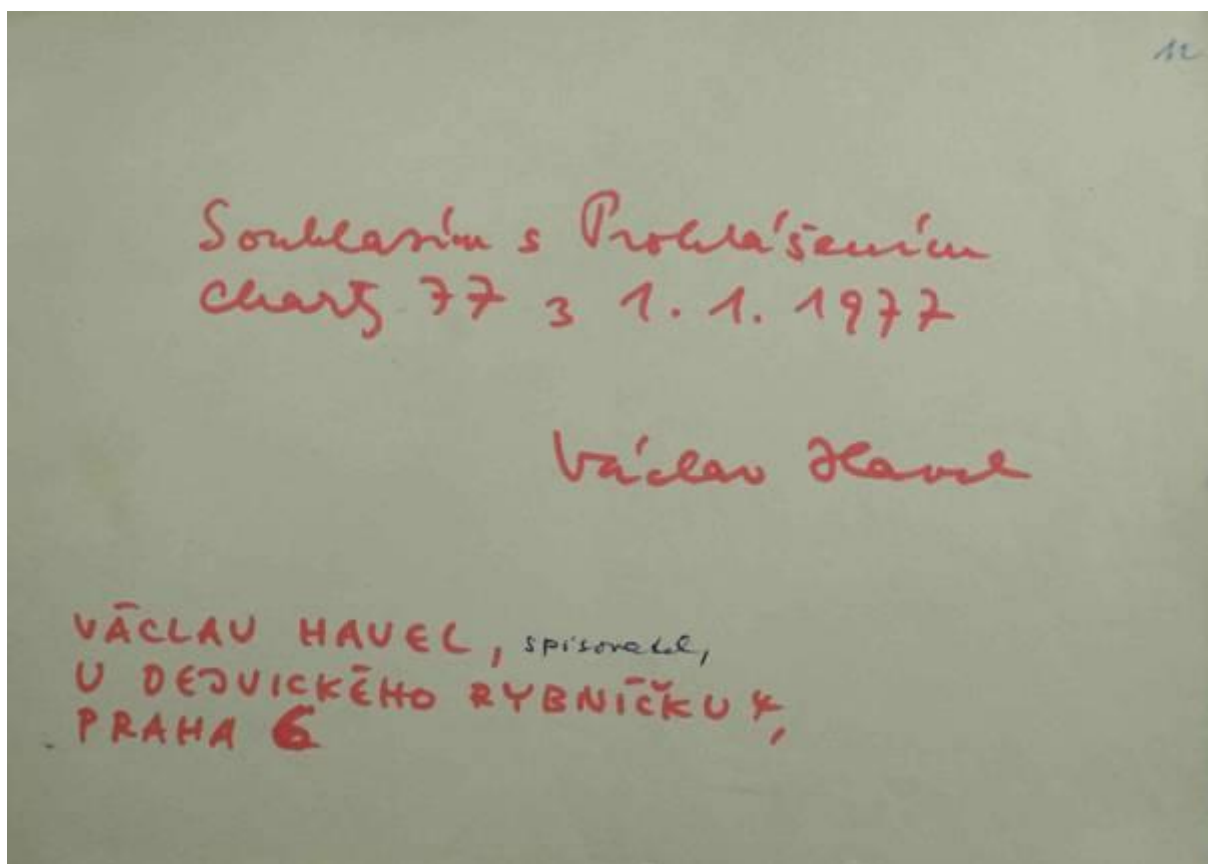
Državna vlast je razvojem događaja oko *Plastika* bila iznenađena. Nisu očekivali takav odaziv, pretpostavljalo se da će to biti rutinski izvršeno kao kriminalni slučaj među tisućama drugih. Najprije su krenuli sa kampanjom protiv njih u medijima, a onda su počeli polako popuštati, postupno su ih puštali iz zatvora i na kraju osudili samo četvoricu.

Němec i Havel su vidjeli da su stvorili nešto što ne smije raspasti i nestati i da to treba biti usmjereno u nekakav konkretan čin trajnije vrijednosti. Tri sastanka su prethodila nastanku *Povelje 77*. Prvi je održan 10. prosinca 1976. Na sastancima su prisustvovali Havel i Němec, te bivši ministar vanjskih poslova Jiří Hájek, filozofi Ladislav Hejdlánek i V.V. Komeda, pisci Pavel Kohout i Ludvík Vaculík, politolog i pravnik Zdeněk Mlynář, novinar Petr Uhl i prevoditelj Jaroslav Kořán. Odlučili su da neće osnovati nikakav odbor nego „građansku inicijativu“. Od početka je bilo jasno da će to biti nešto trajno, nisu se sastajali da bi samo napisali nekakav manifest. Imat će pluralan karakter, svi će biti ravnopravni, nitko neće imati glavnu ulogu. Hejdlánek je predložio da bi to moglo imati oslonac u nedavno objavljenom Paktu o ljudskim pravima. Naziv *Povelja 77* (Charta 77) je smislio Pavel Kohout. Napisali su tekst proglasa, na daljnim sastancima su ih uređivali. Petr Uhl je predložio da imaju tri glasnogovornika, složili su se jer će tako izraziti pluralan karakter *Povelje*, a bilo je i praktično. Odlučeno je i da će se glasnogovornici mijenjati svake godine. Prvi je za glasnogovornika odabran Hájek, drugi Havel. Za trećeg su odabrali Jana Patočku. On je bio sveopće poštovana i respektirana osoba iz nekomunističkih krugova, a i smatrali su da će on bolje nego itko Povelji dati moralni karakter. Hájek mu je to predožio i on se dugo dvoumio jer se nikad nije politički angažirao, ali je mislio da će svoje stavove morati jednom potvrditi i u praksi. Ali je smatrao da Václav Černý, koji se cijeli život građanski angažirao ima na to veće pravo nego on. Havel je razgovarao sa Černým i zaključili su da je Patočka bolji za taj položaj baš zato jer se nije politički profilirao i može biti društveni autoritet. Dogovorili su se da će potpise skupljati polako, tijekom božićnih praznika u okviru prijateljskih božićnih posjeta da ne bi izazvali pozornost policije. Bilo je 10 „sakupljača“, a svatko je imao svoj „okrug“ u kojem je skupljao,

¹⁹ Dopis Heinrichu Böllu, „Hněda kniha“ o procesech s českým undergroundem, Ústav pro studium totalitních režimů, Praha, 2012.

imali su tekst proglasa i upute kako potpisati. Nekima nisu dopustili da se potpišu, studentima, mlađima od 18, oboma supružnicima s djecom.

Svaki je potpisnik napisao: „Slažem se s Proglasom Povelje 77 iz 1.1. 1977.“, potpisao i napisao svoje zanimanje i adresu. Svi su potpise morali donijeti 29. 12. u Havelov stan. Sam Zdeněk Mlynář je donio oko 100 potpisa, sveukupno su ih prikupili 243. Tamo su napravili abecedni poredak potpisnika i priredili sve kako bi mogli proglas objaviti. Sve je moralo biti gotovo 1.1.1977., a 7.1. su namjeravali sve objaviti. Tekst je već bio u inozemstvu, ali su ga prvo htjeli dati Vladi da se ona najprije očituje o njemu. Dana 6.1. 1977. su Havel, Vaculík i Pavel Landovský krenuli uručiti tekst državnim institucijama, ali ih je na jednom raskrižju zaustavila policija i uhitila ih. Uzeli su im i sve primjerke *Povelje*, te popis svih potpisnika koji su imali sa sobom. Havel je prilikom uhićenja izjavio: „Ta borba za ljudska prava nam baš lijepo počinje!²⁰“. Tekst *Povelje 77* objavljen je 7.1.1977. u *Le Mondu*, *Frankfurter Allgemeine Zeitungu*, *The Timesu* i *New Yorku Timesu*²¹.

Potpis Václava Havela, http://libpro.cts.cuni.cz/charta/havel_vaclav.htm

²⁰ Eda Kriesová: Václav Havel životopis, Atlantis, Brno, 1991.

²¹ Václav Havel, Saslušanje na daljinu, Irida, Zagreb, 2000.; Martin C. Putna, Václav Havel – Duchovní portret v ránu české kultury 20. Století, Knihovna Václava Havela, Praha, 2011.; Eda Kriesová: Václav Havel životopis, Atlantis, Brno, 1991.

4. POVELJA 77

PROGLAS²²

POVELJE 77

Dana 13. 10. 1976. u Zbirci zakona ČSSR (čl. 120) objavljeni su "Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima" i "Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima" koji su u ime naše republike potpisani 1968. godine, potvrđeni u Helsinkiju 1975. i kod nas stupili na snagu 23. 3. 1976. Od tada, naši građani imaju pravo, a naša država obvezu, slijediti ih.

Sloboda i ljudska prava, koje ti paktovi jamče, su važne civilizacijske vrijednosti kojima su u povijesti težile mnoge napredne snage, a njihovo ozakonjenje može značajno pomoći humanom razvoju našeg društva. Zato pozdravljamo pristup Čehoslovačke Socijalističke Republike tim paktovima.

Njihovo objavljivanje nas ujedno podsjeća na to koliko osnovnih građanskih prava u našoj zemlji, na žalost, vrijedi samo na papiru.

Potpuno je iluzorno, na primjer, pravo na slobodu govora, zajamčeno člankom 19 prvog pakta:

Desecima tisuća građana je onemogućen posao u njihovoj struci samo zato jer imaju drugačije stavove od onih službenih. Pritom su često predmetom najrazličitijih diskriminacija i šikaniranja od strane društvenih organizacija; lišeni ikakve mogućnosti obrane, postaju praktički žrtvama apartheida.

Stotinama tisućama drugih građana je uskraćena "sloboda od straha" (preambula prvog pakta) jer su primorani živjeti u neprekidnoj opasnosti od otkrivanja svojih stavova jer bi izgubili mogućnost za posao kao i druge mogućnosti.

U suprotnosti s člankom 13 drugog pakta, koji svima jamči pravo na obrazovanje, nebrojenim mladim ljudima je zabranjeno studirati samo zbog njihovih stavova ili čak zbog stavova njihovih roditelja. Bezbroj građana mora živjeti u strahu da kada bi se očitovali u skladu sa svojim uvjerenjem, mogli bi biti oni sami, ili njihova djeca, lišeni prava na obrazovanje.

²² libpro.cts.cz/charta/docs/prohlaseni_charty_77.pdf

Primjena prava "pronaziti, primati i proširivati informacije i mišljenja svih vrsta, bez obzira na granice, bilo usmeno, pismeno ili tiskano" ili "posredstvom umjetnosti" (2. točka, članak 13 prvog pakta) je gonjena ne samo izvansudski, nego i sudbeno, često pod izlikom kriminalne optužbe (kako o tome svjedoči proces koji se upravo odvija protiv mladih glazbenika).

Sloboda javnog nastupa je potisnuta središnjom kontrolom svih informacijskih sredstava/medija, publikacijskih i kulturnih institucija. Nijedan politički, filozofski ili znanstveni stav koji se malo razlikuje od okvira službene ideologije ili estetike, ne može biti objavljen, onemogućena je javna kritika problematičnih društvenih događaja, isključena je mogućnost javne obrane protiv nepravednih i uvredljivih optužbi javne propagande (zakonska obrana od "napada na čast i ugled", jednoznačno zajamčena člankom 17 prvog pakta, u praksi ne postoji); lažne optužbe nije moguće pobiti i uzaludan je svaki pokušaj ispravka sudskim putem; u oblasti duhovnog i kulturnog stvaranja je isključena svaka diskusija. Mnogo znanstvenih i kulturnih djelatnika i drugih građana je diskriminirano samo zato jer su prije nekoliko godina objavljivali ili otvoreno iskazivali stavove koje današnje političke vlasti osuđuju.

Sloboda vjeroispovijesti, osobito osigurana člankom 18 prvog pakta, je sistematično ugrožena snažnom samovoljom moćnika: ograničavanje duhovnih djelatnosti, koje su neprestano pod prijetnjom uskraćivanja ili gubitka državne suglasnosti za izvršavanje njihovih funkcija, egzistencijskim ili drugim progonima osoba koje svoju vjeroispovijest izražavaju riječima ili djelima, potiskivanje nastave vjeronauka itd.

Instrument ograničavanja, a često i potpunog gušenja niza građanskih prava, je sistem faktičkog podređivanja svih institucija i organizacija u državi političkim direktivama aparata vladajuće stranke i odlukama moćnih, utjecajnih pojedinaca. Ustav ČSSR i ostali zakoni i pravne norme ne uređuju ni sadržaj ni formu ni stvaranje i primjenu takvih odluka; često su samo usmene; građanima pretežito nepoznate i građani ih ne mogu kontrolirati, njihovi tvorci ne odgovaraju nikome osim samima sebi i svojoj vlastitoj hijerarhiji, pritom međutim odlučujućim načinom utječu na djelatnost zakonodavnih i izvršnih organa državne uprave, pravosuđa, sindikalnih, interesnih i svih ostalih društvenih organizacija, drugih političkih stranaka, poduzeća, tvornica, instituta, ureda, škola i drugih ustanova, pri čemu njihovi nalozi imaju prednost i pred zakonom. Nađu li se organizacije ili građani pri tumačenju svojih prava i dužnosti u sukobu s direktivom, ne mogu se obratiti k nestranačkoj instanci jer takva ne postoji. Svim tim ozbiljno su ograničena prava koja proizlaze iz članaka 21 i 22 prvog pakta (pravo na udruživanje i zabrana bilo kakvog ograničavanja njihova rezultata) i članka 25 (jednakost prava na sudjelovanje u vođenju javnih stvari) i članka 26 (zabrana diskriminacije pred zakonom). Takvo stanje također sprečava radnike i ostale zaposlene da

bez ikakvih ograničenja osnivaju sindikalne i druge organizacije za zaštitu svojih gospodarskih i socijalnih interesa i da slobodno koriste pravo na štrajk (točka 1, članka 8 drugog pakta).

Ostala građanska prava, uključujući izričitu zabranu "samovoljnog miješanja u privatan život, u obitelj, domove ili korespondenciju" (članak 17, prvi pakt), su ozbiljno narušena i tim što ministarstvo unutarnjih poslova najrazličitijim načinima kontrolira život građana, na primjer prisluškivanjem telefona i stanova, kontrolom pošte, privatnog praćenja, pretresom kuća, izgradnjom mreže doušnika iz redova građanstva (pridobiveni često nedopustivim prijetnjama ili naprotiv obećanjima) itd. Često pritom interveniraju u odluke poslodavaca, inspiriraju diskriminacijsko djelovanje administracije/ureda i organizacija, utječu na pravosudne organe, a upravljaju i propagandnim kampanjama medija. To djelovanje nije regulirano zakonom, tajno je i građanin se protiv njega ne može nikako braniti.

U slučajevima politički motiviranog kaznenog gonjenja istražni i pravosudni organi krše prava optuženika i njihove obrane, zajamčena člankom 14 prvog pakta i čehoslovačkim zakonima. U zatvorima se s tako osuđenim ljudima postupa načinom koji narušava ljudsko dostojanstvo zatvorenika, ugrožava njihovo zdravlje i trudi ih se moralno slomiti.

Općenito je narušena i točka 2, članak 12 prvog pakta koja jamči građaninu pravo da slobodno napusti svoju zemlju; pod izgovorom "zaštite narodne sigurnosti" (točka 3) to je pravo vezano za razne nedopustive okolnosti. Svojevoljno se postupa i pri dodjeljivanju ulaznih viza stranim državljanima, od kojih mnogi ne mogu posjetiti ČSSR na primjer, samo zato jer su profesionalno ili prijateljski kontaktirali osobe koje su kod nas diskriminirane. Neki građani – bilo više privatno, na radnom mjestu ili javno, što je praktički moguće samo u stranim medijima – upozoravaju na sustavno narušavanje ljudskih prava i demokratskih sloboda i traže poboljšanje na konkretnim primjerima; njihovi glasovi ipak većinom ostaju bez odaziva ili postaju predmetom istrage.

Odgovornost za poštivanje građanskih prava u zemlji naravno pada na političku i državnu vlast. Ali ne samo na nju. Svatko nosi svoj dio odgovornosti za opće/društvene odnose, a tada i za održavanje ozakonjenih paktova na koje su se uostalom obvezali i svi građani, a ne samo vlada.

Osjećaj te zajedničke odgovornosti, vjera u smisao građanske angažiranosti i volje za nju i zajednička potreba tražiti njen novi i djelotvorniji izraz, doveli su nas na ideju da napravimo POVELJU 77 čiji nastanak danas javno objavljujemo.

POVELJA 77 je slobodna, neformalna i otvorena zajednica ljudi ranih uvjerenja, različitih vjera i različitih profesija koje povezuje želja da se pojedinačno i zajedno zalažu za poštivanje

građanskih i ljudskih prava u našoj zemlji i u svijetu – onih prava koja čovjeku priznaju oba ozakonjena međunarodna pakta, Završni akt Konferencije u Helsinkiju, brojni međunarodni dokumenti protiv ratova, nasilja i socijalnog i duhovnog ugnjetavanja, a koji se nalaze u Općoj deklaraciji o ljudskim pravima UN-a.

POVELJA 77 izvire iz pozadine solidarnosti i prijateljstva ljudi koji dijele zabrinutost za sudbinu ideala s kojima su povezali i povezuju svoj život i rad.

POVELJA 77 nije organizacija, nema stožera, stalne organe i organizacijski uvjetovano članstvo. K njoj pripada svatko tko se slaže s njezinim idealima, sudjeluje u njezinom radu i podupire ju.

POVELJA 77 nije temelj za opozicijsko političko djelovanje. Želi služiti općem interesu kao mnoge slične građanske inicijative u raznim zemljama na Zapadu i Istoku. Neće sada zacrtavati vlastiti program političkih ili društvenih reformi ili promjena, nego u području svog djelovanja voditi konstruktivan dijalog s političkom i državnom vlašću, pogotovo tim što će upozoravati na razne konkretne slučajeve povrede ljudskih i građanskih prava, pripremati njihovu dokumentaciju, predlagati rješenja, iznositi razne općenite prijedloge, smjerati produbljivanju tih prava i njihovih jamstava, djelovati kao posrednik u eventualnim konfliktinim situacijama koje mogu izazvati nepravdu itd.

POVELJA 77 je naše simboličko ime jer nastaje na pragu godine koja je bila proglašena godinom prava političkih zatvorenika, a u kojoj konferencija u Beogradu treba proučiti da li se ispunjuju obveze iz Helsinkija.

Kao potpisnici ovog proglašenja opunomoćujemo prof. dr. Jana Patočku, Václava Havela i prof. dr. Jiříja Hájeka da budu glasnogovornici POVELJE 77. Ovi glasnogovornici ju punomoćno zastupaju kako pred državnim i drugim organizacijama, tako i pred našom i svjetskom javnošću i svojim potpisima jamče autentičnost njezinih dokumenata. U nama i ostalim građana, koji će se priključiti, imati će svoje suradnike koji će s njima sudjelovati na potrebnim raspravama, preuzimati djelomičan dio zadaća i dijeliti s njima svu odgovornost.

Vjerujemo da će POVELJA 77 pridonijeti tomu da svi građani Čehoslovačke žive i rade kao slobodni ljudi.

1.1.1977.

5.1 ORGANIZACIJA AKTIVNOSTI *POVELJE 77*

U prvim danima poslije proglašenja policija je privodila potpisnike, pretraživala im kuće, uzimala tekstove i dokumente koje bi tamo pronašla. Havel je svaki dan išao na ispitivanje, 14.1. se više nije vratio, zatvorili su ga. Sljedeći dan su javili njegovoj ženi da se „suprostavljao Sigurnosti“ pa je zato smješten u istražni zatvor. Optužen je za krivično djelo podrivanja protiv Republike, za otvoreno pismo Husáku 1975., kao glavni inicijator i organizator *Povelje 77* te za štetćenje interesa Republike u inozemstvu. Povod za Havelovo zatvaranje je bio jasan: bio je najmlađi glasnogovornik, jedini je imao automobil, mislili su da je on glavni pokretač i glavni praktični organizator. Patočku i Hájeka su cijenili kao afirmirane ljude, starije, smirenije. Ali su ih ipak svakodnevno preslušavali. Bili su uvjereni da će Havelovim zatvaranjem organizacijski i egzistencijski obogaljiti *Povelju*. Ali *Povelja* je tek tada počela djelovati. Sporazumjeli su se da Havel više ne bude glasnogovornik kako bi imao slobodnije ruke i oslobodio se policijskog pritiska. Čehoslovački tisak je javio da je Havel slomljen u zatvoru i da je napustio *Povelju*²³.

Najviše posla je na sebe preuzeo Patočka. On je 7.1. dostavio nadležnim institucijama Proglas *Povelje 77*. Tog dana je na obranu *Povelje 77* napisao tekst *Što je, a što nije Povelja 77*. U njemu stoji: „Pojam ljudskih prava nije ništa drugo nego uvjerenje da se država i cijelo društvo stave pod suvremenost moralnog osjećaja, da priznaju nešto bezuvjetno nad sobom što je i za njih obavezno i sveto, da svim svojim silama, kojima stvaraju i osiguravaju pravne norme, želi doći do tog cilja. (...) Tom uvjerenju daje izraz *Povelja 77*, koja je izraz radosti građanstva nad tim da se njihova država potpisom, kojim se potvrđuju prava čovjeka, a kojim je taj akt postao čehoslovačkim zakonom, obznanjuje k višoj, moralnoj osnovi sveg političkog, istodobno je izraz volje tih građana koji sa svoje strane pridonose ostvarivanju i javnom ispunjenju tim aktom proglašenih načela. (...) Navedeni odnos između moralnih i društveno-političkih oblasti državne moći pokazuje da se u *Povelji 77* ne radi o nikakvom političkom aktu, o nikakvom nadmetanju i intervenciji do sfere bilo kakve funkcije političke moći. *Povelja* nije ni društvo, ni organizacija, njezina baza je čisto moralna, obveze koje iz nje proizlaze imaju isto tako taj karakter.²⁴“ Dana 21.1. 1977. objavljeno je razmišljanje profesora Patočke nazvano *O dužnosti braniti se od nepravde* koje se temelji na tezama iz teksta *Što je, a što nije Povelja 77*. Njegov posljednji tekst, objavljen nekoliko dana prije profesorove smrti, 8. ožujka 1977., bio je *Što možemo očekivati od Povelje?*. Između ostalog kaže:

²³ Václav Havel, Saslušanje na daljinu, Irida, Zagreb, 2000.

²⁴ Čim je a čim není CHARTA 77, www.charta2007.cz

„Ukratko, od Povelje jemoguće očekivati da u naš život stupi nova idejna orijentacija koja doduše nije u suprotnosti sa socijalističkom orijentacijom koja je do sad imala takav ekskluzivni monopol da je mogla propagirati svoje prvenstvo čak i u očigledno nedostatnom obliku; orijentacija na osnovna ljudska prava, na moralni element u političkom i privatnom životu, *Povelja* neprestano podsjeća što naš život duguje onim pravima koja zakonito pripadaju našim građanima, neprestano podsjeća na to našu i stranu javnost ma kakav god bio rizik tog djelovanja²⁵.“

Patočka je bio gotovo svakodnevno ispitivan. Nakon susreta s nizozemskim ministrom vanjskih poslova Van der Stoelom je bio posebno teško ispitivan te je primljen u bolnicu zbog moždanog udara od kojeg je i preminuo 13. 3. 1977. Njegov pogreb je postao značajan događaj protukomunističkog otpora, bilo je mnoštvo ljudi, Služba sigurnosti ih je snimala, čak su bili nadzirani helikopterom. Nekrolog, koji su sastavili članovi *Povelje*, a potpisao Jiří Hájek, pročitao je Ladislav Menzel: „Tako je njegov značajan doprinos na najpolitičnijem događaju njegovog života – *Povelji 77*–bio okarakteriziran kroz svu njegovu društvenu, filozofsku i građansku angažiranost. Ne mareći za probleme, preuzeo je na sebe zadaću glasnogovornika *Povelje 77*, koju je izvršavao nepogrešivo.²⁶“

Djelatnost *Povelje 77* je bila bogata. Tako su samo 1977. poslali 9 pisama državnim institucijama i predsjedniku, objavljivali su otvorena pisma, analize o diskriminaciji ljudskih prava, o gospodarskom stanju, o vjerskim pravima, priopćenja o kaznenim progonima i sudskim procesima vođenim protiv potpisnika *Povelje*.

Nakon Patočkine smrti i Havelovog zatvaranja, Hájek je ostao jedini glasnogovornik. Dana 21. rujna 1977. su mu se pridružili Ladislav Hejdránek i Marta Kubišová. Hejdránek je također bio filozof, učenik Jana Patočke i profesor na Filozofskom fakultetu u Pragu. Marta Kubišová je češka pjevačica čija je pjesma Modlitba pro Martou (Molitva za Martu) postala simbolom otpora za vrijeme Praškog proljeća. Godine 1970. zabranjeno joj je nastupanje i izdavanje albuma.

Krajem 1977. je Petr Uhl predložio da glasnogovornici *Povelje* moraju redovito, svaki mjesec izdavati *Bulletin Povelje*. U siječnju 1978. je Otto Černý izradio prvi broj *Informace o Chartě 77* (Informacije o Povelji 77). Časopis je bio pisan standardnom samizdatskom tehnikom, izlazio je do 1989. Prvi broj je imao samo 3 stranice, sljedeći desetak. Osnovu časopisa su tvorili dokumenti *Povelje*, a objavljivali su i razne peticije, pisma, feljtone, razgovore, a od nastanka VONS-a objavljivali su i sva njihova priopćenja. Prvi članovi redakcije su bili Petr Uhl, Václav Benda i Otka Bednářová, kasnije su im se pridružili i drugi potpisnici *Povelje*. Ipak je glavni bio

²⁵ Co můžeme očekávat od CHARTY 77?, www.charta2007.cz

²⁶ Charta 77 – nekrolog k úmrtí prof. Jana Patočky, www.totalita.cz

Uhl, i pod njegovim imenom je *Infoch* izlazio. Kad su ga zatvorili, tu je dužnost na sebe preuzela njegova žena, Anna Šabatová²⁷.

5.2 VONS

„Odbor za obranu nepravredno gonjenih

U duhu poslanja *Povelje 77* i u skladu s njezinim naporom da podupire osnivanje užih radnih društava koji su usmjereni na njihov dio zadaće, odlučili smo – nakon nekoliko mjeseci prethodnog rada – osnovati Odbor za obranu nepravredno gonjenih.

Ciljem ovog odbora je slijediti slučajeve ljudi koji su kaznjeno gonjeni ili zatvoreni zbog iskazivanja svojih uvjerenja ili koji su postali žrtvama policijske i sudske svevolje. S tim ćemo slučajevima upoznavati javnost i službe te prema našim mogućnostima pomagati pogođenim osobama. Pritom želimo surađivati sa svakim tko iskaže interes za suradnju.

Ujedno molimo građane da nas (najbolje osobno) na takve slučajeve upozoravaju. Nadamo se da će djelovanje našeg odbora uspjeti u tome da ljudi ne budu nepravredno progonjeni i zatvarani.²⁸“

Odbor za obranu nepravredno gonjenih (Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných – VONS) osnovalo je 27. travnja 1978. 17 potpisnika *Povelje 77*. Njihovom zadaćom je bilo pratiti slučajeve osoba koje su u Čehoslovačkoj bile kaznjeno gonjenje ili zatvorene zbog svojih uvjerenja i onih koje su bili žrtve policijske ili državne svevolje. Članovi VONS-a su pomagali osiguravanjem pravne pomoći i pružanjem financijske i druge pomoći. Motivacija za osnivanje odbora je bila to što su ustanovili da se Državna sigurnost nije usudila toliko raditi protiv medijski poznatih osoba koliko protiv onih nepoznatih. VONS je od 1978.-1989. branio stotine građana, radio je to u okvirima čehoslovačkih zakona i međunarodnih paktova ljudskim pravima. Pojedinačni slučajevi su bili objavljivani kao priopćenja. Priopćenja su slali državnim organima, svjetskim novinskim agencijama (*Reuters*, *AFP*) i inozemnim slobodnim medijima (*Slobodna Europa*, *BBC*, *Glas Amerike*), ukupno 1125 priopćenja. Priopćenja su navodila tko je bio kažnjen, odakle i za što, tko ga je osudio, gdje je u zatvoru, ali i informacije o njegovoj obitelji, u kakvim uvjetima se nalazi. VONS je radio potpuno otvoreno, navodili su puna imena i adrese članova. Sva priopćenja su

²⁷ Jiří Gruntorád, *Informace o Chartě*, Doplněk, Brno, 1998/ Petr Uhl: Slovo uvodem

²⁸ www.vons.cz

objavljena u *Informace o Chartě 77*. U prosincu 1979. je VONS postao članom FIDH (Međunarodna organizacija za ljudska prava). Kao član FIDH, VONS je također koristio naziv Čehoslovačka liga za ljudska prava.

Članovi VONS-a su većinom bili potpisnici Povelje, ali dok je Povelja bila otvoreni demokratski forum o problemima društva, VONS je upozoravao na konkretne slučajeve kršenja zakona svemoćnim komponentama komunističkog sistema i policijskim metodama. Zato je položaj članova VONS-a bio lošiji. 1979. je 11 članova (Otka Bednářová, Václav Benda, Jarmila Bělíková, Albert Černý, Jiří Dienstbier, Václav Havel, Ladislav Lis, Václav Malý, Jiří Němec, Dana Němcová, Petr Uhl) od njih 21, bilo zatvoreno. Dana 22. i 23. 10. 1979. je bilo suđenje na kojem je Uhl osuđen na 5 godina zatvora, Benda na 4, Dienstbier na 3,5, Havel na 4,5, Bednářová na 3, dok je Němcová dobila 2 godine uvjetno. Ostali su pušteni bez suđenja. To je u inozemstvu izazvalo veliku osudu međunarodne javnosti.

Na njihova upražnjena mjesta su stupili novi članovi. To je za režim bio nemio šok i iznenađenje. Progoni su se zato nastavili. Mnogi su bili osuđeni kao recidivisti i njihove kazne su bili i strože. Tako je Rudolf Battěk dobio 5,5 godina zatvora. Jirous je također osuđen kao recidivist na 16 mjeseci zbog peticije za Pavla Wonku.

VONS je djelovao i poslije studenog 1989. Posvetio se uređivanju kaznenog poretka, smirivanju burnih situacija u zatvorima i pripremi generalne amnestije i rehabilitacijskih zakona. Članovi su na sastanku održanom 6. lipnja 1996. odlučili da će prekinuti djelatnost odbora na neodređeno vrijeme²⁹.

5.3 POVELJA U 80-IMA

Nakon sudskog procesa i zatvaranja članova *Povelje* i VONS-a, *Povelja* je stupila do svijesti građana i izazvala simpatije i solidarnost, a tim su i sami poveljaši bili stimulirani da izdrže i nastave. Jubilarni dokument objavljen 1. siječnja 1980. na treću obljetnicu *Povelje* je dokaz da je *Povelja* preboljela neugodnosti, učvrstila se, a gubici koje je doživjela potakli su ju na daljne radnje. Godine 1980.-1982. predstavljaju razdoblje određenog ublažavanja što je vidljivo iz relativno malog broja dokumenata. Zbog skandala koji je izazvao proces s VONS-om, vladajući predstavnici su odustali od izravnog napada, kampanja protiv *Povelje* je iz vladinih ruku povjerena rukama Državne sigurnosti. Provođene su mnoge akcije protiv *Povelje* i u tom razdoblju je mnogo poveljaša

²⁹www.totalita.cz Pavel Zveřina: Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných

zbog neprestanog šikaniranja odlučilo emigrirati. Državna sigurnost je progonila disidente zbog svakakvih optužaba, zbog pobunjeničkih pjesama, zbog prepisivanja samizdata, za korespondenciju s emigracijom itd. *Povelja* je tada najviše izgubila mlade ljude. Rad *Povelje* se u tim godinama mijenja. Svoj interes je usmjerila na problematiku položaja češkog društva i trudila se naći saveznike u inozemstvu, konkretno u Poljskoj. Još su se u ljeto 1978. češki i poljski disidenti sastali na granici u Krkonošima da bi uspostavili kontakte i dogovorili suradnju. 1982. se *Povelja* priključuje međunarodnoj potpori poljskom narodu i nastaje pokret Čehoslovačko-poljska solidarnost. U tim godinama je *Povelja* objavila niz kritičkih i analitičkih dokumenata, na primjer o zatvoreništvu, o položaju vjere, o životnim uvjetima, o gospodarskoj situaciji, o znanstvenim istraživanjima, o odgoju i obrazovanju, o književnosti, vjerskim slobodama itd.

Od 1983.-1985. se rad *Povelje* proširio do još širih međunarodnih razmjera. Svoju pozornost su najviše usmjerili prema mirovnim pokretima i pitanju sigurnosti u Europi. U lipnju 1983. se u Pragu održavao Svjetski skup za mir i život bez nuklearnog rata. Poveljaši su poslali molbu da sudjeluju na tom skupu, ali im je molba odbijena. Ipak su tom prigodom objavili Zbornik o miru i stekli kontakte s učesnicima kongresa iz zapadne Europe. Od tad je *Povelja* održavala pismene i osobne kontakte s mirovnim organizacijama u Francuskoj, Velikoj Britaniji, Nizozemskoj. Najznačajnijim mirovnim dokumentom je bio *Praški poziv*, objavljen 11. ožujka 1985., koji je zapravo koncept mirovne koegzistencije, predviđa se ujedinjenje Njemačke i ukidanje Varšavskog i Sjevernoatlanskog pakta. Dokumenti *Povelje* 77 u tom razdoblju su nastavljali s daljnim kritičkim analizama pojedinih grana društvenog života, posebno su značajni bili oni o stanju kulture u češkom društvu. 20. svibnja 1984. objavila je *Povelja* dokument o suvremenom položaju čehoslovačke službene historiografije, nazvan *Pravo na povijest*, adresiran predsjedništvu Čehoslovačke akademije znanosti. Dokumenti o zapljenjivanju književnih i umjetničkih djela, o zabrani rock glazbe i oni koji analiziraju represije protiv slobodnog kulturnog djelovanja, omogućili su da *Povelja* sudjeluje na raspravi Europskog kulturnog foruma u Budimpešti.

U 1986. i 1987. javila se u zemljama istočnoeuropskog bloka nada u popuštanje i oživljavanje političkih prilika koju je izazvala Gorbačovljeva „perestrojka“. S tim je bilo povezano i toliko željeno popuštanje napetosti između Zapada i Istoka. *Poveljase* zajedno s mirovnim organizacijama Istoka i Zapada trudila da se ispuni ta težnja, aktivno je sudjelovala u europskoj mreži za dijalog Istok-Zapad, pridonijela je mirovnom programu sadržanom u Milanskom pozivu, a svojim napomenama i poslanicama je sudjelovala na mirovnim kongresima i konferencijama o sigurnosti i suradnji u Europi (Madrid, Bern, Kopenhagen, Coventry, Beč, Pariz). Dana 6. siječnja 1987. objavila je *Povelja* dokument *Riječ građanima* u kojem se po prvi put obratila direktno čehoslovačkoj javnosti s pozivom na aktivan građanski život. Upravo tako se obratila i

mladim ljudima s dokumentom *Prostor za mladu generaciju*. Dokumenti u tim godinama izražavaju stanovišta *Povelje* daleko oštrije nego prije. *Dokumentom br. 21* predlažu predsjedniku republike i najvišim predstavnicima republike zbir zahtjeva gospodarskog i političkog karaktera u kojima predlažu kako riješiti krizu čehoslovačkog društva. Traže odlazak vojske Varšavskog pakta, osuđuju događaje iz 21. kolovoza 1968., vraćaju se na ostavštinu 28. listopada 1918., a u vezi s pedesetom godišnjicom smrti T.G. Masaryka obznanjaju njegovu humanističku i demokratsku ostavštinu putem govora Ladislava Hejdaneka³⁰.

5.4 POVELJA 77 U BARŠUNASTOJ REVOLUCIJI

Čehoslovački put k demokratskom prevratu se bitno razlikuje od načina na koji je došlo do abdikacije komunističke stranke u susjednoj Poljskoj i Mađarskoj. Za Čehoslovačku je bila karakteristična konfrontacija između komunističkog establishmenta i žarišta građanskog društva iz kojeg je postupno izašla demokratska opozicija. Česi i Slovaci nisu bili oslobođeni izvana, iako su ponovo stekli slobodu iz onih najpovoljnijih međunarodnih okolnosti, čudo slobode je bilo dio samooslobođenja³¹.

Godine 1988. i 1989. su razdoblje u kojem se povećava građanska aktivnost. Može se početi govoriti o političkoj opoziciji. Osim *Povelje* i VONS-a nastale su i druge inicijative i organizacije. Djelomično su se preklapale s *Poveljom*, ali to su ipak bile skupine s izraženim političkim programom. Mnogo protagonista *Povelje* je djelovalo i u tim inicijativama. Veoma blizak jezgri *Povelje* je bio *Pokret za građansku slobodu* (Hnutí za občanskou svobodu) nastao na jesen 1988. s programom koji je formuliran u manifestu *Demokracija za sve*. Od 126 prvih potpisnika, 78 je bilo poveljaša. Glavni organizator Pokreta bio je Rudolf Battěk koji je 1980. bio glasnogovornik *Povelje* kad je bio i osuđen na 5 godina zatvora. Zadnju verziju manifesta je napisao Václav Havel³². U manifestu stoji: „proizlazeći iz ovog zahtjevnog doba, oslanjajući se na dugogodišnju snagu *Povelje* 77 da pravedno opisuje stanje u našoj zemlji i utječe na druge nezavisne inicijative u Čehoslovačkoj i drugim zemljama sovjetskog bloka, odlučili smo osnovati Pokret za građansku slobodu. Shvaćamo ga kao slobodno udruženje koje se slobodno razvija i koje nije podređeno nijednom centru, kao skupine i klubove u različitim gradovima naše republike u kojima će se susretati ljudi kojima nije svejedna budućnost naše domovine, koji su spremni na otvorenu raspravu o svim političkim

³⁰ Charta 77 na www.charta2007.cz

³¹ Vilém Prečan: Charta 77 v zápase o lidská práva a občanskou svobodu na www.charta2007.cz

³² Vilém Prečan: Charta 77 v zápase o lidská práva a občanskou svobodu na www.charta2007.cz

pitanjima, koji poštuju princip pluralnosti i koji su spremni politički se angažirati, bilo na organiziranim forumima na radnim mjestima ili društvima, zahtjevanjem za nezavisnu kandidaturu na izborima. Pokret za građansku slobodu bi trebao biti mjesto slobodnog izražavanja političke volje građana, a i sredstvo kristalizacije raznih konkretnih političkih snaga.³³“Do određene mjere kritičku alternativu *Povelji* je predstavljala *Demokratska inicijativa* (Demokratická iniciativa) koja se trudila usredotočiti ne samo na područje ljudskih prava i morala, nego i na socijalne i ekonomske probleme. Na pokušaj reformi iz 1968. se pokušao nadovezati *Preporod* (Obroda) u kojem su najviše bili aktivni bivši komunisti. Poglavitito od mladih ljudi je nastalo Nezavisno mirovno udruženje (Nezávislé mírové sdružení) i skupina *Češka djeca* (České děti).Obje skupine su preferirale političko i neskriveno opozicijsko djelovanje, uključujući i organiziranje uličnih demonstracija.Nastao je i *Čehoslovački helsinški odbor*, *Mirovni klub Johna Lennona*, *Društvo prijatelja SAD-a*, *Odbor kršćanske pomoći*. Počinju izlaziti *Narodne novine* (Lidové noviny). U veljači i ožujku 1988. su se odvijale mnoge akcije za vjerske slobode. Nastala je peticija s 31 točkom, nazvana *Inicijativa katolika k rješenju situacije vjernika* koja je masivno bila potpisivana u Češkoj i Slovačkoj³⁴.

Godine 1988. nakon mučenja u zatvoru umrli su pisac Jaromír Šavrdra i borac za slobodne demokratske izbore Pavel Wonka. Vrijeme je bilo dramatično, nemirno, uzbudljivo, puno očekivanja. Mnogi poveljaši, pogotovo mladi, bili su za veću političku aktivnost. *Povelja* je u svibnju priredila politički forum, ali ga je policija prekinula i prije nego je počeo. Cijelo vrijeme postojanja *Povelje* se u unutarnjim diskusijama postavljalo pitanje treba li *Povelja* ostati samo na platformi proglašenja tj. nepolitička, ili treba promijeniti organizacijsku strukturu. *Povelja* ipak nije htjela ulaziti u preran sukob s vlašću. Dokumenti s predsjedništva CK KPČ-a iz tih godina dokazuju kako je *Povelja* bila sustavno i detaljno praćena, za kakvog opasnog protivnika je bila smatrana i kako je bila cijenjena u inozemstvu.I zato si režimski moćnici nisu mogli dozvoliti, s obzirom na međunarodni autoritet *Povelje*, značajnije intervencije, a i sama *Povelja* se brinula da ne prekorači načela zakonskog otpora. Ali i priličan broj nepolitičkih aktivnosti nije uspio. 17. – 19. lipnja organizirala je *Povelja* međunarodni mirovni seminar *Prag 88*, ali kao i druge, policija ga je rastjerala. Povodom 70-e obljetnice Čehoslovačke organizirala je međunarodnu konferenciju *Čehoslovačka 1918. – 1988.* u Pragu, ali članovi Državne sigurnosti su prije početka mjesto konferencije okružili i sudionike uhitili. Prvi put su uspjeli prirediti javnu manifestaciju povodom 40-e obljetnice *Opće deklaracije ljudskih prava* na Škroupkovom trgu u Pragu. Policija nije mogla

³³ Růžena Hlušíčková, Blanka Císařovská, Hnutí za občanskou svobodu: Sborník dokumentů, Praha, ÚSD AV ČR – Maxdorf, 1994.

³⁴ Jaroslav Pánek, Oldřich Tůma a kolektiv, Dějiny českých zemí, Unrvezita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, Praha, 2008.

rastjerati manifestaciju zbog prijetnje međunarodne afere s francuskim predsjednikom Francoisom Mitterrandom koji je prilikom svoje posjete Čehoslovačkoj primio i predstavnike *Povelje*³⁵.

Godina 1989. je počela burno. Održavan je Palachov tjedan, povodom dvadesete obljetnice spaljivanja studenta Jana Palacha. Dana 15.1. 1989. 13 poslanika građanskih inicijativa (*Povelja 77*, *Češka djeca*, *Nezavisno mirovno udruženje*, *Mirovni klub Johna Lennona*, *Društvo prijatelja SAD-a*) je položilo vijenac u spomen na Jana Palacha ispod kipa svetog Václava na Václavskom trgu u Pragu. Okupilo se nekoliko tisuća ljudi. Državna sigurnost i Narodna policija su vodenim topovima i suzavcima rastjerali mnoštvo. Ljudi su se skupili i sljedeći dan, rastjerani još brutalnije. Skupljali su se nekoliko dana, niz osoba je bilo ranjeno, a uhićeno preko 1400 osoba. Među njima i Václav Havel. Dana 22. siječnja izdala je *Povelja*, „Proглаšenje o siječanjским događajima“. Podupirala je sve akcije za puštanje zatvorenih. 29. lipnja su objavili peticiju naziva *Nekoliko rečenica* (Několik vět) koju je potpisalo 1800 osoba, do jeseni oko 40 000³⁶. U peticiji traže: „1. Da se odmah puste svi politički zatvorenici., 2. Da se prestane ograničavati sloboda okupljanja., 3. Da se prestanu kriminalizirati i progoniti razne nezavisne inicijative i da ih i vlada konačno počne shvaćati kao prirodan dio javnog života i legitimni izraz njegove raznolikosti, što u javnosti već odavno jesu. (...), 4. Da svi mediji i sva kulturna djelatnost budu oslobođeni svih oblika političke manipulacije, cenzure, slobodni otvoreno izmjenjivati stavove i da se legaliziraju mediji koji su dosad izlazili nezavisno od službenih struktura., 5. Da se uvažuje opravdani zahtjevi svih vjernika., 6. Da se svi planirani i ostvareni projekti koji će trajno promijeniti životne uvjete u našoj maloj zemlji i predodrediti život budućih generacija neodgodivo daju na procjenu stručnjacima i javnosti., 7. Da se otvori slobodna diskusija ne samo o pedesetim godinama, nego i o Praškom proljeću, invaziji pet država Varšavskog pakta i „normalizaciji“ koja je uslijedila. Žalosno je da se u nekim zemljama, čije su vojske tada umiješale u čehoslovački razvoj, danas o toj temi počinje javno diskutirati, a kod nas je to još uvijek veliki tabu, i to samo zato da ne moraju odstupiti ljudi iz političkog i državnog vodstva koji su odgovorni za dvadesetogodišnje propadanje svih razina društvenog života kod nas. Svatko tko se slaže s ovim stajalištima, može ih potvrditi svojim potpisom. Vladu pozivamo da s ovim ne postupi onako kako je dosad navikla s neugodnima nazorima postupati.“³⁷

Sve značajne dokumente je *Povelja* izdavala zajedno s ostalim građanskim inicijativama. Kao i svake godine, a 1989. čak tri puta, tražili su odlazak vojske Varšavskog pakta iz Čehoslovačke. Na dan ljudskih prava, 10. prosinca, *Povelja 77* se pripremala organizirati okupljanje

³⁵ Charta 77 na www.charta2007.cz

³⁶ Eda Kriesová, Václav Havel – životopis, Atlantis, Brno, 1991.

³⁷ cs.wikisource.org/wiki/Několik_vět

potpisnika peticije *Nekoliko rečenica*. No pretekli su ih studenti koji su 17. studenog organizirali okupljanje kojim je započela Baršunasta revolucija³⁸.

U rujnu 1989. je *Nezavisno studentsko udruženje* planiralo za 17. studeni pijetetnu akciju povodom 50. obljetnice nacističkog zatvaranja čeških visokih škola. Službena svrha akcije je trebalo biti odavanje počasti Janu Opletalu (studentu koji je poginuo u protunacističkim prosvjedima 1939.), ali je onaj radikalniji dio studenata htio iskoristiti tu akciju kao izražavanje nezadovoljstva sa tadašnjom društvenom situacijom i tražiti promjene. Organizaciji akcije se pridružio i Socijalistički savez mladeži pa ju je režim i službeno odobrio. Demonstraciji su se pridružila i djeca članova građanskih inicijativa. Tijekom demonstracije je došlo do spontanog izražavanja otpora protiv tlačiteljskog režima te su ih policijske postrojbe brutalno rastjerale. Paralela između postupka nacističkih i komunističkih represivnih sila izazvala je ogromnu pobunu javnosti. Stanovništvo je počelo pismenim protestima masovno osuđivati tu intervenciju, tražili su njezino preispitivanje, čak i reviziju nekih čelnika dotadašnje politike. Od nasilja su se oprezno, ali predvidljivo distancirali i dijelovi oficijalnih struktura, *Čehoslovačka socijalistička stranka* i *Socijalistički savez mladeži*, a što je bilo vrlo važno i njihove dnevne novine – *Slobodna riječ* i *Mlada fronta*. 18. studenog su kazališni djelatnici proglasili štrajk³⁹. Dana 19. studenog u praškom kazalištu *Činoherní klub* osnovan je *Građanski forum* (Občanské forum). U isto vrijeme je u Bratislavi nastala građanska organizacija *Javnost protiv nasilja* (Verejnost' proti násiliu). Od 18 potpisnika prvog proglasa *Građanskog foruma*, sedam je bilo poveljaša, a predstavnikom foruma je postao Václav Havel. Osobe koje su prošle školu *Povelje*, muškarci i žene koji su proizašle iz sredine oko *Povelje* ili iz disidenata, odigrali su u trenutku akutne krize režima važnu, štoviše, nenadoknadivu ulogu. Dragocjeno je bilo to što su znali i prije studenog 1989. i u razdoblju demokratske revolucije integrirati sve antitotalitarističke sile i stvoriti demokracijsko koalicijsko okruženje iz kojeg je izašla demokracijska transformacija. *Građanski forum*, u kojem su autoritet i odlučujući ulogu imali poveljaši, dva tjedna od svog nastanka je postao najvažnija politička sila u zemlji. U danima od 5. do 7. prosinca je *Građanski forum* odlučio imati izrazitiji udjel u podjeli moći, stupiti u pregovore o sastavljanju vlade. Ispostojali su da vlada pod vodstvom Mariána Čalfa bude imenovana 10. prosinca u sastavu koje je proizlazilo iz prethodnog dogovora OF-a i VPN-a, a umiješali su se i u sastav ureda predsjednika republike⁴⁰.

Nakon 17. studenog, svakodnevno su se održavale demonstracije. Snažnim demonstracijama i Česi i Slovaci su javno pokazivali da promjenu, kraj jednostranačja, želi velika većina naroda. Neki

³⁸ Charta 77 na www.charta2007.cz

³⁹ Petr Čornej, Jiří Pokorný, *Dějiny českých zemí do roku 2004 ve zkratce*, Prah, Praha, 2003.

⁴⁰ Vilém Prečan: *Charta 77 v zápase o lidská práva a občanskou svobodu* na www.charta2007.cz

predstavnici komunističkog vodstva su pokušali prisiliti Narodnu policiju i vojsku na oružano preuzimanje vlasti, ali svoju namjeru nisu ostvarili. Dvosatni generalni štrajk 27. studenog je dokazao da građanstvo podupire traženja opozicije. O daljnjem razvoju događaja se odlučilo u otprilike deset dana. Dana 10. prosinca je predsjednik Husák imenovao prvu nekomunističku vladu nakon veljače 1948. 10 ministara je bilo iz KPČ-a, 7 nestranačkih, 2 iz ČSS-a i 2 iz redova narodnjaka. Predsjednik je federalnoj skupštini objavio svoju ostavku. Služba sigurnosti se pripremala na promjenu režimapa je počela uništavati neke osjetljive dokumente. Dana 11. prosinca jepočelo ukidanje „željezne zavjese“ na granici s Njemačkom i Austrijom. Počeli su se vraćati i neki emigranti. 28. prosinca je Alexander Dubček postao predsjednik Federalne skupštine. 29. prosinca 1989. Václav Havel izabran je za predsjednika Čehoslovačke, prvi nekomunistički nakon 41 godine. Bio je izabran jednoglasno, i komunistički zastupnici koji su ga do nedavno smatrali izdajnikom republike, su glasali za njega. Izborom Havela prestale su i demonstracije. 28. ožujka je službeno nestala Čehoslovačka socijalistička republika i nastala Češka i Slovačka Federativna republika. Definitivnu potvrdu promjene režimasa donijeli izbori za Federativnu skupštinu i oba narodna sabora, prvi slobodni parlamentarni izbori nakon 45 godina koji su se održali od 8. do 9. lipnja 1990. Većinu u Federativnoj skupštini su osvojili OF i VPN s 170 zastupnika. I na izborima za Češki narodni sabor je najbolje prošao *Građanski forum* s 127 manadata. Već su na zasjedanjima u ožujku, travnju i svibnju bili izglasani osnovni zakoni koji su omogućili stvaranje i učvršćivanje demokratskog društva – o udruživanju građana, o pravu na okupljanje, peticije, o ravnopravnosti svih oblika vlasništva, o dioničkim društvima, o individualnom poduzetništvu fizičkih osoba, o gospodarskim odnosima sa inozemstvom. Bio je preuređen i kazneni zakon te ukinuta smrtna kazna. 1.1. 1993. nastale su nezavisne države Češka i Slovačka⁴¹.

Nakon studenog 1989. svi koji su do tad predstavljali lice Povelje i imali potrebno iskustvo te moralno-politički autoritet, pomogli su sa svojim iskustvom i znanjem. Pomagali su osnovati novu vladajuću i državopolitičku reprezentaciju i strukturu društvenog života koji se trebao transformirati, radili su na određivanju smjera te transformacije i nove inozemne politike države, dobili su mjesta u vladi i parlamentu, među novoimenovanim rektorima na sveučilištima, među onima koji su se trudili u medijima uvesti slobodu govora i oblikovati slobodno javno mišljenje, osnivali su izdavačke kuće i novine. Jedan od trojice prvih glasnogovornika *Povelje* je postao predsjednikom republike i simbolom kontinuiteta novih odnosa s demokracijskim tradicijama predratne Čehoslovačke⁴².

⁴¹ Petr Čornej, Jiří Pokorný, *Dějiny českých zemí do roku 2004 ve zkratce*, Prah, Praha, 2003; Jaroslav Pánek, Oldřich Tůma a kolektiv, *Dějiny českých zemí, Unrvezita Karlova v Praze, Nakaldatelství Karolinum*, Praha, 2008.

⁴² Vilém Prečan: *Charta 77 v zápase o lidská práva a občanskou svobodu* na www.charta2007.cz

U ožujku 1990. poveljaši su se nekoliko puta sastali na svečanim saborima, a ubrzo se počelo i postavljati pitanje što dalje s *Poveljom*. Václav Havel je smatrao da ideja *Poveljene* bi smjela nestati. Većina poveljaša, koji su sudjelovali u anketi *Povelje*, željela je *Povelju* održati. Oni vjerni koji su ostali i nisu se priključili političkim strankama su vidjeli daljni smisao *Povelje* kao društvo ljudi koje bi odozdo gradilo građansko društvo na moralnim principima i u pojedinim klubovima bi se bavilo konkretnim problemima života tadašnjeg društva. Dana 22. svibnja objavila je *Povelja* dokument *Riječ sugrađanima II* u kojem su pozvali na zamišljanje nad opasnosti upropaštavanja šanse koju je donijela sloboda, nad strahom mnogih da se zlo ne vrati. Većina dokumenata u razdoblju 1990.-1992. je bila posvećena prigodnim događanjima, glavni trud glasnogovornika su bili etički problemi suvremenog života. Prvi put u povijesti su 1991. izdana 4 dokumenta zajedno s Slovacima (iz pokreta *Human*) o problemima suživota Čeha i Slovaka povezana pozivom da se očuva zajednička Čehoslovačka. U tom duhu je bilo objavljeno *Proglašenje k 28. listopada 1991.*, koje su osim pokreta *Human* potpisali i predstavnici *Konfederacije političkih zatvorenika ČSFR-a* i *Češki savez boraca za slobodu*. *Povelja* je postupno gubila značaj svoje povijesne uloge. 3. studenog 1992. na sastanku 39 prošlih i sadašnjih glasnogovornika, djelovanje *Povelje* je završeno. U kratkom posljednjem dokumentu je stajalo da je u novim uvjetima model *Povelje* neupotrebljiv za javno djelovanje. Za brigu o ostavštini *Povelje* su bili opunomoćeni Rudlof Battěk, Dana Němcová i Josef Vohryzek. Rastanak s *Poveljom* je bio zaključen pozivom da svi potpisnici i dalje žive u duhu *Povelje*, u skladu s njezinim idealima i da njima prodru u cijeli javni život. Od 1.1.1977. do 3.11.1992. *Povelja* je objavila 643 dokumenta. Abecedni popis potpisnika, koji je sastavio ravnatelj knjižnice Libri Prohibiti Jiří Gruntorád, broji 1898 ljudi⁴³.

5. ČEHOSLOVAČKI TISAK U DOBA NORMALIZACIJE

Čehoslovački tisak u doba normalizacije možemo podijeliti na tri dijela: službeni tisak, samizdat i tisak u egzilu.

6.1 SLUŽBENI TISAK

⁴³ Charta 77 na www.charta2007.cz

Masovni mediji u Čehoslovačkoj su bili pod kontrolom Komunističke partije Čehoslovačke. Privatno vlasništvo bilo kakvih medijskih agencija bilo je zabranjeno. I iako je sav informativni monopol bio u rukama partije, sav objavljeni materijal je bio pregledan od strane vladinog Ureda za tisak i informacije. Zakon je nalagao da čehoslovački tisak mora pružiti cjelovitu informaciju, ali je isto tako morao djelovati u interesu socijalističkog društva i promicati socijalističku svijest o politici komunističke partije kao vodeće snage u društvu i državi. Vladala je tolika zabrinutost da je bilo ilegalno posjedovati kopirni stroj ili reproducirati više od 12 kopija svakog tiskanog izdanja.

Glavne novine, glasilo komunističke partije, bile su *Crveno pravo* (Rudé Právo) koje su izlazile u milijunskoj nakladi. Njihove sestrinske novine u Slovačkoj je *bila Pravda*. Ostale dnevne novine s velikim nakladama bile su *Narodna demokracija* (Lidová Demokracie) koje je izdavala *Narodna fronta*, *Mlada fronta* u Češkoj koje je izdavao *Socijalistički savez mladeži*, *Rad* (Práce) koji je izdavao *Revolucionarni sindikalni pokret*, *Slobodna riječ* (Svobodné Slovo) koju je izdavala Češka socijalistička stranka. *Čehoslovačka novinska agencija* (Českolovenská tisková kancelář/ČTK) je dobivala državnu subvenciju, a bila je kontrolirana od strane savezne vlade.

6.1.1 RUDÉ PRÁVO

Rudé Právo (Crveno pravo) su bile dnevne novine i središnji tiskovni organ Komunističke partije Čehoslovačke. Igrale su važnu rolu u propagandi režima. Osnovane se 1920. godine kad je došlo do raskola između socijaldemokrata i komunista. Od 1948. – 1989. *Rudé právo* je dnevnik s najvećom nakladom, prelazila je milijun primjeraka. Posljednji komunistički urednik je bio Zdeněk Hoření, naslijedio ga je Zdeněk Porybný nakon Baršunaste revolucije. 1.1. 1991. *Rudé právo* su postale privatne novine, podnaslov „Dnevnik KPČ“ je zamijenio „ljevičarski list“. Od 1995. do danas izlazi pod imenom *Právo*⁴⁴.

6.2 SAMIZDAT

⁴⁴http://cs.wikipedia.org/wiki/Rudé_právo

Nakon 1968. godine bilo je zabranjeno izdavanje časopisa koji nisu odgovarali traženjima režima. U zakonu je stajalo: „U interesu mirnog razvoja potrebno je da u oblasti preiodičkog tiska i ostalih medija ne budu narušeni važni interesi unutrašnje i vanjske politike države... Nadležni ured za tisak i informacije... ima pravo... osigurati da u periodičkom tisku (i drugim masovnim medijima) ne budu objavljivanje informacije koje sadrže činjenice koje su u suprotnosti s važnim interesima unutrašnje ili vanjske politike države...⁴⁵“ Tako su ljudi koji se nisu slagali s režimskom ideologijom, časopise izdavali u samizdatu. Periodika koja izlazi od polovice sedamdesetih ispunjava važnu dužnost organiziranja „divljih samizdata“, znači tekstova koji kolaju pojedinačno. Isto tako njihov nastanak izražava potrebu časopiskih žanrova: kritika, polemika. Zbog nebrojenih režimskih represija broj i opseg samizdatskih izdanja neprestano raste. U sedamdesetima su se prepisivali pojedinačni tekstovi, neorganizirano i bez plana. U osamdesetima nastaju ljudi koji profesionalno izdaju samizdatska izdanja, više-manje redovito objavljuju edicije ili časopise. Ta „profesionalizacija“ je sa sobom donijela i novosti: bolje tehnike umnažanja primjeraka, veće naklade, dolazak komercijalnih principa (honorari, prodaja, kolporter, pretplata), zaštita autorskih prava, objavljivanje izvora. Autori i izdavači izlaze iz anonimnosti, nestaju formulacije tipa „bez znanja autora“. Povećala se i ponuda, raste broj stručnih časopisa (sociologija, pedagogija, ekologija, povijest, kazalište, likovne umjetnosti), i organa nezavisnih inicijativa. Među časopisima koji su usmjereni na književnost bili su *Obsah*, *Kritický sborník*, *Akord*, *Host*, *O divadle*, *Doutník*. Općenito su se za kulturu zanimali časopisi *Vokno*, *Jazz.stop*, *Domino*, *Doba*, *Revolver Revue*, *Prostor*, *Revue 88*, *To*, *Slovo*, *Horizont*. O glazbi su pisali *Za dvě piva*, *Druhá strana*, *Voknoviny*, *Punk maglajz*, *Rock scene*. Postojala je i periodika usmjerena na politiku (*Alternativa*, *Res publica*, *Dialog*, *Ze zásuvky a z bloku*), časopisi koji su imali regionalni karakter (*Severnomoravská revue*, *Staroplnzecký atašé*). Nastali su časopisi usmjereni na društvene znanosti (*Reflexe*, *Výchova*, *Vzdělání*, *Sociologický obzor*), ekonomiju (*Ekonomická revue*) te kršćanska periodika (*Křesťanské obzory*, *Informace o církvi*). Važniji časopisi su bili *Informace o Chartě 77*, *Střední Evropa*, *Lidové noviny*, *Vokno*, *PARAF*⁴⁶.

6.2.1 VOKNO

⁴⁵ LexData: Zákon o některých opatřeních v oblasti tisku a ostatních hromadných sdělovacích prostředků, www.lexdata.cz

⁴⁶ Johanna Posset, Česká samizdatová periodika 1968 – 1989.; Lucie Kudlačková, Vybrané samizdatové časopisy posledního desetiletí socialismu, Masarykova univerzita, Brno, 2009.

Samizdatski časopis *Vokno* je od 1979. izdavao František Stárek zajedno sa svojim prijateljima kao glavne novine kulturnog undergrounda. Od 7. broja imao je podnaslov „časopis za drugu i drugačiju kulturu“. U časopisu su objavljivali i članovi VONS-a, ponajviše Ivan Jirous i Dana Němcová. Zbog izdavanja *Vokna* 1981. su zatvoreni i osuđeni František Stárek, Ivan Jirous, Michal Hýbek i Milan Frič. Nakon Stárekovog povratka iz zatvora, časopis je ponovo počeo izlaziti, a postupno je počeo izlaziti i informativni bilten *Voknoviny*. Redakcija je organizirala i izložbe, predavanja i koncerte. 1989. Stárek je zajedno sa svojom ženom Ivom Vojtkovom, ponovo zatvoren i osuđen na dvije i pol godine zatvora.

Od 1979. do 1989. izašlo je 15 brojeva. Časopis je nastavio izlaziti i nakon studenog 1989⁴⁷.

6.2.2 VOKNOVINY

Samizdatski bilten *Voknoviny* počeo je izdavati František Stárek 1987. kao samostalni prilog časopisa *Vokno*. U njemu su prevladavale aktualne vijesti o kulturnim akcijama, recenzije izložbi, koncerata i festivala. Također su informirali o represijama protiv undergrounda. Isprva je izlazio i nakon studenog 1989., a od jeseni 1990. izlazi kao časopis *Kontra*⁴⁸.

6.2.3. STŘEDNÍ EVROPA

Časopis *Střední Evropa* (Srednja Europa) nastao je u okviru protukomunističke opozicije kao samizdat na kraju 1984. Podnaslov mu je bio *Revija za kulturu, povijest i politiku*. Bavi se ključnim povijesnim i aktualnim problemima Srednje Europe s posebnom orijentacijom na problematiku naroda, narodnih skupina, manjina, nacionalizam itd. probleme analizira s političkog, povijesnog i filozofskog gledišta. Pripada konzervativnoj struji. Izlazi i danas⁴⁹.

6.3 ČASOPISI U EGZILU

⁴⁷ Lucie Kudlačková, *Vybrané samizdatové časopisy posledního desetiletí socialismu*, Masarykova univerzita, Brno, 2009.

⁴⁸<http://www.vons.cz/voknoviny>

⁴⁹<http://www.revuestrednievropa.cz/>

Godine 1968. i 1969. su bile prijelomne u mnogim pogledima. Početnu iluziju 1968. zamijenila je deziluzija 1969. I to na obje strane željezne zavjese. Ljudi su shvatili da ako će se režim mijenjati, da se može promijeniti samo na gore. Mnogi su završili u emigraciji, ili bolje rečeno u progonstvu. Većinom su odlazili s osjećajem da odlaze zauvijek. Do kraja 1969. otišlo je 100 000 ljudi, do kraja 1989. još 150 000.

Mnogi od njih su svoj talent posvećivali radu u egzilskom tisku kao autori, redaktori ili izdavači. Najvažniji dio tog tiska su bili politički ili kulturno-politički časopisi. S narednim godinama je rastao broj časopisa u svim dijelovima svijeta, izlazilo na stotine naslova. Novine i časopisi su bili slani tisućama pretplatnika. Egzilaši su međusobno slali i razmjenjivali izrezane ili kopirane članke ili su iz njih citirali, periodika je tako u kratkom vremenu imala zanimljiv svjetski doseg. U Europi su najvažniji bili: *Svědectví* (Svjedočanstvo) koji je izlazio u Parizu, *Studie, Novy životii Listy* u Rimu, *Videňské svobodné listy* (Bečke slobodne novine) i *Besedau* Austriji, *Okno* (Prozor) u Nizozemskoj, *Magazin* u Zürichu, *Frankfurtský kurýr* u Frankfurtu, *Krtek* u Švedskoj, *České slovo*, *Text*, *Národní politika* (Narodna politika) i *Demokracie v exilu* u Münchenu. U prekomorskim zemljama važni su bili *Hlas domova* (Glas doma) u Melbournu, *Americké listy* (Američke novine) u New Yorku, *Jaro* (Proljeće) u Johannesburgu, *Telegram* u Edmontonu te *Nový domov* (Novi dom) i *Naše hlasy* (Naši glasovi) koji su izlazili u Torontu.

6.3.1 SVĚDECTVÍ

Časopis *Svědectví*, s podnaslovom *Čtvrtletník pro politiku a kulturu*, bio je češki časopis u egzilu čije je izdavanje počelo 28. listopada 1956. u New Yorku. 1960. se preselio u Pariz, a od 1989. izlazi u Pragu. Urednik je bio Pavel Tigrid.

Nastanak časopisa je bila reakcija na rezultate dotadašnje koncepcije egzilne politike koja je pretpostavljala izravan sukob s komunističkim režimom. Postepena koncepcija, čiji je predstavnik bio Pavel Tigrid, računala je sa sigurnim unutrašnjim razvojem unutar komunističke partije i njezinim shvaćanjem moći koji bi postupno povećao političke i ekonomske reforme te bi posljedica bila nestanak totalitarizma. Ta koncepcija je kod dijela egzilovog političkog društva primljena suzdržano, čak i negativno. To je i neke suosnivače časopisa potaklo da se povuku iz časopisa. Časopis je bio namjenjen prije svega čitateljima u Čehoslovačkoj (prvi broj je izašao u nakladi od

1000 primjeraka, u Čehoslovačku je bilo poslano 150 komada, dok je posljednji broj u egzilu izašlo u nakladi od 21 000 primjeraka, u Čehoslovačku je otišlo 15000). *Svědectví* se prije svega bavilo domaćom i međunarodnom političkom situacijom.

Pod pseudonimom ili pod bilješkom da izlazi bez znanja autora, *Svědectví* je cijelo to vrijeme bila tribina autora koji su od države bili osuđeni na šutnju, njihovih njihovih političkih i sociologijskih stajališta, referencija na sudske procese s protivnicima režima, informacija o unutrašnjoj međunardonoj situaciji te isto tako i tribina zabranjenih književnika. Za *Svědectví*su pisali: V. Havel, P. Holý, J. Lederer, R. Luža, Z. Mlynář, P. Pithart, V. Prečan, D. Vaněčková i mnogi drugi. Književna djela, eseje i recenzije objavljivali su između ostalih i E. Bondy, J. Gruša, V. Havel, B. Hrabal, I. Jirous, E. Kantůrková, I. Klíma, M. Kundera, J. Škvorecký, L. Vaculík, J. Voskovec.

O značaju koji je časopisu pridavala vlast svjedoči i suđenje P. Tigridu (u odsutnosti) 1967. na kojem je bio optužen za navodno djelovanje protiv republike i špijunažu kao špijun CIA-e⁵⁰.

6.3.2 LISTY

U siječnju 1971. u Rimu počinje redovito izlaziti dvomjesečnik *Listy*, pored Tigridovog *Svědectví* najznačajniji časopis u egzilu. Urednik mu je bio Jiří Pelikán. Ime časopisa *Listy* nije bilo slučajno. U 60-im godinama je bio popularan tjednik Saveza čehoslovačkih književnika *Literární noviny* (Literarne novine). 1967. je zabranjen, a od proljeća 1968. je izdavanje tjednika obnovljeno pod imenom *Literární listy*, ali je poslije srpanjske okupacije opet zabranjen. Od jeseni je tjednik ponovo počeo izlaziti, ovaj put pod imenom *Listy* dok ga Gustáv Husák dolaskom na vlast nije definitivno zabranio.

Od početka svog boravka u Rimu nastojao je Jiří Pelikán osnovati slobodan časopis koji bi bio namijenjen postsrpanjskim egzilantima, a u prijevodu i javnosti na Zapadu. Htio je časopis učiniti tribinom otpora protiv okupacije i normalizacije namijenjenu čitateljima u domovini. U časopisu su zajedno s njim radili i A. J. Liehmem (bivši urednik Literarnih novina), Z. Hejzlar (predokupacijski urednik Češkog radija), A. Müller (osnivač češkog egzilnog nakladnika *Index*), O. Šik (sveučilišni profesor), E. Goldstücker (predsjednik Saveza književnika) i drugi prijatelji.

Listy nisu trpjeli od nedostatka dobrih autora. Od samog početka u njima nalazimo članke i studije lijevo usmjerenih osoba, poznatih iz razdoblja Praškog proljeća koji su objavljivali pod

⁵⁰<http://www.scriptum.cz/svedectvi/index.html>; <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/svedectvi.php>

pseudonimom ili s oznakom „objavljeno bez znanja autora“. Važnu ulogu u prvim koracima autora imala je i međunarodna solidarnost pisaca Grahama Greena, Friedricha Dürrenmatta i Heinricha Bölla koji su javno podupirali čehoslovačku opoziciju.

Nakon studenog 1989. Pelikán je redakciju časopisa prenio u Prag gdje i danas izlazi⁵¹.

6. PRIKAZ POVELJE 77 U TISKU

7.1 *RUDÉ PRÁVO*⁵²

Rudé právo prvi put piše o *Povelji 77* 7. 1. 1977. u članku *Čiji je to interes*⁵³. U prvom dijelu članka autor ističe prednosti socijalizma nad kapitalizmom te prikazuje koliko je bolji život u socijalističkim zemljama od onog u kapitalističkim zemljama na zapadu. Ističu da kapitalističke zemlje u pokušaju da skrenu pozornost sa svoje gospodarske krize vrše propagandne napade na socijalističke zemlje i njihovo navodno kršenje ljudskih prava. U Čehoslovačkoj su odabrali da ih zastupa opozicija koja se ne može pomiriti s uspješnim razvojem čehoslovačkog gospodarstva. Ističu da su to pojedinci koji bi zemlju ponovo htjeli vratiti na „pogrešan put iz 1968.“. A da bi mogli svoje osobne interese predstavljati kao „interese naroda“ pokrenuli su razne kampanje skupljanja potpisa koje će onda zapadna propaganda prikazati kao organiziranje „opozicije“. Ne spominju *Povelju 77*, no jasno se može iščitati na koga se taj članak odnosi. Ističu da se tu zapravo radi o nekoliko propalih političara i nepriznatih pisaca. Pitaju se do kakvih je to ljudskih prava stalo jednom Havelu koji je odrastao kao sin milijunaša. Isto tako se pitaju što to rastužuje autora kontrarevolucijskog pamfleta *2000 riječi*, Ludvíka Vaculíka? Pitaju se kakav je moral čovjeka koji je prije bio među vodećim ljudima partije, a sad je zagovornik „opozicije“ (to se odnosi na Z. Mlynára). I na kraju napominju da svatko tko želi narušavati zakone socijalističke države, mora računati s posljedicama.

12. 1. člankom *Brodolomci i licemjeri* započinje sustavno pisanje protiv *Povelje* i njezinih potpisnika u *Rudem pravu* koje traje gotovo svakodnevno do polovice 1977. godine.

⁵¹http://www.totalita.cz/vysvetlivky/listy_01.php

⁵² Primjerci novina *Rudé právo* mogu se pronaći na web adresi Češke akademije znanosti, archiv.ucl.cas.cz

⁵³ *Rudé právo*, 7.1.1977., članak *Čí je to zájem*

U članku *Brodolomci i licemjeri Povelju 77* nazivaju pamfletom skupine ljudi iz redova bankrotirane buržoazije i propalih organizatora kontrarevolucije iz 1968. Povelju (zanimljivo je da „charta“ uvijek pišu malim početnim slovom) nazivaju protudržavnim, protusocijalističkim, protuljudskim i demagogijskim pogrđama koje grubo i lažljivo kleveću Čehoslovačku socijalističku republiku i revoluciju koju su stvorili građani. Navode da je pamflet istodobno objavljen na raznim mjestima u kapitalističkom svijetu, što jasno ukazuje na to da su autori tog pamfleta agenti antikomunističkog centra u inozemstvu. Imenuju i glavne potpisnike *Povelje*, tako da svakoga od njih žele diskreditirati. Tako na primjer za Pavla Kohouta pišu da je vjerni sluga imperijalizma i njihov pouzdani agent, dok Uhla smatraju trockistom. Smatraju da svi potpisnici dolaze iz redova ostataka poražene buržoazije, ranih otpadnika, amoralnog življa, emigranata i ostalog, a za sve njih se sad pronašao moderan izraz „disidenti“. U doba kad građani pod vodstvom partije ostvaruju sve planove XV. Kongresa Saveza komunista, kad se država ekonomski razvija, nekoliko licemjera i brodolomca, koji su ustvari agenti imperijalizma poput Mlynára, Kriegla, Havela, Patočke, Hájeka, imaju samo jedan cilj – pripremu nove kontrarevolucije. Ali mora im biti jasno da se 1968. neće ponoviti jer „nećemo dopustiti da razore republiku“, navodi autor članka.⁵⁴

Od 13.1. *Rudé právo* donosi članke u kojima objavljuju „stotine pisama, telegrama i protesta“ u kojima radnici, zavodi, društva, umjetnici, znanstvenici i mnogi drugi izražavaju otpor tom pamfletu.⁵⁵ Ta pisma i reakcije objavljuju u svakom broju do 28. 1. 1977.

Dana 21.1. *Rudé právo* u uvodniku broja pod nazivom *Naša demokracija* veliča uspjehe i dosege socijalističkog upravljanja zemljom te ističe da su autori pamfleta *povelja 77* naišli na čvrstu barijeru u vidu tisuća radnika u svom pokušaju revolucije. Građani su nedvojbeno razotkrili prave namjere tih takozvanih branitelja ljudskih prava.⁵⁶

U broju od 26.1. objavljuju članak pod nazivom *Akcija otpadnika propala* u kojem donose izvještaje iz tiska Moskve, Sofije, Varšave, Istočnog Berlina i Budimpešte u kojima svi pružaju potporu vlasti u Čehoslovačkoj u borbi protiv diverzije imperijalista.⁵⁷

Dana 28. 1. 1977. u praškom Narodnom kazalištu održan je skup čehoslovačkih umjetnika koji su iznijeli proglas *Za novo stvaralaštvo u ime socijalizma i mira*, kasnije poznat pod nazivom Anticharta. 29.1. *Rudé právo* donosi opširan članak o tom događaju te objavljuje i cijeli tekst proglašenja. Ističe da su se u kazalištu sastali narodni umjetnici, zaslužni umjetnici, stotine umjetnika

⁵⁴ Rudé právo, 12.1.1977, članak Ztroskotanci a samozvanci

⁵⁵ Rudé právo, 13.1. 1977, članak Republiku si rozvracet nedáme!, Rudé právo 14.1.1977, članak Socialismus je naše pevnost, 15.1. 1977, članak Opovržení k proradným snahám ztroskotancu...

⁵⁶ Rudé právo 21.1. 1977., članak Naše demokracie

⁵⁷ Rudé právo, 26.1. 1977, članak Akce odpadlíků ztroskotala

svih dobnih skupina da bi izrazili svoju potporu kulturnoj politici stranke i države. Skupu su prisustvovali i potpredsjednik vlade, ministar kulture i mnogi državni dužnosnici. Tekst proglasa je pročitala glumica Jiřina Švorcová. U proglasu se navodi da „preziremo one koji se u neukrotivoj oholosti samoljubljive superiornosti, sebičnom interesu ili čak za malo novca bilo gdje u svijetu – a također se i kod nas nalazi skupina takvih otpadnika i izdajnika –otrgnu i izoliraju od vlastitog naroda, njegovog života i stvarnog interesa i s neumoljivom logikom postaju instrumentima antihumanističkih sila imperijalizma i u njihovoj službi oni koji potiču razdor među narodom. Razvoj nas uči da duh mira i suradnje u svijetu jača, da je upravo prava kultura jedan od najučinkovitijih sredstava razumijevanja među ljudima i da je svako umjetničko djelo odnos sa životom i svijetlom budućnošću čovjeka i vjesnik mira svih kontinenata. O tim pitanjima želimo razmišljati i na našim kongresima. Posvećivat ćemo njima svoj rad budućih godina te značajnom, krasnom i obvezujućem poslanju koje ima umjetnost u socijalističkom društvu.“⁵⁸ Do 4. veljače svakodnevno izlazi popis umjetnika koji su potpisali proglas, kao i potpora organizacija, poduzeća i mnogih radnika koji podupiru njihovu akciju. 31.1. objavljuju i odjeke iz moskovskih i varšavskih novina koje isto tako podupiru tu akciju.⁵⁹

Uvodni članak od 5. veljače, *Što im ne može proći*, je u cijelosti posvećen Povelji. Tvrdi da antihumanistički cilj potpisnika *Povelje* uništiti mir u zemlji, odvratiti pozornost radnika od nerješivih problema u kapitalističkom svijetu te upropastiti proces smirivanja međunarodne napetosti. Navode da su ljudi prepoznali njihove namjere te izrazili svoj gnjev prema tim „strancima u vlastitoj zemlji“. Isto tako navode da narod ima potpuno povjerenje u rad partije i način na koji vodi zemlju.⁶⁰ U istom broju donose izvještaj o skupu u praškom *Kazalištu glazbe* koje se održalo 4. veljače. Tamo se sastali „skladatelji i izvođači iz oblasti zabavne i popularne glazbe da bi manifestirali svoje slaganje s proglasom umjetnika“. Skupu je nazočio i ministar kulture te svi važniji pjevači, skladatelji, dirigenti. Proglas je pročitao pjevač Karel Gott. U proglasu između ostalog stoji: „Mi, umjetnici iz oblasti zabavne umjetnosti se snažno i u punom opsegu pridružujemo proglasu češkog odbora umjetničkog saveza *Za novo stvaralaštvo u ime socijalizma i mira*. Odlučili smo dati svoje najbolje sposobnosti, znanje i talent u službu umjetnosti sposobne još više obogatiti i učvrstiti život u našoj socijalističkoj domovini.“⁶¹ Donose i popis svih osoba koje su tak proglas potpisale. 7., 8., 9., 10., 11., i 12.2. nastavljaju s popisom, donose popis umjetnika iz cijele Čehoslovačke koji su potpisali proglas. 9.2. objavljuju i članak pod imenom *Realistični pogledi i odgovori* u kojem objavljuju „glasove ljudi (koji žive u inozemstvu) na koje nisu utjecali

⁵⁸ Rudé právo, 29.1.1977., članak Za nové tvůrčí činy ve jménu socialismu a míru

⁵⁹ Rudé právo, 31.1.1977., članak V zájmu šťastného života

⁶⁰ Rudé právo, 5. 2. 1977., članak Co jím nemůže vyjít

⁶¹ Rudé právo, 5. 2. 1977., članka Pro tuto zemi, pro radost člověka

antikomunistički dezinformatori“. Navode da se posljednjih tjedana vodi besramna antikomunistička kampanja buržoazijskih medija u kapitalističkim zemljama protiv naše socijalističke zemlje, no ljudi odbacuju tu poplavu kleveta i dezinformacija.⁶² 10. veljače ponovo objavljuju popis daljnjih umjetnika koji su potpisali proglas od 4. veljače. Na istoj stranici objavljuju članak *Páté přes deváté* (izraz koji označava „lupetanje gluposti“) u kojem demantiraju francuski dnevnik *Libération* koji piše da je proglas potpisalo tisuću ljudi, ali su to autori o čijoj bi se kvaliteti moglo raspravljati jer je najboljim skupinama ili zabranjeno nastupati ili su u zatvoru. *Rudé právo* nabraja uspjehe umjetnika koji su potpisali proglas te tvrdi da su po *Libérationu* najbolji umjetnici oni koji blate republiku, da su to skupine za koje nitko ne zna, da se radi o nazovi glazbenicima koji uostalom i nemaju pojma što je to glazba.⁶³

Dana 14. 2. donose prijevod članka koji je objavila moskovska *Pravda*, *Što se skriva oko uzbuđivanja zbog „ljudskih prava“*. Na početku članka veličaju impozantne uspjehe socijalističkog društva. U drugom dijelu članka govore o otpadnici protiv socijalizma. Naglašavaju da protivnici mira i napretka ponovo bjesne. Kriju se pod parolom „zaštitnika ljudskih prava“, a zapravo raspiruju propagandnu kampanju protiv mira, napretka i socijalizma te se pokušavaju umiješati u unutarnje poslove kako SSSR-a, tako i ostalih socijalističkih zemalja. U daljnjem tekstu navode: „Na stranicama novina i časopisa, na radiju i televiziji mnogih zapadnih zemalja nedavno je bilo rašireno uzbuđenje oko protusocijalističkog pamfleta, takozvane povelje 77, potpisanog od strane skupine desničarskih kontrarevolucionara koji su otkrili svoje pravo protusocijalističko lice 1968. u Čehoslovačkoj, a nastavlja s nekakvom kampanjom za obranu „prava radnika,...“⁶⁴

Uvodnik izdanja od 19. 2. 1977. pod naslovom *Politički odnosi su osnova* je posvećen *Konferenciji u Helsinkiju* i sporazumima koji su tamo potpisani. Jedan odlomak govori i o *Povelji*: „Taktika protivnika mirnog suživota je u svjetlu riječi druga Brežnjeva sasvim jasna. Pogoršanjem političkih odnosa, beozobraznim miješanjem i napadima na socijalističke zemlje htjela bi vratiti razvoj na razdoblje hladnog rata. Zato se i neki buržujski državnici neustručavaju miješati u naše, čehoslovačke probleme u vezi s takozvanom poveljom 77, a pokušali su i prijetiti da bi se postupak protiv potpisnika povelje mogao projicirati u međunarodne odnose. Koliko cinizma je potrebno za takve ispade pod zastavom helsinških sporazuma kad upravo ti sporazumi veoma jasno osuđuju miješanje u unutarnje poslove njihovih država.“⁶⁵ Na drugoj stranici istog izdanja donose osvrt na intervju koji je za hamburške novine *Die Welt* dao František Kriegel naslovljen *Svukao se do gola*. Tvrdi da su *Die Welt* novine krajnje zapadnonjemačke desniceu kojima svoju revašističku politiku

⁶² Rudé právo 9. 2. 1977., članak Realistické pohledy a odpovědi

⁶³ Rudé právo, 10. 2. 1977., članak Páté přes deváté

⁶⁴ Rudé právo, 14.2.1977., članak Co se skrývá za rozruchem o „lidských právech“

⁶⁵ Rudé právo, 19. 2. 1977., članak Základem jsou politické vztahy

iskazuju najreakcionaskiji krugovi njemačkog imperijalizma. Njima je intervju dao Kriegel, glavni domaći inspirator takozvane povelje 77, onaj kojeg na Zapadu žele predstaviti kao „starog revolucionarnog borca“ i kao „pravovjernog komunista“. Tvrde i da *Die Welt* nije slučajno odabrao Kriegla. Jer poveljašima zapravo uopće nije stalo do „ispunjenja helsinških zahtjeva“ kako oni tvrde, nego žele minirati ono što se u Helsinkiju postiglo. Kriegel, koji se u tom intervjuu hvali da je bio prominentni političar za vrijeme Novotnyjevog režima, priznaje da su on i njegova kompanija miljama udaljeni od bilo kakvog socijalističkog cilja, nego da zapravo žele buržoazijsku demokraciju. Ali htjeli ne htjeli, moraju priznat da većina stanovništva s tim ne želi imati ništa, da su ostali sami. I sami priznaju da poljoprivrednicima nije nikad bilo bolje. Zašto bi ih onda podupirali? Ne žele reći da su i radnici i intelektualci protiv njih. A za Slovake koji se ne žele indetificirati s ciljem poveljaša je taj nekadašnji predsjednik *Narodne fronte Čeha i Slovaka*, pronašao samo riječi nacionalne mržnje. *Rudé právo* smatra da se tim razgovorom František Kriegel skinuo do gola.⁶⁶

Dana 22.2. objavljuju mali članak *O nečistim nakanama u ruhu „čiste filozofije“* gdje čitatelji skreću pažnju na časopis *Tvorba* koji pod istim naslovom objavljuje članak o Janu Patočki u kojem ga prikazuju u pravom svjetlu. Dokazuju da se profesor Patočka, glasnogovornik povelje 77, spustio iz redova „čiste filozofije“ među neprijatelje socijalizma. Svojim buržujskim idealističkim nazorima služi reakcionim silama, iako to pokušava brižno maskirati geslima o slobodi i demokraciji.⁶⁷

Dana 26. 2. ponovo spominju Povelju, ovaj put u komentaru *Vrijednosti koje jačaju*. Komentar je posvećen ljubavi i poštivanju domovine. O *Povelji* kažu: „Način, na koji su naši radnici reagirali proteklih tjedana na istup nekoliko desetaka političkih brodolomaca iz kriznih godina 1968. i 1969. koji su se takozvanom poveljom 77 trudili osporiti osnovne socijalističke sigurnosti i vrijednosti koje smo dostigli zajedničkim i teškim radom u procesu socijalističke izgradnje i na koje se čvrsto oslanja naša sretna svakodnevnica, se očitovao kao jedna od onih spontanih, jakih i jednoznačnih demonstracija domoljublja. Autori i potpisnici tog pamfleta, kao i njihovi pomoćnici u inozemstvu, htjeli to ili ne htjeli priznati, su se u svojim kalkulacijama preračunali. Naš narod nema kratko pamćenje i nije zaboravio na povijesne instrukcije iz 1968. i 1969.“⁶⁸

Dana 1.3. objavljuju veliki članak *Pobjednik u presvlačenju kaputa* koji blati Zdeněka Mlynára, bivšeg tajnika CK KPČ, a sad jednog od glavnih potpisnika *Povelje*. Na kraju teksta

⁶⁶ Rudé právo 19. 2. 1977., članak Svlékl se do naha

⁶⁷ Rudé právo 22. 2. 1977., članak O nečistých úmyslech v rouše „čisté filozofie“

⁶⁸ Rudé právo 26. 2. 1977., članak Posilující hodnoty

zaključuju da je zajedno s Krieglom, Hájekom, Hůblom, Kohoutom, Havelom i ostalim plaćenicima stupio u službu antikomunista i klasnih neprijatelja čehoslovačkog naroda.⁶⁹

Dana 2. 3. donose zaključke sa sastanka Komunističke partije na kojem su između ostalog „nekompromisno i spontano osudili potpisnike sramotne povelje 77 koji su na narudžbu neprijatelja pravog socijalizma pokušali ocrnjivati rezultate napornog rada našeg naroda i narušiti energičan proces neprestanog povećanja razine života.“⁷⁰ 3.3. u malom osvrtu na razgovor s L. Vaculíkom koji je izašao u *Die Weltu* kojeg su naslovili „*Strastveni*“ demokrat, optužuju Jana Patočku da je zapravo bio fašist za vrijeme njemačke okupacije u Drugom svjetskom ratu.⁷¹

Dana 4.3. izašla je bilješka naslova *O čemu se radi?* u kojoj „razotkrivaju“ prave namjere poveljaša. Kažu da se filozof Patočka zaklinje da potpisnici povelje nisu politička opozicija, nego samo traže poštivanje ljudskih prava. Pitaju se do kakvih ljudskih prava može biti stalo takvim osobama poput Mlynára, Vaculíka i drugima iz tog „časnog društva“? Smatraju da je sam Vaculík odgovorio na to pitanje kad je dao intervju za *Die Welt*, žele ono što su htjeli i 1968. A žele i vlastitu državu prodati u ropstvo kapitalističkom Zapadu⁷². Ispod tog članak su objavili nekoliko pisama čitatelja koji pišu protiv *Povelje*.

Pod naslovom *Miješanje bez presedana*, 5. 3. 1977. osuđuju nizozemskog ministra vanjskih poslova jer se pri službenom posjetu Pragu susreo i s Janom Patočkom. Navode da je Čehoslovačka ministra primila u dobroj volji i najboljoj namjeri da se poboljšaju odnosi s Nizozemskom. Na sastanku su razgovarali o sporazumima iz Helsinkija kao i o poboljšanju bilatelarnih odnosa, a u mnogim pitanjima su imali zajednička stajališta. Ali sa žaljenjem zaključuju da je stvarnost drugačija od sastanka jer je ministar primio jednog iz šačice tih brodolomaca, autora i potpisnika takozvane povelje 77 profesora Patočku iako je pred odlazak iz Nizozemske rekao da se nema namjeru sastajati s nikakvim „disidentima“. Ministar je morao znati koga prima, da je to čovjek koji je u sukobu sa čehoslovačkim zakonima. Neshvatljivo je da se član nizozemske vlade sastaje s protudržavnim življem, s glasnogovornikom razvratnog pamfleta i čovjekom koji od 1968. djeluje protusocijalistički. Zbog svega toga je bilo prirodno da ga je predsjednik Husák odbio primiti iako je sastanak već bio dogovoren, navode na kraju.⁷³

Dana 9.3. izlazi bilješka pod nazivom *Becher otkrio karte*. Tu prenose vijest koju je objavila agencija *DPA* da se *Povelja 77* temelji na istim duhovnim principima kao u peticija sudetskih

⁶⁹ Rudé právo 1. 3. 1977., članak O mistrovi Převlékání kabátů

⁷⁰ Rudé právo 2. 3. 1977., članak Po členských schůzách

⁷¹ Rudé právo 3.3. 1977., članak „Skalní“ demokrat

⁷² Rudé právo 4. 3. 1977., članak Oč jim jde?

⁷³ Rudé právo 5. 3. 1977., članak Vměšování, jež nemá obdoby

Nijemaca Ujedinjenim narodima. Tu peticiju je potpisao i glasnogovornik *Sudetskonjemačkog udruženja* i zastupnik CDU-a Walter Becher. *Rudé právo* ističe da je Becher poslije minhenskog sporazuma bio dio hitlerovske kampanje o ugnjetavanju sudetskih Nijemaca. Ti „zaštitnici ljudskih prava“ su se opet pokazali kao suradnici neprijatelja naše socijalsitičke države.⁷⁴ U malom članku 10. 3. pišu protiv *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, a 11.3 protiv Francois Mitteranda jer zahtijevaju da se prestane se represalijama i političkim progonima u Čehoslovačkoj.

U uvodniku od 17. 3. se dotiču i članka koje je u londonskom *World Today* objavio Thomas E. Heneghan naslovljenog *Protesti za ljudska prava u istočnoj Europi*. Heneghan konstatira da su od 1968. češki disidenti objavili oko 120 protestnih pisama protiv politike vlade, ali nijedno od tih pisama nije donijelo nikakve promjene u čehoslovačkoj politici. Smatra da su nakane povelje 77 bile što bolje iskoristiti priliku za međunarodni pritisak koju pruža Beograd. Ako taj nespretni međunarodni apel ne dovede do promjena u Pragu, moglo bi doći do situacije da pokret oko povelje bude slabiji nego na početku. No, *Rudé právo* smatra da se tu ne radi o „nespretnosti“, nego o velikoj političkoj naivnosti. Šačica disidenata ne može predvoditi promjene. Socijalistički sistem je čvrst, a životni interesi ljudi su mnogo različitiji od onih Krieglovih, Mlynárovih, Kohoutovih i Havlovih. Čehoslovačka će zato i dalje nastaviti u mirnom suživotu, držati se helsinških sporazuma i neće izmišljati probleme koji ne postoje.⁷⁵ U istom broju su objavili i članak *Zloupotrabljuju smrt*. Odbacuju sve optužbe da je profesor Patočka umro zbog policijskog ispitivanja. Kažu da su zapadni mediji u posljednjih nekoliko dana ponovo pojačali svoju protučešku kampanju. Iako je profesor Patočka nakon nekoliko dana provedenih u bolnici umro od posljedica moždanog udara, *BBC* tvrdi da su akademski krugovi na Zapadu već duže vrijeme bili zabrinuti za njegovo zdravlje jer ga je od prosinca neprestano progonila tajna policija. I Pavel Kohout je u siječnju za *Washington Post* izjavio da je zabrinut za zdravlje starijih aktivista. Autor članka se pita zašto su onda ti „mladi i zdravi“ u prve redove poslali Patočku za kojeg su znali da je bolestan i iscrpljen. Tvrdi da su neki čak izjavili da „kad umre, to će nam pomoći“. Navodi i da je sam Patočka izjavio da se istražni organi pri ispitivanju prema njemu korektno odnose. A neki, poput portugalskog lista *O Capital*, čak tvrde da je umro „u rukama policije“. 8. ožujka je napisao opsežan spis koji potvrđuje da je tada bio u dobrom duševnom stanju. Iz toga se može zaključiti da je umro prirodnom smrću. Na kraju nadodaje da sad u Čehoslovačkoj netko tko je protivnik režima više ne smije ni umrijeti, a da to zapadna buržujka propaganda ne koristi protiv socijalističkog režima.⁷⁶

⁷⁴ Rudé právo 9. 3. 1977., članak Becher odkryl karty

⁷⁵ Rudé právo 17. 3. 1977., članak Minuli se cílem

⁷⁶ Rudé právo 17. 3. 1977., članak Zneužívají smrti

Dana 26. 3. u velikom članku *Kamo pripadaju* popisuju sve koje su okrenuli leđa komunistima od 1948. preko 1968. pa do poveljaša. Dotiču se i inozemnih bivših komunista, na primjer Đilasa i Solženjicina. Za *Povelju* kažu da je jasno da je ona osuđena na neuspjeh, da su ti unutarnji kontrarevolucionari isti kao i oni koji su prije otišli u inozemstvo, na primjer Pelikán, Šik, Tigrid. Oni su tu povelju izdali s namjerom da pokažu „duhovnu krizu“ socijalističkog društva, ali zapravo su pokazali samo svoju vlastitu krizu i postali otvoreni protivnici socijalističkog poretka.⁷⁷

Nakon ožujka, *Rudé právo* prestaje sa svakodnevnim pisanjem o Povelji. Tako u travnju *Povelju* spominju tri puta. 1. 4. su objavili da su ti borci za „ljudska prava“ dobili potporu od Franza Josefa Straussa predsjednika CSU-a koji je otvoreni borac protiv radničkih prava i borac za interese buržoazije. 15. 4. uvodnik započinju viješću da se u Češkoj rodio petnaest milijunti stanovnik. Tvrdi da 15 milijuna stanovnika žive u blagostanju. No ima i onih koji se osjećaju stanovnicima „drugog reda“. To je izjavio bivši urednik Českog radija Karel Kyncl. Osim što su građani drugog reda, imaju osjećaj da je Zapad na njih zaboravio. Smatraju da ti otpadnici i izdajice svoju domovinu – jer u Čehoslovačkoj druga domovina osim socijalistička neće biti – nemaju. To je domovina za 15 milijuna. A ako od tih petnaest milijuna moraju nekoliko desetaka ili stotinu ljudi odbiti, to nije njihova krivnja.⁷⁸ 16. 4. u članku *Gdje čovjek ima prava*, opet ponavljaju da su ti otpadnici poslušnici i plaćenici Zapada i da jedino žele izazvati nemire u taboru ljevice, te da nisu nikad bili „odani socijalizmu“ kako oni tvrde.⁷⁹

Dana 21. 5. izlazi članak *Pismo Václava Havela državnom odvjetniku*. Navode da je ovih dana završeno ispitivanje optuženih Otta Ornesta, Jiříja Lederera, Václava Havela i Františka Pavličeka. Napominju da je sudac Pavličeka i Havela pustio iz pritvora da se brane sa slobode. A optuženi Havel je 6. 4. 1977. u vlastoručnom pismu državnog odvjetnika obavijestio da iz principijelnih razloga koji proizlaze iz osnovnih razmišljanja o njegovom osobnom položaju u društvu kao građanina i pisca pri procjenjivanju radnji na kojima je od kraja 1976. i početkom 1977. u vezi s *Poveljom 77* radio, došao je do jednoznačnog zaključka da njegovo postupanje nije uvijek bilo ispravno i su neki njegovi postupci bili „tendenciozna interpretacija inozemnog tiska“ iskorišteni protiv ČSSR-a. Dalje tvrdi da se „kloni bilo kojih radnji koje bi mogle biti okvalificirane kao kažnjive.“ Shvatio je da mu čehoslovački zakoni daju dovoljno mogućnosti da izrazi svoj stav i da „postoje bolji načini kako ih izraziti“. Od sada pa nadalje neće poticati protučeoslovačke i protusocijalističke akcije doma i u inozemstvu, i zato se „odrekao uloge glasnogovornika povelje

⁷⁷ Rudé právo 26. 3. 1977., članak Kam patří

⁷⁸ Rudé právo 2. 4. 1977., članak My a oni

⁷⁹ Rudé právo 16. 4. 1977., članak Kde člověk právo má

77⁸⁰. Na istoj stranici kratko objavljuju da je Zdeňku Mlynáři izdana putovnica te da odlazi u Austriju. 23. 6. pišu da je američki *Christian Science Monitor* objavio da je odlaskom Mlynáři povelja doživjela veliki udar i dodaje da neće biti čudo ako pokret počne pokazivati znakove iscrpljivanja. Pišu da i ostali u pokretu razmišljaju o emigraciji. *Rudé právo* nadodaje da im ništa drugo ni ne preostaje sad kad su tako neslavno propali.⁸¹

1977. posljednji put pišu u *Povelji* 19. 10. kad izvještavaju o presudi Havelu i ostalima. Gradski sud u Pragu je Otta Ornesta osudio na 3 i pol godine bezuvjetne kazne, a Jiříja Lederera na 3 jer su zbog neprijateljstva prema socijalističkoj republici provodili prevratničke radnje protiv društvenog i državnog uređenja i međunarodnog interesa time što su održavali konspirativne veze s neprijateljskim agentima Pavelom Tigrídom i Jiříjem Pelikánom i slali im u inozemstvo razne spise u kojima opisuju stanje u republici, a koji su se u inozemstvu objavljivali. František Pavliček je za pripremu tog kažnjivog djela dobio 17 mjeseci zatvora, a Havel za pokušaj kažnjivog djela oštećivanja interesa republike u inozemstvu.⁸² U istom broju u komentaru naslova *Zakon vrijedi za sve*, između ostalog zaključuju da je sud presudio prema čehoslovačkim zakonima i da je logično i normalno da onaj tko ruši republiku i šteti njezinim interesima, mora računati s posljedicama.

Godine 1978. samo jednom spominju *Povelju* i to u članku *Kriza protučehoslovačke propagande*. Napominju da koliko god se trudili, i iako su imali veliki interes u Čehoslovačkoj, buržuska propaganda nije uspjela poljuljati socijalizam u ČSSR.⁸³

Dana 23. 10. 1979. u vrlo kratkom članku pišu da je sud u Pragu osudio P. Uhla, V. Bendu, J. Dienstbiera, V. Havela, O. Bednářa i D. Němcovu. Optuženi su za rušenje republike. Sljedeći dan, 24. 10. u članku *Ne može se bez kazne kršiti zakon* opisuju i zašto su osuđeni. Početkom 1978. su osnovali ilegalnu protudržavnu organizaciju *Odbor za obranu nepravедно gonjenih*. A iako su bili financirani stranim kapitalističkim zemljama taj takozvani odbor je ostao mala skupina ljudi čija se djelatnost ograničila samo na Prag. Suđenje je donijelo mnogo dokaza o njihovim protuzakornim i protudržavnim djelatnostima. Njihova namjera je bila da se u inozemstvu stekne dojam da se u ČSSR-u masovno i nezakonito progone građani zbog svojih političkih stavova i religijskih uvjerenja.⁸⁴ 22. 12. 1979. objavljuju vijest da im je Vrhovni sud potvrdio kazne, te da su sad pravomoćne.

⁸⁰ Rudé právo 21. 5. 1977., članak Dopis Václava Havela generální prokuratuře

⁸¹ Rudé právo 23. 6. 1977., članak Dopadli neslavně

⁸² Rudé právo 19. 10. 1977., članak Rozhodnutí městského soudu v Praze

⁸³ Rudé právo 23. 11. 1978., članak Krize protičehoslovenské propagandy

⁸⁴ Rudé právo 24. 10. 1977., članak Zakon platí pro každého

Od 1980. do 1989. *Rudé právo* ne piše o Povelji. Osim 1986. kad je Václav Havel dobio nagradu Erazmo Roterdamski. 22. 11. objavljuju vrlo sarkastičan članak *Masna nagrada iz Nizozemske*. Pišu da su se u crkvi u Rootterdamu sastalo mnoštvo odjeveno u najskuplju odjeću, puni dijamanta, a tko nema bar milijun, nije imao pravo ulaska. Osim nekoliko emigranata. Oni su nagradu dodijelili jednom „luđaku“, kako je Havel sam sebe nazvao u pismu koje se pročitalo na dodjeli. Napisao je da bi samo jedan luđak živio tamo gdje nije moguće „živjeti smisleno i dostojno“ i u uvjetima u kakvim su Nizozemci živjeli u Drugom svjetskom ratu. Pišu da Havel tu nagradu nije zaslužio zbog svojih drama, nego zbog svojih antisocijalsitičkih kleveta i prodaje za „trideset srebrnjaka“.⁸⁵

Početkom 1989. izvještavaju o događajima uz Palachov tjedan. U tom svjetlu 23. 2. 1989. objavljuju članak *Tko je Václav Havel*. Tvrde da su ih čitatelji molili da im rasvijetle tko on u stvari je. Počinju od Havelovih djedova, njegovog oca i strica, popisuju njihovo bogatstvo, čak ih optužuju da su u Drugom svjetskom ratu surađivali s nacistima. Opisuju Havelov život od djetinjstva, njegovo školovanje, prve drame te kako je 1968. postao antikomunist. Opisuju i njegov rad u sedamdesetima, a smatraju ga i glavnim pokretačem *Povelje*.⁸⁶

Od 18. 11. svakodnevno izvještavaju o demonstracijama, sastancima na vrhu te se može vidjeti kako se njihov stil mijenja i kako počinju sve neutralnije pisati. 29. 12. 1989. čak objavljuju vijest da je *Zaklada Povelje 77* (tu prvi put riječ povelja pišu velikim početnim slovom) koja ima sjedište u Stockholmu osnovala svoju podružnicu u Pragu. Glavna zadaća te podružnice će biti pomoći pri izgradnji otvorenog demokratskog i pluralističkog društva. U svom posljednjem broju od 30. 12. Na naslovnici objavljuju vijest da je Václav Havel izabran za predsjedika republike. Između ostalog pišu: „Gospodin Václav Havel je danas jedan od najznačajnijih predstavnika borbe za moral demokratske politike. Njegov život je primjer čovjeka koji stoji iza svojih uvjerenja. Izravnost njegove političke aktivnosti, još kao člana Kluba angažiranih nestranačkih osoba 1968., osnivača i prvog zastupnika *Povelje 77* i jednog od vodećih predstavnika Građanskog foruma ukazuje na njegovu moralnu veličinu i veliko iskustvo u radu s ljudima. Gospodin Václav Havel je danas jedan od najizrazitijih predstavnika ne samo demokratskih, nego i domoljubnih sila ove zemlje.“⁸⁷

⁸⁵ Rudé právo 22. 11. 1986., članak Tučná výslužka z Holandska

⁸⁶ Rudé právo 23. 2. 1989., članak Kdo je Václav Havel

⁸⁷ Rudé právo 30. 12. 1989., članak Václav Havel prezidentem ČSSR

U prvom broju časopisa *Vokno*, koji je izašao 1979. godine, *Povelja 77* se samo spominje jednom u članku *Tko je Ivan Jirous*, koji je zapravo njegov životopis, navode da je potpisao i *Povelju 77*. U članku koji nema naslova, a napisala ga je Dana Němcová, a koji govori o uhićenjima nakon izložbe u stanu slikara Pavla Brunhofera, autorica nabraja uhićene, te navodi da su uhićeni i potpisnici *Povelje 77* Markéta Němcová, Vratislav Brabenec, Petr Kabeš, Karel Skroup, Pavel Zajíček, Jaroslav Kukal, Andrej Stankovič, Eugen Brikcius, Jiří Dáníček, Tomáš Petřivý i Jiří Němec.

U drugom broju časopisa 1979. izlazi i članak Jiříja Němca *Nova šansa slobode* u kojem autor govori o raznim građanskim pokretima u inozemstvu, a pred kraj članka smatra da treba progovoriti i o čehoslovačkim građanskim pokretima za ljudska prava. Smatra da je najznačajniji *Povelja 77*. Navodi da „*Povelja 77* nema i ne može imati nikakav vlastiti cilj i program. To je forma društvenog dijaloga. Iako je to dijalog s onim koji ga principijelno odbijaju. (...) Svoju autentičnost će pokazati ako se iz nje formiraju ljudi sposobni raditi samostalno, iz vlastite inicijative. Mislim na politički tip koji toliko trebamo – strpljiv i ustrajan. Za razliku od klasičnog tipa revolucionara koji se samo sprema za svoje velike prilike dok dođe na čelo mase.“⁸⁹

U trećem broju časopisa koji je izašao 1980. Marcela Stárková pod pseudonimom Mašina⁹⁰ objavljuje članak *Ja to vidim tako*. U njemu piše o razlozima zbog kojeg ljudi odlaze u egzil, ali i zašto je potrebno ostati u Čehoslovačkoj. „Kad brod tone, prvo ga napuštaju štakori“ kaže onaj koji ostaje i pritom misli na češki underground ili *Povelju 77* (...) jer potpisnike puštaju legalno bez ikakvog oklijevanja. (...) ...egzistencija u undergroundu i pokretu *Povelje 77* je simbol duhovnog stava i stupnja, simbol koji je proizašao kao reakcija na stav establishmenta u čijim redovima bi i oni mogli biti sigurni, dosta bi bilo samo „zatvoriti gubicu i držati korak“.⁹¹

1985. u broju 8 objavljuju cijelo Pismo državnom tužitelju ČSSR koje mu je uputila *Povelja*. Nabrajuju sve koji su osuđeni i optuženi zbog svog djelovanja u undergroundi i *Povelji* te objašnjavaju i brane njihove postupke. U dvanaestom broju koji je izašao 1987. Ivan Jirous piše članak *Idi k vragu, svinjo!* kao reakciju na članak *Bijednik iz undergrounda* Ivana Svitáka koji je objavljen u *Právu lidí*. Sviták je u njemu kritizirao prozu Jana Pelca, *Djeca raja*, smatra ju

⁸⁸ Primjerci časopisa VOKNO mogu se pronaći na web adresi www.vons.cz

⁸⁹ *Vokno*, 2/1979., članak *Nové šance svobody*

⁹⁰ Lucie Kudlačková, *Vybrané samizdatové časopisy posledního desetiletí socialismu*, Masarykova univerzita, Brno, 2009.

⁹¹ *Vokno*, 3/1980., članak *Ja to vidím asi takhle*

vulgarnom i početkom kulturne propasti undergrounda. Jirous u svom članku kaže: „Sviták piše: „Kada bi nadutost autora undergrounda Paternostera⁹² bila ograničena na pet stotina neprodanih primjeraka koje velikodušno podupire Nadacija Povelje 77...“ Koliko znam, svi iz redakcije Paternostera (osim Kanađanina Wilsona) su potpisnici Povelje 77, a ne govori niti o tom, da su i stotine ljudi iz undergrounda također potpisnici. Što onda Svitáku smeta u tome što Nadacija Povelje 77 podupire časopis kojeg objavljuju i čitaju njezini potpisnici? Ivan Sviták nije potpisnik Povelje 77 pa ga ne bi trebalo niti brinuti što se događa s njezinim fondom. „U društvu Václava Havela i Ludvika Vaculíka, pored poveljaša, prijašnjih reformatora i vjernika kršćana (postoje li i nevjernici kršćani? – op. M.) se nalazi i nekoliko narkomana i njihove marginalne pojave, iako su to upravo oni koji istupaju kao predstavnici češke kontrakulture.“ Kada je nasuprot takozvanih pristojnih poveljaša – Havela, Vaculíka, reformatora i kršćana- Sviták postavio nas, narkomane marginalnih pojava, u dojmljivom skladu ponavlja taktiku našeg establišmenta. Havela i Vaculíka pitaju: kako ste se mogli spojiti s takvim ološom? Nama govore: vi to mislite pošteno, ali oni – Havel, Hájek i slični – vas zloupotrebljavaju, iskorištavaju i rade po svom.“⁹³ U istom broju objavljuju ulomak iz knjige *Dálkový výslech*, koja je zapravo razgovor Václava Havela s Karelom Hvíždalom. Ulomak su naslovili *Treba li biste zapamtiti pretpovijest i nastanak Povelje 77*. Ulomak započinje u siječnju 1976. Havelovim prvim susretom s Jirousom, te dalje opisuje događaje koji su doveli do nastanka Povelje 77.

U posljednjem broju časopisa koji je izašao 1989. godine izlazi članak *Gorak Prag, ali lijep i ponosan* u kojem se osvrću na događaju oko Palachovog tjedna. Između ostalog, odgovaraju na optužbe da su događaji koji su se odigravali u Pragu, djelo kriminalnog življa i da žele izmanipulirati mladež. Odgovaraju: „Ako se u taj kriminalni živalj ubrajaju poveljaši i ostali nekomformni građani koji su zbog svojih uvjerenja proveli u zatvoru i oko deset godina, slažem se. Kada pak govore i manipulaciji, ne mogu se složiti. Ja sam osobno na Václavskom trgu vidio građane svih dobnih skupina, a kod većine mladih se radilo o studentima, znači osobama koje su sposobne stvoriti vlastite nazore. Dalje su mahali time da svu odgovornost treba pripisati Povelji 77 i njima sličnima. Još nisam sreo poveljaša koji po Pragu prolazi s štitom od pleksiglaza i pendrekom tuće ljude. Također do sad nisam čuo od strane Povelje da poziva da bi se ljudi spaljivali, baca eksploziv na kazališta i bolnice te krši javni red i mir. I tu dolazimo do samog središta: Kada bi taj živalj radije radio i kad ne bi stajao na putu naših reformi i demokracije. Kada bi... A što kada bi s njima

⁹²Paternoster je književni časopis koji je do 1990. izlazio u Beču, a poslije toga u Pragu.

⁹³ Vokno, 12/1987., članak Di do hajzlu, ty sajrajte!

razgovarali, a pritom ne mislim da ispitivanje i zatvorske ćelije, možda biste vidjeli da iako o tome ne govore kao o reformama, već 12 godina ništa drugo ne nastoje.“⁹⁴

7.3 VOKNOVINY⁹⁵

Vezano uz *Povelju Voknoviny* uglavnom objavljuju proglase VONS-a, obavještavaju tko je uhićen i zašto, pišu o sudskim procesima, pretresima kućanstava i slično. Tako na primjer u broju 11 koji je izašao 1988. objavljuju Peticiju za puštanje I. Jirousa, J. Štencla, J. Ticha, D. Skalu i P. Cibulku. U broju 14 od 1989. godine pišu o uhićenju Františka Stáreka, potpisnika *Povelje*, zbog izdavanja *Voknovina*. Donose i popis svih ljudi koji su bili uhićeni, u zatvoru ili su još u zatvoru zbog djelovanja u undergroundu ili u radu *Povelje*. Donose i članak o suđenju Václavu Havelu na kojem je 21. 2. 1989. ponovo osuđen, ovaj put na devet mjeseci bezuvjetne kazne zatvora. 15 broj je uglavnom posvećen Stárekovom uhićenju, ali izvještavaju i da je Jirous osuđen ponovo, ovaj put na 16 mjeseci te da je počeo žalbeni postupak Václava Havela. U šesnaestom broju, isto 1989., svi članci se odnose na Stáreka. Objavljuju *Priopćenje Povelje* 77 „Budimo hrabri kao František Stárek“ u kojem pišu o njegovom djelovanju u radu *Povelje*, VONS-a i *Voknovina*⁹⁶, donose izvještaje s njegovog suđenja, potporu koju mu iskazuju suradnici, molbe za njegovo puštanje te njegova pisma koja piše u zatvoru. U posljednjem broju *Voknovina* u malom članku *Odluka predsjednika* izvještavaju da je predsjednik pomilovao Jirousa, Polanskog Stáreka, a zaustavio suđenje Petra Uhla, Rudolfa Zemana, Miroslava Kusema, Jiříja Rumla i Jána Čarnogurskog.⁹⁷ Donose i članak o *Građanskom forumu* te pozivaju čitatelje da ga podupiru. Opisuju i događaje vezane uz početak Baršunaste revolucije.

7.4 STŘEDNÍ EVROPA⁹⁸

⁹⁴ Vokno 15/1989., članak Praha hořká, ale krásná a statečná

⁹⁵ Primjerci Voknovina se mogu pronaći na web adresi www.vons.cz

⁹⁶ Voknoviny 16/1989., članak Buďme stateční jako František Stárek

⁹⁷ Voknoviny 17/1989., članak Rozhodnutí prezidenta

⁹⁸ Primjerci časopisa Střední Evropa mogu se pronaći na web adresi www.scriptum.cz

U prvom broju od 1984. godine *Střední Evropa* objavljuje cijeli dokument *Pravo na povijest* koji je izdala *Povelja 77*⁹⁹. U drugom broju, koji je izašao 1985., objavljuju dva članka koja kritički i uglavnom negativno pišu o *Pravu na povijest*. Prvi je članak Jaroslava Mezníka *Kritički komentar dokumenta Povelje 77*, a drugi, *Povelja 77 i diskusija o historiografiji*, je napisao Slovak Jan Mlynárik (i objavljen je na slovačkom). Ali u istom tom broju objavljuju i članak *Povijest i historiografija kao kulturni fenomen* koji su napisali autori *Prava na povijest*. U njemu brane svoj dokument te izravno odgovaraju Jaroslavu Mezníku na njegove kritike¹⁰⁰. U osmom broju koji je izašao 1987. godine, objavljuju pismo *Povelje 77* koje je 27. ožujka 1987. godine bilo upućeno čehoslovačkoj vladi i parlamentu zbog napada na zgrade kulturnih institucija mađarske nacionalne manjine u Bratislavi. Mole institucije da tim događajima posvete potrebnu pozornost, da se u čehoslovačkim medijima, a posebno onim slovačkim, objave detaljne informacije o tim događajima te da državni organi zauzmu stajalište koje je u skladu s pravnim poretom.¹⁰¹ U trinaestom broju iz 1989. godine, objavljuju dokument *Povelje 77* „Tragedija Židova u čehoslovačkoj poslijeratnoj stvarnosti“. U tom dokumentu konstatiraju da je u Drugom svjetskom ratu u Čehoslovačkoj stradalo oko 250 000 tisuća Židova. Do 60.-ih godina su nastajale institucije i mjesta koja su odavala počast žrtvama, na primjer osnovan je i Državni židovski muzej. No nakon 60.-ih se stvari počinju mijenjati. 1968. godine je zatvorena Pinkasova sinagoga, Spomenik žrtava nacističke perzekucije, zatvorena. Ploča koja je trebala u Pragu biti postavljena kao spomen na Židove koji su iz Praga odvođeni u Terezín je postavljena u Terezínu. Prestala je izlaziti edicija *Židovske uspomene*, uništavaju se židovska groblja, ukinuti su svi tečajevi hebrejskog jezika, Židovi čak nemaju ni rabina. I zato se Poveljaši pitaju da li u Čehoslovačkoj i dalje postoji skriveni, službeni, politički motivirani antisemitizam¹⁰²?

7.5 SVĚDECTVÍ¹⁰³

⁹⁹ Střední Evropa 01/1984., članak Právo na dějiny, dokument Charty 77

¹⁰⁰ Střední Evropa 02/1985., članci Kritický komentář k dok. Ch 77, Charta 77 a diskuzia o historiografii, Dějiny a dějepisceví jako kulturní fenomény

¹⁰¹ Střední Evropa 08/1987., članak Charta 77/23/87

¹⁰² Střední Evropa 13/1989., članak Tragédie Židů v čs. poválečné skutečnosti

¹⁰³ Primjerci časopisa Svědectví mogu se pronaći na www.scriptum.cz

Od broja 53 koji izlazi 1977. godine, pa do 90. broja iz 1990. godine, časopis *Svědectví* u svakom objavljuje nekoliko članaka koji su vezani uz *Povelju 77*. U 53. broju objavljuju članak *500 protiv realnosti* (500 se odnosi na broj potpisnika *Povelje*, do tiskanja tog broja oko 480 ljudi je potpisalo *Povelju 77*) koji je napisao Pavel Tigrid. Navodi da se potpisnici *Povelje* pozivaju na ustav i čehoslovačke zakone koji formalno jamče građanske slobode, upućuju na međunarodne sporazume koje je i praški režim potpisao. Samo što tom režimu predsjedaju gospoda kojima su prava građana mrtvo slovo na papiru. Možemo si samo zamisliti kako bi to bilo kad bi oni pristali na dijalog sa šačicom svojih kritičara. Isto tako možemo samo zamisliti kako bi to bilo kad bi na primjer sinovi Ludvíka Vaculíka smjeli studirati u ČSSR-u, kad bi se drame Pavla Kohouta igrale i u Pragu, a ne samo u New Yorku, kad se na primjer gospođa Josefa Slánská ne bi i dalje bojala fingiranih procesa, kad bi mladi ljudi smjeli izvoditi rock glazbu... A to bi tek bio zalet na startu trke koju je odredila *Povelja*: sloboda mišljenja, oslobođenje od straha, slobodno kretanje mišljenja i informacija, sloboda vjeroispovijesti, ravnopravnost pred zakonom, pravo na domovinu i pravo dobrovoljno ju napustiti. Potpisnici opetovano ponavljaju da se *Povelja* ne temelji na političkim niti oporbenim radnjama. Autor članka smatra da se *Povelja* može svrstati u povijesne dokumente druge polovice 20. stoljeća. Moguće je vidjeti neke sličnosti između *Povelje* i Praškog proljeća, ali za razliku od događaja i zahtjeva iz 1968. *Povelja* ne određuje tko i kako treba vladati, što priznavati, a što odbacivati, ali određuje, kao i svaki poziv vođen moralnim principima, kako bi se trebalo vladati i koji građanski principi bi se morali priznavati i uvažavati. Akcijski program 1968. je bio pregled političkih intencija vladajuće skupine, *Povelja 77* je deklaracija ljudskih i građanskih prava i zahtjeva sine qua non. Ona ne govori o tome kako preživjeti u skrčenosti, nego kako živjeti u dostojanstvu. Smatra da među potpisnicima *Povelje* nedostaje nekoliko važnih imena, ponajviše iz slovačkih redova, ali ono ime koje najviše nedostaje je Dubček. Ali važniji od onih koji nedostaju su oni koji su se priključili: deseci intelektualaca u Mađarskoj, u Sovjetskom Savezu, u Poljskoj, u Rumunjskoj, u Jugoslaviji. Element koji će odlučivati o sudbini *Povelje* je koliko će se još ljudi priključiti pokretu. Budućnost će pokazati koliko je bila ta volja i kolika će biti cijena svega toga. U nastavku članka daje kronološki pregled događaja oko *Povelje* koji počinje 7.1., a završava 20.2. 1977. Navodi tko je i kad uhićen, tko je bio samo na ispitivanjima, što domaći, a što strani tisak (zapadni i istočni) piše o *Povelji*, što strane zemlje govore o *Povelji*, koje dokumente *Povelja* objavljuje¹⁰⁴. U istom broju objavljuju priču Ludvíka Vaculíka *Nastala jesen* (napominju da ju objavljuju bez znanja autora) u kojoj Vaculík opisuje i kako su ga uhitili nakon objave *Povelje*, te kako mu sina nisu htjeli upisati u srednju školu¹⁰⁵. Objavljuju i pismo Josefe Slánske kojeg je

¹⁰⁴ Svědectví 53/1977., članak 500 proti realitě

¹⁰⁵ Svědectví 53/1977., članak Nastal Podzim

poslala Gustavu Husáku u kojem ga moli da prestane kampanja protiv poveljaša. Na kraju broju objavljuju i cijeli proglas *Povelje 77*.

U 54. broju uvodni članak koji je posvećen *Povelji* ponovo piše P. Tigrid, nazvan *Zajedno, ali ne i u istom društvu*. Smatra da je *Povelja* dala dva jednoznačna cilja: ponovo pokazati represivnu, nepravdenu i asocijalnu osnovu i strukturu režima u Čehoslovačkoj te prisiliti svim sredstvima koje ima u dispoziciji praški režim da konačno počne respektirati građanina kao pojedinca, njegova prava koja čuva ustav i zakoni, da bar djelomično ispunjavaju obveze i konvencije na koje su se međunarodno obvezali. U nastavku članka ponovo donose kronološki rad *Povelje* i događaja oko pokreta¹⁰⁶. U članku *Hrabrost smisla života* koji govori o filozofiji Jana Patočke, kažu da je upravo ličnost Jana Patočke pomogla tome da su se u redovima *Povelje 77* našli ljudi najrazličitijih nazora, vjere i uvjerenja i da su bili sposobni nastupiti nekompromisno i štiti svekoliku toleranciju¹⁰⁷. U članku *Devet lica jednog manifesta* u 9 točaka rezimiraju što je to sve *Povelja*. Između ostalog kažu da se *Povelja* ne ograničava samo na kritiziranje ispunjavanja ljudskih prava, nego daju konkretne prijedloge kako odstraniti te nedostatke. I tu se zapravo razlikuje od svih dotadašnjih protestnih istupanja. Primjećuju da *Povelja* reprezentira razne društvene skupine, ali se primjećuje da među potpisnicima nedostaju Slovaci¹⁰⁸. U članku *Na Hradu i podhradom* (podgrađu) govore o onima koji su prisiljeni potpisati razne kampanje protiv *Povelje* jer nepotpisivanje bi bilo ravno egzistencijalnom samoubojstvu. Ljudi (s časnim iznimkama) tom pritisku nisu odoljeli i protiv *Povelje* su „protestirali“. No poveljaši na te proteste nisu reagirali, pa čak ni kad se radilo o protestu tisuća umjetnika i kulturnjaka među kojima su čak bili i njihovi prijatelji¹⁰⁹. U članku *Slabi koji se boje manje nego jučer* govore o sudbinama ljudi koji su potpisali *Povelju*¹¹⁰. *Svi smo jednaki, ali neki među jednakima su manje jednaki* je članak u kojem objavljuju razmatranja dva pravника koja su izašla u tjedniku *Tvorba* i koja govore protiv *Povelje*¹¹¹. Na kraju broja objavljuju 12. dokument *Povelje 77*.

U 56. broju iz 1978. godine u članku *Aktivna samoobrana* izvještavaju o osnivanju VONS-a. Nabrajaju i one koji su tad bili nepravедno u zatvoru, uglavnom zbog njihovih uvjerenja, smatraju da ih je bilo 18¹¹². Objavljuju i vijest da je novim glasnogovornikom *Povelje* postao Jaroslav Šabata jer je Jiří Hájek zbog zdravstvenih razloga odstupio. Josef Sládeček piše članak *Komunisti i ti drugovi (1953-1978)* u kojem daje kratak pregled događaja vezanih za komuniste u Čehoslovačkoj

¹⁰⁶ Svědectví 54/1977., članak Spolu, ale ne ve spolku

¹⁰⁷ Svědectví 54/1977., članak Odvaha k smyslu života

¹⁰⁸ Svědectví 54/1977., članak Devět ploch jednoho manifestu

¹⁰⁹ Svědectví 54/1977., članak Na Hradě a v podhradí

¹¹⁰ Svědectví 54/1977., članak Slabí, kteří se bojí méně než včera

¹¹¹ Svědectví 54/1977., članak Všichni jsme rovni a někteří mezi rovnými jsou méně rovni

¹¹² Svědectví 56/1978., članak Aktivní sebeobrana

u tom razdoblju. U članku je i poglavlje nazvano „Povelja 77 – nekomunistička inicijativa“. Kaže da je *Povelja 77* nastala iz atmosfere događaja oko undergrounda i glazbenika skupine Plastic People. Bivši komunisti su prihvatili nekomunističku inicijativu i pridružili se kao građani. *Povelja 77* predstavlja dosad najširi interes cijelog društva. Zato režim provodi najglasniju i najodvratniju protukampanju ikad. Iako *Povelja* tvrdi da ne želi biti opozicija koja je realna politička alternativa, danas je ona nedvojbeno politički faktor¹¹³.

U broju 57 iz 1978. godine, izlazi članak *Milijuni gledatelja* u kojem nabrajaju gdje se sve u svijetu govori o Povelji. Skandinavska televizijska društva su prenosila razgovor s J. Šabatom. M. Kubišovom i L. Hejdánkem, britanska televizija je emitirala film s potpisnikom Povelje Karelom Kynclom, u programu francuske televizije su govorili J. Slánská, R. Slanský, I. Klíma¹¹⁴. U članku *Internacionalizacija pokreta za ljudska prava* govore o dva sastanka *Povelje* i poljskog *Odbora društvene samoobrane* (KOR)¹¹⁵, a u članku *Povelja 77 povodom 28. listopada* o dokumentu koji je *Povelja* objavila povodom Dana državnosti. Poveljaši u njemu tvrde da su današnji vođe republike izdale Masarykove ideje o demokraciji¹¹⁶. U rubrici Dokumenti objavljuju i izvještaj VONS-a o vrlo lošem zdravstvenom stanju Jiříja Lederera koji je u zatvoru u Ostravi, osuđen na 3 godine zatvora.

Broj 58 iz 1979. godine započinje rubrikom *Novosti* u kojoj objavljuju da je pokret *Povelje 77* osnovao *Fond građanske samopomoći*. Financijska osnova je švedska nagrada *Monismanien* koju je dobila *Povelja* kao i prilozi čeških građana i boraca za ljudska prava u inozemstvu. Sredstva će se koristiti kao pomoć stradalima¹¹⁷. Objavljuju i oglas da će *Međunarodni odbor za potporu Povelje 77* u Čehoslovačkoj svake godine dodjeljivati *Nagradu Jan Palach* za djelo koje se posebno ističe ili za društveno značajno djelovanje. Izlazi i intervju Pavla Tigrida s Zdeněkom Mlynářem. U njemu Mlynář kaže da *Povelja* nije nikad mogla nastati samo kao posljedica političkih razmišljanja, moralo se tu raditi o ljudskoj solidarnosti i povjerenju među skupinama ljudi različitih nazora i političkog uvjerenja. I zato je *Povelja* mnogo više nego politička koalicija¹¹⁸. U članku *Poveljaši sebi među sobom* objavljuju feljton Ludvíka Vaculíka i raspravu koje se razvila nakog toga. Feljton i rasprava su objavljeni prvo u *Informace o Chartě 77*. U raspravu su sudjelovali V. Havel, P. Pithart, J. Gruša, L. Dobrovsky, Z. Tominová, J. Suk i drugi. V. Havel odgovara Vaculíku na njegovu tvrdnju da čovjek mora raditi tako da ne mora misliti na zatvor, a mora i razmisliti da li mu se takav rizik isplati. Havel kaže da se nikome od njih ne ide u zatvor, da se nitko od njih ne

¹¹³ Svědectví 56/1978., članak Komuniste a ti druží (1953 – 1978)

¹¹⁴ Svědectví 57/1978., članak Milióny diváků

¹¹⁵ Svědectví 57/1978., članak Internacionalizace hnutí za lidská práva

¹¹⁶ Svědectví 57/1978., članak Charta 77 k 28. říjnu

¹¹⁷ Svědectví 58/1979., članak Fond občanské svépomoci

¹¹⁸ Svědectví 58/1979., članak Nad rozbitým džbánem jedné politiky

bavi rado policijom, ali da će radije učiniti nešto, nego dopustiti da milijuni ljudi trpe. Nadodaje da se po Vaculíku Gruša ponio loše jer je napisao *Upitník*, a ići u zatvor je glupost. Vaculík je bio mnogo oštroumniji jer on za svoj roman *Moračata* nije morao u zatvor. Havel se osvrnuo i na feljton P. Pitharta *Bedra nekih* u kojem prema Havelovu mišljenju Pithart navodi da je tužna sudbina pogodila i Povelju 77 koje se dokopala šačica aktivnih ljudi, koji onemogućuju svojom grozničavom aktivnošću konstruktivni dijalog s vladom, sami su se prozvali kao glasnogovornici svih ostalih, ne zanimaju se za svoje sugrađane, nego samo za svoje ekskluzivne probleme itd. Havel ga pita na koju to aktivnu manjinu misli? Misli li na članove VONS-a koji se brinu za to da li su nekoga zatvorili, da li supruge tih ljudi imaju što jesti, koji dolaze na suđenja tim ljudima nekad samo i da im pokažu da nisu sami i da imaju na koga računati. Da li misli na one poveljaše koji pišu prijateljima u inozemstvu i mole ih za pomoć. Ili misli na one mlade ljude koji prepisuju tekstove da bi ih drugi mogli čitati. Među njima i Pithartove tekstove. Istina, u *Povelji*, kao i u svakom drugom društvu, postoje ljudi koji su više ili manje aktivni. Ali *Povelju* čine ljudi vrlo raznolikih uvjerenja, svjetonazora i zanimanja, te svaki radu *Povelje* pridonosi na način na koji može. Postoje i „obični potpisnici“ koji žive diljem zemlje i u svojoj lokalnoj zajednici pridonose radu *Povelje*. Slaže se da u *Povelji* ima problema. Ali zato treba otvoreno razgovarati. I moli Pitharta, ako mu nešto smeta, neka to jasno kaže i ukaže na probleme, a ne skriva se iza fraza poput „aktivne manjine“¹¹⁹. U istom broju objavljuju i pismo poljskog KOR-a i *Povelje* 77 o uhićenjima koje se dogodilo prilikom pokušaja trećeg sastanka KOR-a i *Povelje*. Pritom je policija J. Šabatu, glasnogovornika *Povelje*, surovo istukla¹²⁰. Objavljuju i priopćenje VONS-a o uhićenjima i preslušavanjima poveljaša zbog teksta o njemačkom stanovništvu u Čehoslovačkoj poslije Drugog svjetskog rata.

59. broj iz 1979. godine počinje apelom *Povelje* predsjedniku republike. U tom apelu pišu da je nedavno uhićeno deset članova VONS-a, među njima i glasnogovornici *Povelje* V. Benda i J. Dienstbier. U isto vrijeme je napadnuta treća glasnogovornica, Z. Tominová. Očito je da se tako htjelo odstraniti vodstvo *Povelje*. Žele upozoriti da ovo nije prvi put da se u borbi protiv *Povelje* koriste terorističke metode. Naglašavaju da je *Povelja* nastala potpuno u skladu s Ustavom i međunarodnim sporazumima koje je i Čehoslovačka potpisala. Zato traže puštanje zatvorenih članova VONS-a i svih ostalih branitelja ljudskih i građanskih prava¹²¹. Ispod tog članka časopis objavljuje priopćenje da su ponovo glasnogovornici *Povelje* J. Hájek i L. Hejdránek, uz Z. Tominu, jer su prošli glasnogovornici u zatvoru¹²². U nastavku objavljuju i pismo koje su A. Šabatová, Jan Bednář, Jiří Bednář, M. Němcová, Z. Dienstbierova i O. Havlova poslali sindikatu francuskih

¹¹⁹ Svědectví 58/1979., članak Chartisté o sobě a mezi sebou

¹²⁰ Svědectví 58/1979., članak Otevřený dopis KOR-u a Charty 77 Sejmu PLR a Federálnímu shromáždění ČSSR

¹²¹ Svědectví 59/1979., članak Apel Charty 77 k prezidentu ČSSR

¹²² Svědectví 59/1979., članak Sdělení

odvjetnika u kojem ih mole da dođu u Čehoslovačku braniti optužene članove *Povelje* i VONS-a jer odvjetnici ne žele uzeti političke optuženike. Odvjetnik koji ih je i branio, dr. Danisz, izbačen je iz odvjetničke komore te se i protiv njega vodi sudski proces. Nadodaju da puna i slobodna obrana političkih zatvorenika u ČSSR-u nije moguća¹²³.

U broju 60., iz 1980. godine, u rubrici *Novosti* izlazi nekoliko članaka koji se tiču *Povelje* 77. Prvi je pismo koje je Andrej Saharov, sovjetski disident, borac za ljudska prava i dobitnik Nobelove nagrade za mir, poslao borcima za ljudska prava u Čehoslovačkoj, Poljskoj i Sovjetskom Savezu. Smatra da imaju iste svjetonazore koji proizlaze iz istih principa. Misli da bi bilo dobro da svi zajedno naprave priopćenje kojim će se boriti protiv kršenja ljudskih prava¹²⁴. Ispod tog članka objavljuju i odgovor *Povelje* u kojem između ostalog stoji: „Slažemo se s mišljenjem da s obzirom na društvene i političke strukture naših zemalja imamo s Vama i poljskim prijateljima mnogo sličnih ili istih problema. Rado ćemo sudjelovati u radu koji bi iznio te zajedničke probleme i naznačila mogućnost njihovog rješavanja¹²⁵. U nastavku objavljuju izvještaj *Povelje* 77 da je odbijena žalba V. Havela, V. Bende, O. Bednárove, J. Dienstbiera i D. Němcove te su im potvrđene zatvorske kazne¹²⁶. U članku *Bilanca* donose popis ljudi koji su progonjeni i zatvarano zbog svojih svjetonazora od 1969. do 1979. godine¹²⁷. Donose i vijest da je 18. siječnja u Parizu odlučeno da će *Nagradu Jana Palacha* dobiti VONS¹²⁸.

U 61. broju iz 1980. godine, *Svědectví* piše da je britanski časopis *The Times* povodom treće obljetnice *Povelje* napisao: „*Povelja* predstavlja prvi ozbiljno organizirani nastup nekog drugog, osim reformnih komunista iz doba likvidiranog Dubčekovog režima.“ Nadodaju da je i svaki pokušaj dijaloga upropašten sad već trogodišnjim progonom poveljaša¹²⁹. Objavljuje i vijest da se u Parizu, povodom prve godišnjice od zatvaranja deset članova VONS-a, održala umjetnička večer gdje su izvođene drame V. Havela. Sudionici večeri su se ponovo obratili češkim službama da puste sve političke zatvorenike. Tijekom dana je pred čehoslovačkim veleposlanstvom održan prosvjed¹³⁰. U tekstu *U obliku pisama – i odgovora* Pavel Tigrid jedno poglavlje posvećuje i *Povelji*. Postavlja pitanje hoće li se i može li se *Povelja* održati kao nepolitička inicijativa. Kaže da je *Povelja* pokret građanske samopomoći koji brani čovjeka i njegov stvaran cilj u životu. Shvaća kakav je režim, kakva mu je povijest i na što je sve spreman. I zato pokrete građanskih inicijativa (i to ne samo u

¹²³ Svědectví 59/1979., članak Žádost kladně vyřízena

¹²⁴ Svědectví 60/1980., članak Sacharov obhájčům lidských práv

¹²⁵ Svědectví 60/1980., članak Odpověď Charty 77

¹²⁶ Svědectví 60/1980., članak Sdělení č.158

¹²⁷ Svědectví 60/1980., članak Bilance

¹²⁸ Svědectví 60/1980., članaka Cena Jana Palacha

¹²⁹ Svědectví 61/1980., članak The Times k třetímu výročí Charty

¹³⁰ Svědectví 61/1980., članak Manifestace solidarity

Čehoslovačkoj) ništa s tim režimom ne veže, ničemu se od njega ne nadaju. Postupno, ali sustavo stvaraju „paralelna društva“ koja su nezavisna od vladajućih struktura. Nisu protiv tih struktura, ne žele ih uništiti, nego ignorirati. Doduše, podsjećaju establišment na njihove dužnosti, ali ne očekuju da će ih ispuniti, citiraju mu vlastite zakone, ali ne računaju s tim da će ih poštivati. Stvaraju paralelne strukture, humanitarne, informacijske, književne, znanstvene, obrazovne. Paralelne strukture su neranjive i neuništive, za režim i njegov represivan aparat predstavljaju ne jedan, nego tisuću meta – za uništenu jednu nastaje deset drugih¹³¹.

62. broj započinje pismima iz zatvora. Obavljaju nekoliko pisama koje V. Havel piše svojoj ženi Olgi te pisma O. Bednářove svojoj djeci. Objavljuju i da je Karel „Čarli“ Soukup, underground pjesnik i potpisnik *Povelje*, uhićen zbog izgređništva drugi put¹³². U svom članku *Nove šanse slobode* J. Němec piše i o *Povelji*. Kaže da je *Povelja* najznačajniji pokret za ljudska prava u Čehoslovačkoj, ali ne i jedini. *Povelja* je samo probleme i prijedloge za njihova rješenja pomaknula u javnost. Ona nema i ne može imati nikakve vlastite ciljeve i programe, to je forma društvenog dijaloga. Ne radi se samo o dijalogu s vladajućim strukturama, nego o dijalogu cijele međunarodne javnosti. *Povelja* će biti uspješna ako uspije formirati ljude koji su sposobni raditi samostalno, iz vlastite inicijative¹³³.

U 63. broju iz 1981. godine *Svědectví o Povelji 77* ima samo jedan članak. Pišu da je u Madridu održana *Konferencija o sigurnosti i suradnji u Europi* u sklopu koje je održana izložba *Čehoslovačka bez cenzure* gdje su prikazana djela čehoslovačkog samizdata. Održavane su i mnoge diskusije te su se dogovorili oko osnivanja *Međunarodnog odbora za kontrolu ispunjavanja helsinških sporazuma*. Za predsjednika je izabran A. Saharov, a za potpredsjednika V. Havel. U Madridu se održao i kongres *Socijalističke internacionale* na koji je pozvana i *Povelja 77*, a predstavljao ju je J. Lederer¹³⁴.

64. broj iz 1981. godine isto ima samo jedan članak o *Povelji*. U članku *Povelja i ILO*¹³⁵ pišu o žalbi koju je *Povelja 77* uputila ILO-u u Ženevi u vezi s političkom diskriminacijom u zaposlenju u Čehoslovačkoj. Tvrdi da je potpisnicima *Povelje* ili nemoguće naći posao, ili rade kao noćni čuvari, čistačice, radnici u tvornicama iako su neki i doktori znanosti. Mole ILO da pošalje inspekciju u Čehoslovačku i provjeri sve tvrdnje¹³⁶.

¹³¹ Svědectví 61/1980., članak V podobě dopisu – a v otázkách

¹³² Svědectví 62/1980., članaci Dopisy z vězení, „Čarli“ Soukup

¹³³ Svědectví 62/1980., članak Nové šance svobody

¹³⁴ Svědectví 63/1981., članak Výstava samizdatu u Madridu

¹³⁵ ILO je kratica za Međunarodnu organizaciju rada

¹³⁶ Svědectví 64/1981., članak Charta a MOP

U 65. broju objavljuju rječnik izraza koji su nastali iz *Povelje* i kojima se koriste poveljaši u svojim tekstovima.¹³⁷ U sljedećem broju prenose vijest *Međunarodnog odbora za potporu Povelje* 77 da je *Nagradu Jana Palacha* za 1981. godinu dobio Václav Havel za svoje književno djelo i požrtvovan rad u obrani ljudskih i građanskih prava¹³⁸.

1982. godine izlazi broj 67 koji objavljuje članak *Plastic people opet pred sudom*. Navode da su I. Jirous, F. Stárek, M. Fryč i M. Hýbek optuženi za „rušenje javnog poretka“, suradnju s neslužbenim časopisom *Vokno* i nezakonito skrivanje droge. I. Jirous je dobio tri i pol godine zatvora, F. Stárek godinu manje, a M. Fryč i M. Hýbek osamnaest mjeseci. Jirousu i Stáreku su to već druge osude, prvi put su bili osuđeni 1976., odnosno 1977. godine¹³⁹. Ivanka Hyblerová u rubrici *Tribina Svědectva* piše svojevrsnu biografiju Petra Uhla, a posebnu pozornost stavlja na njegov težak boravak u zatvoru i njegove zdravstvene probleme te traži da se i doma i u inozemstvu zahtjeva njegovo puštanje¹⁴⁰.

U 68. broju iz 1983. godine saznajemo da je Ladislav Lis, glasnogovornik *Povelje* uhićen i zatvoren, a na njegovo mjesto je došao Jan Kozlík¹⁴¹. Objavljuju i da su *Nagradu Jana Palacha* za 1982. godinu dobili svećenici, pastori i laici za njihovu „dosljednu i odlučnu borbu za obranu vjerskih sloboda u Čehoslovačkoj“¹⁴². Izlazi i otvoreno pismo kojim potpisnici *Povelje* odgovaraju na kritike upućene *Povelji*. Kažu da ih kritiziraju jer je *Povelja* premalo poticajna, da je previše legalistička i da glupo nastoji imati dijalog s vlašću. Potpisnici odgovaraju da im za masovnu poticajnost trenutna situacija ne daje odgovarajuća sredstavi i kad se usuđujemo tvrditi da poticajni etos ne nedostaje. Protiv nezakonitosti se, u duhu izvornog dokumenta *Povelje* 77, ne može boriti nasiljem, ne može se činiti ništa drugo nego braniti onaj dio našeg pravnog sustava za koji današnja izvršna vlast uopće ne mari, a tiče se ljudskih i građanskih prava. A *Povelja* 77 ne vodi dijalog samo s vlašću, nego prije svega sa savješću svakog našeg građana¹⁴³. Pavel Tigrid u svom članku *Na početakbi trebao biit početak* piše i o *Povelji*. Kaže da šest godina postojanja *Povelje* pokazalo da je i samo pomišljanje na malo prihvatljiviji život, teže nego što se moglo zamisliti. Naravno da se nisu očekivale mase koje bi koračale kao jedan pod zastavom *Povelje*. Ali jedno je sigurno: prvobitna pozadina solidarnosti i prijateljstva za tih šest godina se nije uspjela previše proširiti. Odjek *Povelje* je bio i jest veći u inozemstvu nego tamo gdje je pokret nastao i gdje treba djelovati. Nije to sramota

¹³⁷ Svědectví 65/1981., članak Slang Chartistu

¹³⁸ Svědectví 66/1982., članak Cena Jana Palacha

¹³⁹ Svědectví 67/1982., članak Plastic People znovu před soudem

¹⁴⁰ Svědectví 67/1982., članak Milá redakce

¹⁴¹ Svědectví 68/1983., članak První zpráva v roce 1983.

¹⁴² Svědectví 68/1983., članak Cena Jana Palacha 1982

¹⁴³ Svědectví 68/1983., članak Otevřený dopis

naroda, to je prije sudbina naroda koji je u takvoj krizi da ni taj skroman poziv nisu mogli prihvatiti¹⁴⁴.

U 69. broju govore o *Svjetskom skupu za mir i život, protiv nuklearnog rata*. *Povelje 77* je poslala molbu s željom da sudjeluje u radu skupa, ali Stb joj je to onemogućio. Skupu su poslali priopćenje: „*Povelja 77* ne sudjeluje na vašem kongresu zato što ne želi, nego zato jer joj je to onemogućeno. Pozdravljamo vas ovim putem i omogućuje vam da zavirite barem malo u promišljanje potpisnika tako što ovom pismo kao prilog prilažemo samizdatski zbornik *Povelja 77 o miru*, sastavljen prigodom vašeg kongresa. Osim nekoliko dokumenata *Povelje 77* koji se tiču tematike mira, zbornik sadrži i nekoliko samostalnih i nezavisnih eseja nekih potpisnika *Povelje 77*. (...) Predlažemo ovim pismom da zaključke vašeg skupa dobiju sve vlade da bi vaše zaključke objektivno prosljedili svim ljudima¹⁴⁵. U istom broju objavljuju i članak *Protesti i molbe*. Supruge političkih zatvorenika P. Uhla i L. Lisa, Anna Šabatová i Alena Lisová poslale su pismo *Svjetskom mirovnom kongresu* s molbom da se u zemlji u kojoj gostuju primjenjuju ljudska i građanska prava. A. Šabatová piše sljedeće: „Došli ste u Prag da bi izrazili svoju potporu miru. Uvjerena sam daje mir među narodima uvjetovan mirom unutar svake zemlje, a on ne može biti ostvaren bez respektiranja svih osnovnih ljudskih prava“. A. Lisová ih moli da „se zauzmu za sve nepravedne progone, da se zauzmu i za njezinog muža“¹⁴⁶.

70. i 71. broj 1983. godine izlaze zajedno, kao jedno izdanje. Objavljuju dokument koji je *Povelja 77* objavila povodom završetka *Konferencije o europskoj sigurnosti i suradnji*, a koja se od 1981. – 1983. održavala u Madridu. *Povelja* se obraća predsjedniku republike, vlade i parlamenta sa sljedećim zahtjevima: da uzmu u obzir njihova stajališta iz dokumenta br. 15 iz 1978., da se u skladu s *Završnim dokumentom Konferencije ČSSR* priključi *Paktu za građanska i politička prava* kojim se priznaje kompetencija *Odboru za ljudska prava*, mole vladu da u skladu sa *Završnim dokumentom*, postupaju prema građanskim inicijativama u skladu s članom 29. Ustava, znači da ozbiljno prosuđuje njihove napomene, ideje i prijedloge, stvarno na njih odgovara i brani njihove sudionike od despotizma sigurnosnog i drugih aparata kojemu su mnogi u posljednjih 7 godina bili nepravedno izloženi. Mole vladu da dopusti građanima da se slobodno izražavaju u svim pitanjima od javnog interesa, da informira o svojim odredbama u tom polju te objavi i argumente druge strane, da ne brani neformalne sastanke i dijalog građana Čehoslovačke s angažiranim građanima i skupinama sa Zapada¹⁴⁷. Povodom smrti J. Lederera *Svědectví* objavljuje govor koji je on pročitao na kongresu *Socijalističke internacionale* u Madridu. U govoru ima pet točaka: 1. *Povelja 77* nije

¹⁴⁴ Svědectví 68/1983., članak Na počátku by měl být počátek

¹⁴⁵ Svědectví 69/1983., članak Charta 77 o míru

¹⁴⁶ Svědectví 69/1983., članak Protesty a žádosti

¹⁴⁷ Svědectví 70/71/1983., članak Dokument Charty 77 (č34/83)

masovni pokret. Ali ima tihu potporu nezanemarlivog broja ljudi. 2. Od 1980. jača policijska represija i nasilje u Čehoslovačkoj, ljude se prisiljava emigrirati. 3. Tiranski režim se skriva pod etiketom socijalizma. To je izopačenost koje diskreditira ideju socijalizma. Dužnost *Socijalističke internacionale* je to osuditi. 4. Obveza *Socijalističke internacionale* je podupirati sve pokrete i ljude koji se bore za ljudska prava. 5. Socijalističke stranke na Zapadu podupiru politiku detanta. Mi, sljedbenici nezavisne građanske inicijative se s tim slažemo¹⁴⁸.

72. broj iz 1984. donosi otvoreno pismo *Povelje 77* Gustávu Husáku. U njemu od predsjednika traže da iskoristi svoju ustavnu pravomoćnost i odmah ukine zaštitni nadzor svim političkim zatvoreniciima koji ga imaju te da kao najviši predstavnik ČSSR-a da zakonodavnom odboru inicijativu da prekontroliraju zakon o zaštitnom nadzoru koja bi rezultirala njegovom nivelizacijom ili potpunom ukidanjem¹⁴⁹.

Broj 74 iz 1985. objavljuje da je dr. Ladislav Lis, bivši glasnogovornik *Povelje 77* i član VONS-a, izabran za potpredsjednika *Međunarodne federacije za ljudska prava*. Međunarodna federacija je o izboru obavijestila predsjednika Husáka i zatražila ga da odmah ukine „zaštitni nadzor“ nad dr. Lisom da bi mogao obavljati svoju funkciju¹⁵⁰.

U 75. broju objavljuju Havelov tekst *Anatomija jedne suzdržanosti*. U tom tekstu o *Povelji* kaže: „Nedavno mi je palo na pamet da nekim ljudima možda *Povelja* počinje dosađivati jer kako im se čini da shvaća sama sebe prilično važno. Ako znaju samo njezine tekstove, mogu steći dojam da se zakvačila za svoje mučeništvo i svoju slavu, da nema odstup od sebe same, sposobnost samokritičnosti, i baš ju to ukočeno, ozbiljno lice možda na kraju učiniti smiješnom. Da takav dojam stvarno i postoji, bio bi nepravedan¹⁵¹.

76. broj izlazi deset godina nakon *Konferencije u Helsinkiju*, i tim povodom *Povelja* objavljuje dokument. U njemu kaže da na zahtjeve Helsinkija u Čehoslovačkoj odgovara i odgovarat će *Povelja 77*. *Povelja* se od svog osnutka obraćala najvišim organima s konkretnim upozorenjima i konstruktivnim prijedlozima koji su u duhu Helsinkija. Njezin rad je pozitivno ocijenjen i na skupu u Beogradu i Madridu. Nije njezina krivnja što je Čehoslovačka nedavno kritizirana zbog neispunjavanja zaključaka iz Helsinkija. *Povelja* se ne može odvratiti od svoje djelatnosti niti ignoriranjem svojih prijedloga, niti policijskim progonom. Njezina građanska

¹⁴⁸ Svědectví 70/71/1983., članak Politika, morálka, koexistence

¹⁴⁹ Svědectví 72/1984., članak Charta 77 Guatávu Husákovi

¹⁵⁰ Svědectví 74/1985., članak Pocta Ladislavu Lisovi

¹⁵¹ Svědectví 75/1985., članak Anatomie jedne zdrženlivosti

dužnost je na desetu godišnjicu Helsinkija podsjetiti vladu da ima važnu odgovornost za ispunjavanje načela i obveza preuzetih u Helsinkiju¹⁵².

U 77. broju *Svědectví* objavljuje članak *Ostavit ćemo to konjima?* koji je upućen *Povelji*, a potpisali su ga „Vaši mladi prijatelji“. Kažu da su najaktivniji u *Povelji* ljudi koji su silom prilika postali političari par excellence. Oni u građansku inicijativu projiciraju i svoja politička stajališta koja bi u normalnim vremenima realizirali u političkim strankama. Nedostaje nam politička diferencijacija, *Povelja* djeluje kao djevojka za sve: kako se može istaknuti njezin općeniti ljudski karakter i poslanje, kad u praksi nije suočena s nijednim političkim mišljenjem. *Povelja* 77 politici otvara samo prostor u kojem se njezin subjekt može naći. Ali realizirati se mora posredstvom same politike¹⁵³. U istom broju objavljuje i da je *Nagradu Jan Palach* za 1985. godinu dobio kritičar, prozaik i prevoditelj Josef Vohryzk za cjeloživotno djelo i rad na samizdatskom časopisu *Kritický sborník*¹⁵⁴. Izlazi i intervju s Ivanom Jirousem. Kaže da je bio sretan kad se vratio uz zatvora i vidio da je počela konstruktivna polemika o *Povelji*, na primjer u časopisima *Střední Evropa* i *Kritický sborník*. Ljudi međusobno polemiziraju, otvoreno, ali i dalje ostaju slobodni i suosjećajni. Prije nekoliko godina je baš taj nedostatak kritičnosti ugrožavao *Povelju*, bilo je - ako si poveljaš, znači da si u pravu. Kaže i da je *Povelja* društvo „usamljenih trkača“. Ali posebnost u djelovanju *Povelje* je u tome što su se ti ljudi, koji imaju različita polazišta, koji imaju svoj vlastiti stav, sposobni dogovoriti na određenoj razini. Dodaje i da ih često pitaju zašto u *Povelji* ne rade pod pseudonimima. Ali Jirosu kaže da se djelovanje svijeta ne može promijeniti u anonimnosti. A i koga bi zanimala *Povelja* da je potpisana i tisućama pseudonima¹⁵⁵.

78. broj donosi napomene koje je *Povelja* poslala delegatima na konferenciji o međuljudskim odnosima, a koja se održava u sklopu *Konferencije o sigurnosti i suradnji* u Bernu. Napomene imaju nekoliko točaka: 1. Čuvanje čehoslovačkih građana pri stranim posjetama. Prilikom posjeta stranih državnika ili novinara, neki članovi *Povelje* dobivaju stalne čuvare koji ih sprječavaju da se s njima sastanu. 2. Rizik od davanja informacija. I samo zbog razgovora sa stranim novinarom se može biti zatvoren zbog nanošenja štete ugledu republike. 3. Nedopuštanje obiteljskog kontakta obiteljima koje dijele granice¹⁵⁶.

1986. u 79. broju P. Tigrid piše uvodnik uoči desete godišnjice *Povelje* 77. Nakon mnogo povijesno beznačajnih godina u Čehoslovačkoj su se pojavili ljudi koji su bili spremni potpuno neanonimno braniti slobodu i osnovna građanska i ljudska prava u zemlji. Pokret je danas poznat u

¹⁵² Svědectví 76/1985., članak Helsinkí – deset let poté

¹⁵³ Svědectví 77/1986., članak Necháme to koňovi?

¹⁵⁴ Svědectví 77/1986., članak Palachova cena Josefu Vohryzkovi

¹⁵⁵ Svědectví 77/1986., članak Jirous: pojmenovávat věci

¹⁵⁶ Svědectví 78/1986., članak Přípomínky k mezilidským vztahům

cijelom civiliziranom svijetu. Djelovanje *Povelje* je naravno kritizirano i doma i u inozemstvu, a u posljednje vrijeme i među samima poveljašima. To svjedoči o otovrenom i pluralističkom karakteru te inicijative. Kritičari joj spotiču da je jedna od njezinih glavnih karakteristika izoliranost, da se većinom bavi svojim problemima. Potpuno je drugačija od na primjer KOR-a u Poljskoj koji je pronašao svoje mjesto u narodu. Isto tako se postavlja pitanje koliko mladih se priključuje *Povelji*. Jer osnivači su već u pedesetima i šezdesetima, a mnogi su i narušenog zdravlja, što je posljedica dugogodišnjeg zatvora. Od mladih se može čuti da se njima *Povelja* čini previše elitna, prilično politizirajuća, neshvatljiva, govore „o njima“, gospodi poveljašima u Pragu. Naš odgovor je uvijek: onda preuzmite, nastavite, radite po svojem, ali radite¹⁵⁷! U članku *Mir i ljudska prava* pišu o *Svjetskom vijeću za mir* koje su održavalo u Kopenhagenu, a na koji je danska mirovna organizacija *Ne atomskom oružju* pozvala i *Povelju 77* da bude član čehoslovačke delegacije. ČSSR je to odbila, nazvavši *Povelju* šačicom reakcionara. Dokument *Povelje* je na kongresu pročitala Z. Tominová, bivša glasnogovornica *Povelje* koja živi u Londonu. U dokumentu stoji. „Mir nije ugrožen samo tamo gdje pripremaju nove vrste oružja, mir je ugrožen svugdje gdje se ušutkava glas i nazori građana. (...) Istinski mir ne znači samo odstranjenje tiranije i prijetnji među državama, nego i iz odnosa vlasti i čovjeka. (...) Cijeli rad *Povelje 77*, koja je za deset godina svojeg postojanja objavila 340 dokumenata, služi stvarima za ljudska prava, a tim i miru¹⁵⁸. Pišu i o *Nagradi Erazmo Rotterdamski* koji je dobio V. Havel. Tu nagradu je 1958. osnovao nizozemski princ, a njezinim ciljem je svake godine odlikovati osobe ili institucije koje su posebno zadužile europsku kulturu ili društvene znanosti. Havel je prvi Čeh koji je dobio tu nagradu, no na svečanosti dodjele nije mogao sudjelovati. Pozvani su zato bili mnogi njegovi prijatelji koji žive u inozemstvu, a objavljena je i knjiga, s Havelovim djelima te s tekstovima koji govore o Havelu¹⁵⁹. Havel piše tekst *Pohvala ludosti*, osvrt na nagradu koju je dobio, koji objavljuju u istom broju *Svědectví*. Smatra da ocjenjivanje njegovog rada obuhvaća i ocjenjivanje *Povelje 77*. Bez iskustva koje mu je dao desetogodišnji rad u *Povelji 77*, i bez oslonca kojeg je u njoj našao, ne bi mogao postići ono što je postigao u zadnjih nekoliko godina. Uz počast, koju kroz njega, dobija *Povelja 77*, osjeća i nešto više – priznanje svima koji žive u tom dijelu Europe, gdje živi i Havel, a koji se bore, unatoč svim teškoćama, za život u pravdi, za bolji svijet, svijet bez ratova, bez nasilja, bez ponižavanja čovjeka. Zahvaljuje za tu nagradu u svoje ime, i u ime svih ljudi u istočnoj Europi koji se trude slobodno govoriti i stvarati, kao i u ime onih koji ih simpatiziraju¹⁶⁰.

¹⁵⁷ Svědectví 79/1986., članak O mladých, o Chartě, o výhledech

¹⁵⁸ Svědectví 79/1986., članak Mir a lidská práva

¹⁵⁹ Svědectví 79/1986., pčlanak Pocta Václavu Havlovi

¹⁶⁰ Svědectví 79/1986., članak Chvála blázností

U 80. broju iz 1986. godine objavljuju *Dokument Povelje 77 br. 1/87* povodom deset godina rada *Povelje*. U dokumentu kažu: Kad je prije 10 godina nastala *Povelja 77*, mnogima se činila kao skupina sanjara. Malo tko je vjerovao da njihovi ideali mogu uspjeti u apatičnom društvu. Deset godina, koje su prošle od nastanka *Povelje*, donijele su mnoge promjene u društvu. Mijenja se društvo, a pomalo se mijenja i političko ozračje u zemlji. Nisu to neke velike promjene, ali su ipak vidljive. Obraćaju se svim sugrađanima i mole ih da shvate važnost povijesne mogućnosti tog trenutka. I predstavnici vlasti se katkad očituju demokratično i pravedno, ali su to prazne riječi na papiru. Ali u posljednje vrijeme se i u njihovim očitovanjima može vidjeti da su promjene nužne. Ne znamo, naravno, kako će se ostvariti te promjene. Ali to ovisi o tome što ćemo učiniti mi svi, cijelo društvo. Demokracija je zadatak za sve. Prestanimo čekati da netko drugi nešto učini. Probudimo se iz apatije, svladajmo svoj strah. Mislimo da su nenasilni otpor protiv sveg zla, tolerancija, pristojnost, otvorenost pravdi i strpljivost, najbolji načini koje naše društvo može iskoristiti za društvenu obnovu i demokratski poredak. *Povelja 77* nije nikad imala nikakav politički interes. Ne molimo nikoga da javno podupire naše društvo, nego se osvijeste i sjete gesla koje je u temelju čehoslovačke države: Pravda pobjeđuje!¹⁶¹.

82. broj izvještava o sastanku čeških i poljskih mirovnih pokreta na poljsko-češkoj granici povodom 19. godišnjice intervencije Varšavskog pakta u Čehoslovačkoj. Objavljuju biografiju jednog od osnivača *Povelje 77*, Václava Černog povodom njegove smrti te da je drugu *Nagradu Jiří Lederer* (koju dodjeljuju *Svědectví* i poljski časopis *Zeszyty literackie*) dobio Petr Pospíchal, potpisnik *Povelje 77* i član VONS-a¹⁶².

1988. brojevi 83 i 84, izlaze kao jedan časopis. Pišu o Pavelu Wonki, političkom zatvoreniku koji je umro u zatvoru. *Povelja 77* i VONS su poslali pismo parlamentu u kojem traže da istraže okolnosti u kojima je umro Wonka i da rezultate javno objave. Dodaju i da je ravno zločinu i u imalo civiliziranoj zemlji, sustavnim proganjanjem uništiti zdravlje političkog zatvorenika, te ga umirućeg ponovo zatvoriti¹⁶³.

1988. godine u broju 85 možemo vidjeti početak promjena u Čehoslovačkoj. U članku *Na praške ulice se vratila hrabrost* Eve Kantůrkové, autorica izvještava da je 21. 8. 1988. glasnogovornik *Povelje 77* povodom dvadesete obljetnice od ulaska vojske Varšavskog pakta u Prag, želio položiti vijenac ispod spomenika sv. Václava. Zadržan je u policiji i nije uspio doći. Ali ispred spomenika su se okupili većinom mladi ljudi. Nosili su zastave te su krenuli Pragom, ali ih je zaustavila policija te su mnogi uhićeni. Inicijativu u tim protestima su preuzeli mladi ljudi iz

¹⁶¹ Svědectví 80/1986., članak Slovo ke spoluobčanům

¹⁶² Svědectví 82/1987, članci Setkání na čs-pol. hranicích, Za Václavem Černým, Cena Jiřího Lederera

¹⁶³ Svědectví 83/84/1986., članak Za Pavlem Wonkou

*Nezavisnog mirovnog pokreta*¹⁶⁴. U istom broju objavljuju i pismo Petra Uhla Vasilu Bilaku. U pismu Uhl piše da ga je Bilak u razgovoru s britanskim ministrom nazvao „teroristom koji je htio ubijati ljude“, a to mi nije prvi put da govori protiv njega. Uhl navodi da mu to smeta, ne zbog njega, nego zato što tako diskreditira *Povelju 77*. Zato je on prisiljen javno reći da Bilak laže. Pita ga zašto nije zatvoren onda zbog terorizma? Kaže i da se s tim ministrom susreo dan prije Bilaka, te ga je zamolio da mu objasni koncepciju dobrih međunarodnih odnosa i poštivanja ljudskih prava¹⁶⁵.

Svědectví u svom 87. broju objavljuje dokument CK KSČ-a koji govori o građanskim inicijativama u Čehoslovačkoj. Kažu da su krajem 1987. i tijekom 1988. godine primijetili važne promjene kod nelegalnih skupina. Broj se povećao, sada ima oko 20 formacija koje podupire oko 5 000 ljudi. Stvorila se nekakva unija nelegalnih skupina, a osnova im je *Povelja 77*. Skupine su iz „moralnih prosvjetitelja socijalizma“ prešle na otvorene pozive na destrukciju socijalizma. Te skupine parazitiraju na postojećim problemima društva. Važnu ulogu u njihovom radu ima i politička, materijalna i financijska potpora kapitalističkih država. Vidljiva je i nova orijentacija Povelje na masovnost i popularizaciju. Nelegalne skupine su ušle u novu fazu, koju karakterizira otvorena konfrontacija s političkim sistemom, te nastojanju da se prizna postojanje legalne opozicije. Vidljivo je i povećanje broja njihovih članova. Prvenstveno im se priključuje kriminalan živalj te mladi ljudi s kojima je lako manipulirati¹⁶⁶.

U 88. broju iz 1989. pišu o promjenama koje su se počele događati. Prenose i članak koji je V. Havel napisao za britanski *The Independent*. Kaže da društvo koje je tako dugo uništavano i ušutkavano počinje gubiti strpljenje. Ljudi se sve više zanimaju za javne stvari i prestaju se bojati javno reći svoje mišljenje. Zahvaljujući tome, i takozvani disidenti, ljudi koji su angažirani u nezavisnim inicijativama (od kojih je najstarija i najznačajnija *Povelja 77*), prestaju bit izolirana grupica luđaka. To društveno buđenje je kulminiralo u proglasu *Nekoliko rečenica*. Potpisnici upozoravaju vladu da je jedino rješenje temeljna promjena društvene klime – mora se vratiti duh slobode, vjere, tolerancije i pluralizma. U proglasu je navedeno nekoliko jednostavnih zahtjeva koje je lako ispuniti, a koji mogu dovesti do promjene klime. Nekoliko rečenica je već potpisalo na tisuće ljudi, od poznatih glumaca, do nepoznatih radnika, od čelnika nezavisnih inicijativa, do članova KSČ-a, od katolika do bivših komunističkih vođa¹⁶⁷.

¹⁶⁴ Svědectví 85/1988., članak Do pražských ulic se vrátila statečnost

¹⁶⁵ Svědectví 85/1988., članak Dopis Petra Vasilovi

¹⁶⁶ Svědectví 87/1989., članak ...a jak na ně!

¹⁶⁷ Svědectví 88/1988., članak Několik vět

Časopis *Listy* od 1977. godine gotovo u svakom broju objavljuje članak o *Povelji 77*. Mnogi članci su isti kao i oni izašli u *Svědectvu*. Već u posljednjem broju iz 1976. godine objavljuju *Pismo Heinrichu Böllu, Odgovor Heinricha Bölla* i članak „*Proces u Plznju*“ o sudskom procesu protiv *Plasticsa*¹⁶⁹.

U prvom broju iz 1977. godine odmah na prvoj stranici objavljuju *Proglas Povelje 77* te popis svih potpisnika. U članku *Síla solidarnosti o Povelji* kažu da ona označava novu etapu u borbi za građanska prava, građani se više ne žele pomiriti samo s pasivnim čekanjem. *Povelja* je oko sebe okupila ljude najrazličitijih političkih nazora, intelektualce i radnike, mlade ljude, pristaše Praškog proljeća. Potpisnici su pokazali stvaran smisao pluralnosti i tolerancije, predlažu konstruktivan dijalog s pravom na kritiku i drugačija mišljenja¹⁷⁰.

Drugi broj iz 1977. godine počinju s tekstom Z. Mlýnářa *Prve bilance Povelje 77* u kojem u 4 točke objašnjava što je to *Povelja*, tko ju je sve potpisao, kako režim progoni potpisnike te kakav je odjek *Povelje* u inozemstvu¹⁷¹. Objavljuju i tekst „*Savjest protiv egzistencije*“ koji je zapravo izvještaj o nastanku i razvoju *Povelje*, a potpisan je sa samo Poveljaš. Tekst je napisan kao sedam faza razvoja *Povelje*. U prvoj fazi govori o *Završnom aktu konferencije* u Helsinkiju i kako je nastala ideja o *Povelji*, u drugoj fazi opisuje kako su skupljali potpise, u trećoj fazi opisuje 6.1. 1977. i privođenje V. Havela, L. Vaculíka i P. Landovskog, u četvrtoj o kampanji režima protiv *Povelje*, u petoj o širenju *Povelje* i pridruživanju novih članova, u šestoj o početku uhićenja i zatvaranja potpisnika, a u sedmoj pokušava dokučiti što je budućnost *Povelje*¹⁷². Povodom smrti Jana Patočke objavljuju nekrolog koji mu je napisao J. Hájek, te Patočkin tekst *Što možemo očekivati od Povelje 77*. U tekstu *Povelja 77 u svijetu* pišu o odjeku *Povelje* u Italiji, skandinavskim zemljama, Velikoj Britaniji, Francuskoj, Belgiji, Nizozemskoj, Njemačkoj, Austriji, SAD-u i drugdje, te u komunističkim zemljama¹⁷³. U istom broju objavljuju i nekoliko dokumenata *Povelje 77*.

Brojevi 3 i 4 iz 1977. godine izlaze kao jedan časopis. Na početku je tekst koji je potpisao Poveljaš naslovljen *Vlast, koja nije naučila*. Govori o odnosu režima prema *Povelji* te na kraju

¹⁶⁸ Primjerci časopisa *Listy* mogu se pronaći na web adresi Zavoda za istraživanje totalitarnih režima, www.ustrcr.cz

¹⁶⁹ *Listy* 6/1976., članci *Dopis*

¹⁷⁰ *Listy* 1/1977., članak *Síla solidarity*

¹⁷¹ *Listy* 2/1977., članak *První bilance Charty 77*

¹⁷² *Listy* 2/1977., članak *Svědění kontra existence*

¹⁷³ *Listy* 2/1977., članak *Charta 77 ve světě*

zaključuje da režim nije uspio, ne da Povelja nije ušutkana, nego je čak dobila potporu i u zemljama socijalističkog tabora, Mađarskoj, Poljskoj, DDR-u pa čak i u samom Sovjetskom Savezu¹⁷⁴. U tekstu *Obzina o Povelji* objavljuju dijelove govora ministra J. Obzine u kojem kaže da su službe sigurnosti znale za *Povelju* od rujna 1976, ali su „dopustili“ da se objavi. Tvrdi i da su većina potpisnika potpisali blanco papir, znači uopće nisu znali što potpisuju te s njom uopće ne slažu. A iz sadržaja *Povelje* vrlo lako možemo vidjeti da se ona pripremala u inozemstvu, to je buržoazijska, demokratska platforma¹⁷⁵. Objavljuju i protest 149 europskih filozofa koji protestiraju protiv diskriminacije i progona potpisnika *Povelje* 77. U tekstu *Kako se izrađuju rezolucije protiv Povelje*, govore o tome kako se radnike na radnim mjestima prisiljava da sudjeluju u kampanjama protiv *Povelje*¹⁷⁶. Izlazi i intervju Z. Mlýnářa kojeg je dao netom prije emigracije iz Čehoslovačke. Kaže da je smisao *Povelje* probuditi građansku inicijativu koja bi vodila aktivnoj kritici ljudi protivbilo kakve tiranije vlasti. Tvrdi da čim će vlast brutalnije progoniti *Povelju*, tim će doživjeti veći moralni poraz¹⁷⁷. U tekstu *Građanska prava –središnji problem*, Vilém Prečan o *Povelji* kaže: „Pokret *Povelja* 77 je pokazala ljudima u Čehoslovačkoj da se nisu pomirili s neslobodom, da žele tražiti svoja građanska i ljudska prava, i pod cijenu rizika koji ide s tim. Bojim se za svoje prijatelje u Pragu (...), ali danas sam sretan što pripadam njima i što je među njima toliko mojih prijatelja i kolega¹⁷⁸. Tekstom *Pokušaj dikreditiranja V. Havla* objašnjavaju zašto Havel više nije glasnogovornik *Povelje*. I na kraju ovog broja objavljuju nekoliko *Poveljinih* dokumenata.

U petom broju iz 1977. godine objavljuju članak *Sloboda političkim zatvorenicima* koji je zapravo molba i apel da se puste svi koji su zatvoreni zbog potpisivanja *Povelje* (navode tko je sve i kad uhićen). Objavljuju i popis ljudi koji to mole¹⁷⁹. Izlazi i intervju sa Z. Mlýnářem nakon njegove emigracije. Navode i gdje je sve bio, te u kojim novinama izlaze njegovi članci u *Povelji*¹⁸⁰. Na kraju broja opet objavljuju dokumente *Povelje* 77.

Šesti broj iz 1977. godine počinje tekstom J. Pelikana *Poraz režima*. Piše o procesu i osudi V. Havla, J. Lederera i drugih te zaključuje da je taj proces cijeli vrijeme bio usmjeren na pokrete za ljudska prava koje reprezentira *Povelja* 77, iako se nigdje nijednom riječju *Povelja* ne spominje. Režim je tu samo pokazao da ga je strah¹⁸¹. Donose i detaljan opis suđenja te pozive iz cijelog svijeta na njihovo oslobađanje. Objavljuju i priopćenje *Povelje* 77 koje se temelji na pet točaka: 1.

¹⁷⁴ Listy 3/4/1977., članak Moc, která se nepoučila

¹⁷⁵ Listy 3/4/1977., članak Obzina o Chartě 77

¹⁷⁶ Listy 3/4/1977., članak Jak se vyráběly rezoluce proti Chartě

¹⁷⁷ Listy 3/4/1977., članak Interview s Zdeněkom Mlýnářem

¹⁷⁸ Listy 3/4/1977., članak Občanská práva – centrální problem

¹⁷⁹ Listy 5/1977., članak Svobodu politickým vězňům!

¹⁸⁰ Listy 5/1977., članak Zdeněk Mlýnář na Západě

¹⁸¹ Listy 6/1977., članak Prohra režimu

Povelji 77 nije stalo do vlastitog prestiža ipoduprijet će sve građanske inicijative koje će se pojaviti, 2. Kao legitiman izraz svojih obaveza smatramo individualan pristup i zato ćemo se više nego do sada baviti konkretnim primjerima, 3. Prirodno je da se potpisnici *Povelje 77* prema svojim interesima i mogućnostima udružuju slobodno u neformalne radne skupine koje su usmjerene na konkretne primjere, 4. Članovi *Povelje* mogu dati nekome iz svoje sredine da širi različite materijale, 5. *Povelju* će i dalje zastupati glasnogovornici¹⁸². Na kraju broja objavljuju nekoliko proglašenja, dokumenata, pisama i molbi *Povelje 77*.

U prvom broju iz 1978. godine objavljuju pismo Z. Mlýnářa Talijanskoj socijalističkoj stranci o situaciji potpisnika *Povelje 77* koji su nakon potpisivanja dobili otkaz¹⁸³. Izlazi i intervjue kojeg je J. Hájek dao jednim švedskim novinama. U intervjuu Hájek između ostalih odgovara na pitanje što je zapravo *Povelja*. On kaže da *Povelja* nije organizacija jer bi onda trpjela mnogo brutalniju represiju, a i broj potpisnika bi bio mnogo manje. Ne bi ju nazvalo niti političkom alternativom, niti pokretom, nego društvom istog interesa¹⁸⁴. Kao svaki broj, i ovaj završava brojnim *Poveljinim* dokumentima i pismima.

Drugi broj iz 1978. godine sadrži izvještaj O. Bednářove o Plesu željezničara gdje su uhitili V. Havela, P. Landovskog i druge¹⁸⁵. Objavljuju i otvoreno pismo Pavla Kohouta predsjedniku vlade. Kohout kaže da on nije ni terorist niti razarač nuklearnih elektrana, nego nemilitantni pisac. Ali on više ne smije raditi ono što je prije radio, ne smije živjeti gdje je prije živio, ne smije se susretati s prijateljima, ne smije ići na priredbe za koje ima ulaznicu, svaki činovnik ga na ulici smije udarati, brani mu se da dobije liječničku pomoć. Pita premijera u čemu se razlikuje njegova situacija od situacije ljudi gdje je na vlasti vojna diktatura ili rasistički režim? A Čehoslovačka je navodno slobodna zemlja¹⁸⁶. U istom broju objavljuju i vijest da je ponovo zatvoren I. Jirous, da je J. Šabata novi glasnogovornik *Povelje* te brojne dokumente i priopćenja *Povelje 77*.

U 3/4. broju iz 1978. V. Prečan piše tekst *K suvremenoj situaciji Povelje 77* u kojem analizira tvrdnje da dolaskom L. Hejdáneka na mjesto glasnogovornika, radikalna struja prepušta mjesto umjerenosti. Prečan kaže da on ne vidi koji bi to radikalniji cilj mogao biti od onog kojeg si je zadala *Povelja* – da češka država počne u oblasti ljudskih i građanskih prava respektirati svoje obveze, da počne respektirati češki ustav i ostale zakone i da ih usuglase sa Međunarodnim paktovima. A i ne vidi radikalniji čin od života potpisnika *Povelje* u posljednjih 16 mjeseci¹⁸⁷. U

¹⁸² Listy 6/1977., članak Sdělení Charty 77

¹⁸³ Listy 1/1978., članak Dopis Z. Mlýnáře italským odborům

¹⁸⁴ Listy 1/1978., članak Jiří Hájek: CHARTU 77 nelze vyhladit

¹⁸⁵ Listy 2/1978., članak Příslušníci, vpřed!

¹⁸⁶ Listy 2/1978., članak Otevřený dopis Pavla Kohouta

¹⁸⁷ Listy 3/4/1978., članak K současné situaci CHARTY 77

članku *Da li će potpisnici Povelje morati nositi žute CH?* koji je zapravo pismo koji je Ladislav Lis poslao predsjedniku vlade i u kojem mu opisuje kakvom je progonu izvrnut otkad je potpisao *Povelju 77*. Ali kaže da ne žali što je potpisao *Povelju*. Uvjeran je da je vrijeme da se otvori javni dijalog o postupnom otvaranju pretpostavaka k rješenju cijelodruštvene krize kako to predlaže *Povelja 77* u svojim dokumentima. Ne može ni zamisliti kako će sve to završiti ako se ne pokrene taj dijalog¹⁸⁸. Ponovo izlaze mnogi dokumenti *Povelje*, a među njima i proglas o osnivanju VONS-a.

U petom broju iz 1978. godine objavljuju samo dokumente i proglašenja *Povelje* i VONS-a te intervju koji je V. Havel dao bečkom *Kurieru*. U njemu kaže da optužbe da *Povelja* u zadnje vrijeme malo radi nisu istinite, da radi jako intenzivno i objavljuje mnoge važne dokumente. Usto joj se priključuje mnogo mladih ljudi. Smatra da će u Čehoslovačkoj prije ili kasnije nastati prostor nekakvog „drugog političkog života“ u kojem će se konfrontirati razne političke koncepcije. Ako se to dogodi, moći će to zahvaliti *Povelji 77*¹⁸⁹.

U šestom donose drugi dio Prečanovog teksta *K suvremenoj situaciji Povelje 77*. Tu Prečan ponovo piše o polemikama u *Povelji* i zaključuje da mu ti suprotni nazori u *Povelji* daju nadu i uvjeravaju ga da *Povelja* nije cvijet u posudi, nego ima duboke korijene sa novim izdancima. Tu nadu mu daje i djelovanje VONS-a koji je zapravo dijete *Povelje 77*¹⁹⁰. Pišu i o članku koji je izašao u časopisu *Signál* koji optužuje *Povelju 77* da je teroristička skupina¹⁹¹.

1978. godine izlazi i izvanredan broj koji je posvećen desetogodišnjici Praškog proljeća. U njemu objavljuju intervju s J. Šabatom, glasnogovornikom *Povelje 77* i ponovo na kraju broja *Proglas Povelje 77*¹⁹².

U prvom broju iz 1979. godine na početku broja objavljuju tekst Z. Mlynára *Povelja nakon dvije godine*. Mlynář smatra da je najveći uspjeh *Povelje* da nakon i dvije godine djeluje kao takav veliki moralni faktor u nemoralnom sistemu¹⁹³. Jan Štern pod pseudonimom Bohemicus piše tekst *Bilješke k Povelji*. Smatra da bi se *Povelja* trebala usredotočiti na četiri točke: 1. Građanska inicijativa se mora zauzeti za građane koji su svakodnevno izloženi samovolji vlasti, 2. Mora se zauzeti za prava svih na čisti zrak, čistu vodu, šume i sve to što nazivamo prirodom, 3. Trebali bi

¹⁸⁸ Listy 3/4/1978., članak Budou signatáři Charty nosit žluté CH?

¹⁸⁹ Listy 5/1978., članak Václav Havel: Charta 77

¹⁹⁰ Listy 6/1978., članak K současné situaci v Chartě 77 (II.)

¹⁹¹ Listy 6/1978., članak Pokusy spojovat Chartu 77 s terorismem

¹⁹² Listy Mimořádné číslo 1978.

¹⁹³ Listy 1/1979., članak CHARTA 77 po dvou letech

napraviti odbor koji se bavi problemima mladih i koji je usmjeren na mlade, 4. Građanska inicijativa bi trebala izaći s dokumentom koji bi nosio naziv *Pravo na informaciju*¹⁹⁴.

U četvrtom broju iz 1979. objavljuju opširnu vijest o suđenju članovima VONS-a te intervju koji je J. Dienstbier dao P. Uhlu, uz napomenu da su nekoliko dana poslije oboje zatvoreni¹⁹⁵. Prenose i pisanja svjetskih medija o procesu¹⁹⁶.

Peti broj donosi razgovor s J. Hájekom o situaciji desetorice zatvorenih pripadnika VONS-a¹⁹⁷. Objavljuju i tekst J. Dienstbiera *Povelja 77, ljudska prava i socijalizam*. Tvrdi da je *Povelja* inicijativa unutar socijalizma, unutar određenog modela socijalističke države. S tim da se toj državi žali, respektira je i nudi zajednički i konstruktivan dijalog¹⁹⁸.

Šesti broj iz 1979. je u potpunosti posvećen suđenju članovima VONS-a, objavljuju cijeli tijek suđenja, molbe za njihova puštanja, što pišu strani mediji¹⁹⁹.

U sedmom broju iz 1979. godine objavljuju tekst Antonína Ruseka *Jednostranost ili objektivnost?* koji diskutira s tekstem Z. Mlynára *Povelja nakon dvije godine*. Kaže da Mlynář tvrdi da od sovjetske okupacije ne postoji nikakvo opozicijsko djelovanje. Iz toga proizlazi da je *Povelja 77* pala s neba i da su tek onda ljudi počeli shvaćati o čemu se radi. U cijelom Mlynářevom članku se o *Povelji* govori kao o nekoj mitskoj pojavi kojoj se ljudi obraćaju da bi im rekla što da rade, a što ne. Pita se i kako je Mlynář došao do formulacije „demokratska socijalistička samouprava“ kojom naziva *Povelju 77*. I na kraju zaključuje da će se ciljevi koje si je *Povelja* postavila moći riješiti samo jednim načinom – slobodnim izborima²⁰⁰.

U prvom broju iz 1980. godine objavljuju članak katoličkog svećenika i potpisnika *Povelje 77* Josefa Zvěřine *Ne živjeti u mržnji*. Smatra da je *Povelja* svojim nastankom, svojom egzistencijom i svojim sadržajem čin koji je pokazao izlaz iz bolesti mržnje, koji je faktički svladao mržnju i demonstrirao cestu prema jedinstvu i slozi. *Povelja* nije kompromis između svjetovnih nazora, između ateista i vjernika i između stranačkih klika. Ona je nastala u duhu partnerstva, što je mnogo dublje nego kompromis. I upravo zato jer se rodila iz ljubavi prema slobodi, pravdi i pravednosti je od povijesnog značaja u ovom razbijenom svijetu²⁰¹. Izlazi i prilog k prvom broju iz

¹⁹⁴ Listy 1/1979., članak Poznámky k Chartě

¹⁹⁵ Listy 4/1979., članak Praha chystá procesy

¹⁹⁶ Listy 4/1979., članak Jak reaguje světová veřejnost?

¹⁹⁷ Listy 5/1979., članak Potřeba občanské odvahy

¹⁹⁸ Listy 5/1979., članak Charta 77, lidská práva a socialismus

¹⁹⁹ Listy 6/1979.

²⁰⁰ Listy 7/1979., članak Jednostranost nebo objektivita?

²⁰¹ Listy 1/1980., članak Nežet v nenávisti

1980. godine zbog desete godišnjice izlaženja časopisa *Listy*. U njemu detaljno opisuju suđenje i donšenje presude P. Uhlu i ostalima.

U drugom broju iz 1980. godine nalazimo članke koji su izašli i u časopisu *Svědectví*, na primjer što časopis *The Times* piše povodom godišnjice *Povelje* te pismo O. Bednářové iz zatvora.

U petom broju iz 1980. godine donose vijest da je povodom nadolazeće europske konferencije u Madridu Pavel Kohout govorio u Europskom parlamentu. Između ostalog je rekao da je *Povelja 77* dijete Helsinkija i atmosfere nade koju je ta konferencija izazvala. Zamolio je i sve prisutne da se založe za puštanje V. Havela i ostalih političkih zatvorenika u Čehoslovačkoj²⁰².

U drugom broju iz 1981. godine tekst *Govorimo onima dolje* objavljuju pod pseudonimom Jan (to je bio pseudonim Janyra Přemysla). Smatra da je osnovna greška *Povelje* već njezina polazišna točka, a to je pokušaj diskusije s režimom. Pretpostavka da režim s nekim želi diskutirati je od početka bila pogrešna. Režim nije nikako na to proglašenje mogao reagirati nekakvom diskusijom jer bi tako degradirao sam sebe²⁰³. U tekstu *Moj put u egzil*, Petr Havlík piše da se 1977. pojavila *Povelja* i izrazila naglas ono što su mnogi samo osjećali i mislili i o čemu su u privatnosti diskutirali. A kad je počela kampanja s *Antichartom*, jako se iznenadio kad je i svoje ime vidio među njezinim potpisnicima. Zbog bojazni da ne izgubi posao, nije smogao hrabrosti da pita otkud taj potpis²⁰⁴.

U broju 3/4 iz 1981. godine pišu o novim uhićenjima potpisnika *Povelje* i članova VONS-a. Objavljuju tekst *Novi val represije*, pisma *Povelje* predsjedniku i parlamentu, *Rezoluciju Europskog parlamenta* koji zahtjeva da se odmah puste svi politički zatvorenici u Čehoslovačkoj, te članak Jaroslava Suka koji upozorava da bi život P. Uhla u zatvoru mogao biti ugrožen²⁰⁵.

U petom broju Ivan Medek u tekstu *Povelja, VONS i radnici* kaže da su 40% potpisnika *Povelje* radnici. VONS je do sada objavio oko 250 priopćenja, a polovica njih se odnosi na protuzakonito progonjene radnike. Od prvog trenutku nastanka *Povelje*, radnici su joj se pridružili iz istih razloga kao i ostali potpisnici. Ne zbog neprijateljstva prema vlastitoj zemlji, nego zato što su shvatili da je situacija neizdrživa i da je društvo u Čehoslovačkoj bez budućnosti²⁰⁶.

Tekst Adolfa Müllera *Razmišljanja k diskusiji* izlazi u šestom broju iz 1981. godine. Müller kaže da je *Povelja* nova etapa, proces okupljanja ruševina reformnih struktura nakon pada političkih

²⁰² Listy 5/1980., članak Pavel Kohout v Evropském parlamentu

²⁰³ Listy 2/1980., članak Mluvme k těm dole

²⁰⁴ Listy 2/1980., članak Moje cesta k exilu

²⁰⁵ Listy 3/4/1981.

²⁰⁶ Listy 5/1981., članak Charta, VONS a dělníci

aktivnosti. Njezin nastanak je najvažniji događaj 70-ih godina. Njezina najveća opasnost nisu represije protiv potpisnika nego rastuća radikalizacija nekih skupina. Povelja je otvorila vrata opozicijskom mišljenju, ali ne može i ne želi zamjenjivati praktičnu opozicijsku politiku. Bez stalnog alternativnog političkog djelovanja, egzistencija *Povelje* kao pokreta za ljudska prava i etičnog inspiratora je ugrožena²⁰⁷.

U drugom broju iz 1982. objavljuju tekst *5 godina Povelje* koji je izdala sama *Povelja*. U njemu opisuju nastanak *Povelje* i njezin rad te brojna uhićenja u proteklih pet godina. Na kraju zaključuju da *Povelja* živi i dalje. Zato jer je potrebna u društvu, jer problemi na koje je upozorila na svom nastanku nisu riješeni²⁰⁸.

Od trećeg broja 1982. godine do prvog broja 1984. godine *Listy* vezano uz *Povelju* objavljuju samo dokumente i priopćenja *Povelje* i VONS-a. Redovito pišu i o stanju političkih zatvorenika, poglavito P. Uhla, L. Lisa, J. Šavrde, J. Gruntoráda. Objavljuju i da je V. Havel pušten iz zatvora i nekoliko intervju s njim. Pišu i o *Svjetskom skupu za mir* te nekoliko pisama koje im je *Povelja* uputila.

U drugom broju iz 1984. godine V. Prečan u svom tekstu o mirovnim pokretima kaže: „*Povelja 77* nije mirovni pokret u pravom smislu riječi, niti se za njega ne izdaje, međutim, očitovati se o pitanjima mira smatra svojom „legitimnom zadaćom“. To proizlazi iz toga što se angažira za vrijednosti i ciljeve, koji prema međunarodnim pravnim i političkim dokumentima, koje su potpisali i najviši predstavnici naše države, tvore osnovne komponente mira, suživota i suradnje među narodima²⁰⁹“. U petom broju objavljuju dokument *Povelje*, „Pravo na povijest“²¹⁰.

U prvom broju iz 1985. javljaju da je Ladislav Lis postao potpredsjednikom FIDH-a, a u prilogu prvom broju iz 1985. godine objavljuju tekst *Osam godina Povelje 77*. Zaključuju da je *Povelju* do tog trenutka potpisalo gotovo 1200 ljudi, na funkciji glasnogovornika su se promijenile 24 osobe (10 od njih je bilo zatvoreno), u poveljinoj sredini je nastalo nekoliko manjih radnih skupina, od kojih je najvažniji VONS, od 1978. svaki mjesec objavljuju *Informace o Chartě 77*²¹¹. U četvrtom broju iz 1986. godine prenose tekst V. Havela koji je izašao u *Informace o Chartě*, *Dvije bilješke o Povelji*. Havel kaže da ga često pitaju je li *Povelja* desna ili lijeva. Smatra da to izvire iz krivog razumijevanja *Povelje* i onoga što ona u stvari je. *Povelja* nije ni lijeva ni desna, i to ne zato jer je negdje u sredini, nego iz dubljeg razloga, ne pripada ni onom ni ovom političkom aspektu zato

²⁰⁷ Listy 6/1981., članak Bilješke k diskusiji

²⁰⁸ Listy 2/1982., članak 5 let Charty 77

²⁰⁹ Listy 2/1984., članak CHARTA 77, její vztah k otázkám míru a k soudobým mírovým hnutím

²¹⁰ Listy 5/1984., članak Pravo na dějiny

²¹¹ Listy, Příloha k č. 1/1985., članak Osm let Charty 77

jer s njima nema ništa zajedničko i u cijeloj svojoj biti je izvan toga. Kao politički neograničena i zato što nema nikakav politički program, građanska inicijativa je iznad svega toga, ili skromnije, izvan svega toga. Na kraju zaključuje da su u svom dosadašnjem radu činili pogreške, a sigurno će ih raditi i u budućnosti²¹².

U šestom broju iz 1986. godine izlazi dio knjige *Saslušanje na daljinu*, koja je zapravo razgovor V. Havela i Karela Hvižd'ala. *Listy* objavljuju dio koji se tiče nastanka *Povelje 77*²¹³. Prvi broj iz 1989. se bavi događajima oko Tjedna Jana Palacha. Objavljuje i tekst P. Landovskog, *Kako smo vozili Povelju do parlamentu* kojem opisuje događaje od 6.1.1977. godine²¹⁴. U četvrtom broju objavljuju tekst proglasa *Nekoliko rečenica*. U isto broju J. Pelikan piše uvodnik *Nova nada, ali bez iluzije* u kojem kaže da je u tom vremenu promjena potrebno iskustvo *Povelje 77*, VONS-a, *Demokratske inicijative*, *Pokreta za građanske slobode* i ostalih pri izradi programa narodnog preporoda i izlaska iz krize²¹⁵.

²¹² Listy 4/1986., članak Dvě poznámky o Chartě 77

²¹³ Listy 6/1986., članak Jak se rodila Charta 77

²¹⁴ Listy 1/1989., članak Jak jsme vezli Chartu do parlamentu

²¹⁵ Listy 4/1989., članak Nové naděje, ale bez iluzí

7. ZAKLJUČAK

Povelja 77 nastaje 1977. godine zapravo kao prvi organizirani pokušaj oporbe komunističkom režimu nakon 1968. i Praškog proljeća. Nakon Praškog proljeća, u Čehoslovačkoj je uvedena tzv. normalizacija, koja je značila oštru cenzuru i sprječavala svaki pokušaj izražavanja drugačijeg stava od onog koji je imao službeni režim. *Povelja* je nastala kao odgovor na sustavno kršenje ljudskih prava i građanskih sloboda u Čehoslovačkoj, a kao povod je poslužio sudski proces koji se vodio protiv glazbenika koji su pripadali češkom undergroundu. Začetnici *Povelje* su ljudi koji su uglavnom pripadali književnim krugovima, a njihovo stvaralaštvo je u doba normalizacije bilo zabranjeno. Isticali su se V. Havel, J. Němec, J. Patočka, J. Hájek, Z. Mlynář, P. Kohout, P. Uhl. Potpisnici *Povelje* su se deklarirali kao pripadnici građanske inicijative, te su tvrdili da nisu i ne žele biti politička oporba. Osim književnika potpisnici su bili i neki bivši istaknuti komunisti, svećenici, pravnici, kulturni djelatnici, a velik broj potpisnika su bili i radnici. Redovito su objavljivali priopćenja kojima su upozoravali na probleme u čehoslovačkom društvu. Ubrzo nakon objavljivanja *Povelje*, istaknuti poveljaši su bili zatvarani te osuđivani na dugogodišnje zatvorske kazne. Režim je protiv *Povelje* vodio protukampanju. *Povelja* je imala velik odjek u inozemstvu, svi značajniji svjetski mediji su izvještavali o njoj, poveljašu su stupali u kontakt s mnogim svjetskim organizacijama. No odjek u Čehoslovačkoj i nije bio prevelik, do kraja 1989. *Povelju* je potpisalo oko 2 000 ljudi. Mnogi su se slagali s njezinim načelima, no zbog pritiska režima, zbog bojazni da će izgubiti posao, ili čak završiti u zatvoru, *Povelju* nisu potpisali. Unatoč svim teškoćama, djelatnost *Povelje* se održala sve do devedesetih godina. *Povelja* je imala veliku ulogu i u Baršunastoj revoluciji, mnogi njezini potpisnici su postali ministri i dužnosnici u vladi, a najveće priznanje je dobio Václav Havel koji je postao predsjednikom republike.

Režim je protiv *Povelje* vodio kampanju i u tisku. U *Rudém právu* *Povelju* nazivaju pamfletom skupine bankrotirane buržoazije, tvrde da je *Povelja* financirana iz Zapadnih buržujskih zemalja, nazivaju i protudržavnim i protusocijalističkim pokretom, potpisnike *Povelje* nastoje nesprestano diskreditirati. Takvo pogrdno pisanje o *Povelji* traje od početka 1977. pa gotovo do posljednjih dana 1989. kada je već bilo vidljivo da će doći do velikih promjena u Čehoslovačkoj.

Samizdatski i časopisi u egzilu o *Povelji* piše vrlo pohvalno i afirmativno. Objavljuju intervjue s vodećim ljudima *Povelje*, objavljuju *Poveljine* dokumente, molbe za puštanjem poveljaša iz zatvora i slično. No objavljuju i kritičke tekstove i diskusije o *Povelji*. Najviše kritičkih tekstova objavljuju časopisi *Střední Evropa* i *Listy*.

LITERATURA

1. Lenka Kalinová, Konec nadejím a nová očekávání: K dějinám české společnosti 1969-1993, Academia, Praha, 2012.
2. Martin Putna, Václav Havel: duchovní portrét v rámu české kultury 20. století, Knihovna Václava Havela, Praha, 2011.
3. Václav Havel, Saslušanje na daljinu: Razgovor s Karelom Hvižd'alom, Irida, Zagreb, 2000.
4. Eda Kriseová, Václav Havel – životopis, Atlantis, Brno, 1991.
5. Pavel Bělina, Dějiny zemi koruny české II: od nástupu osvícenství po naši dobu, Paseka, Praha, 1995.
6. Karolina Adamova a Pavel Mates, České dějiny v datech: 1945-1999, Linde Praha, Praha, 2000.
7. Mark Kurlansky, 1968. – godina koja je uzdrkala svijet, Naklada Ljevak, Zagreb, 2002.
8. Hlušíčková, Růžena – Císařovská Blánka, Hnutí za občanskou svobodu: Sborník dokumentů, USD AV ČSR – Maxdorf, Praha, 1994.
9. „Hnědá kniha“ o procesech s českým undergroundem, Ustav pro studium totalitálních režimů, Praha, 2012
10. Josef Alan, Alternativní kultura: příběh české společnosti 1945-1989, Lidové noviny, Praha, 2001
11. Jaroslav Pánek, Oldřich Tůna a kolektiv, Dějiny českých zemí, Univerzita Karlova v Praze, Karolinum, Praha, 2008.
12. Branko Šomen, Češki sanjar: Václav Havel od disidenta do predsjednika, Profil, Zagreb, 2012.
13. František Čapka, Dějiny zemí koruny české v datech, Nakladatelství Libri, Praha, 1999.
14. Lovorka Šuljić, Diplomski rad: The Plastic People of the Universe u povijesnom kontekstu, Zagreb, 2003.
15. Petr Čornej, Dějiny českých zemí do roku 2004 ve zkratce, Prah, Praha, 2003.
16. Johanna Posset, Česká samizdatova periodika 1968-1989., Tovarna na sitotisk, Brno, 1991.
17. Jiří Gruntorad, Informace o Chartě, Doplněk, Brno, 1998.
18. Václav Havel, Eseje a jiné texty z let 1970 – 1989., Torst, Praha, 1999.
19. Hugh LeCaine Agnew, Češi a země Koruny české, Academia, Praha, 2008.
20. Lucie Kudláčková, Vybrané samizdatové časopisy posledního desetiletí socialismu, Brno, 2008.
21. Tomáš Pospíšil, Making Music as a Political act: or how the Velvet Underground Influenced the Velvet Revolution

22. www.totalita.cz
23. Libpro.cts.cuni.cz
24. www.moderni-dejiny.cz
25. www.vons.cz
26. www.wikisource.org
27. www.89.usd.cas.cz
28. www.charta2007.cz
29. archiv.ucl.cas.cz
30. www.scriptum.cz
31. www.cunas.cz
32. www.ustrcr.cz
33. www.lexdata.cz